

Monitor topsectoren

Methodebeschrijving en tabellenset

Verklaring van tekens

.	gegevens ontbreken
*	voorlopig cijfer
**	nader voorlopig cijfer
x	geheim
–	nihil
–	(indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2011–2012	2011 tot en met 2012
2011/2012	het gemiddelde over de jaren 2011 tot en met 2012
2011/'12	oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2011 en eindigend in 2012
2009/'10– 2011/'12	oogstjaar, boekjaar enz., 2009/'10 tot en met 2011/'12

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312
2492 JP Den Haag

Prepress

Centraal Bureau voor de Statistiek
Grafimedia

Omslag

Telldesign, Rotterdam

Inlichtingen

Tel. (088) 570 70 70
Fax (070) 337 59 94
Via contactformulier:
www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl
Fax (045) 570 62 68

Internet

www.cbs.nl

© Centraal Bureau voor de Statistiek,
Den Haag/Heerlen, 2012.
Verveelvoudiging is toegestaan,
mits het CBS als bron wordt vermeld.

Inhoud

Inhoud	3
1. Inleiding	5
1.1 Aanleiding en doel van het onderzoek	5
1.2 Bereik van de monitor	6
1.3 Indeling rapport	6
2. Afbakening topsectoren	8
2.1 Inleiding	8
2.2 Methode afbakening topsectoren	8
2.3 Algemene aandachtspunten afbakening	10
2.4 Afbakening Agro&food	11
2.5 Afbakening Chemie	14
2.6 Afbakening Creatieve industrie	16
2.7 Afbakening Energie	18
2.8 Afbakening High tech systemen en materialen	22
2.9 Afbakening Life sciences & health	24
2.10 Afbakening Logistiek	25
2.11 Afbakening Tuinbouw en uitgangsmaterialen	28
2.12 Afbakening Water	33
3. Afbakening topsectoren onderwijs	37
3.1 Inleiding	37
3.2 Methode afbakening topsectoren onderwijs	37
3.3 Algemene aandachtspunten afbakening onderwijs	38
3.4 SOI-afbakening Agro&food	38
3.5 SOI-afbakening Agro&food keten	40
3.6 SOI-afbakening Chemie	41
3.7 SOI-afbakening Creatieve industrie	42
3.8 SOI afbakening Energie	43
3.9 SOI-afbakening High tech systemen en materialen	44
3.10 SOI-afbakening Life sciences & health	46
3.11 SOI-afbakening Logistiek	47
3.12 SOI-afbakening Tuinbouw en uitgangsmaterialen	48
3.13 SOI-afbakening Water	49
4. Indicatoren	51
4.1 Inleiding	51
4.2 Algemene aandachtspunten indicatoren	51

4.3	Productie, toegevoegde waarde en werkzame personen (fte)	52
4.4	Investerings in materiële vaste activa	54
4.5	Uitvoer van goederen	55
4.6	Aantal (MKB-) bedrijven	56
4.7	Innovatie en R&D	56
4.8	Oprichtingen en opheffingen	59
4.9	Overlevingskans	60
4.10	Werknemers	60
4.11	Zelfstandigen	61
4.12	Kenniswerkers	62
4.13	Vacatures	62
4.14	Onderwijs	63
5.	Methode weging en berekening topsector totaal cijfer	64
5.1	Inleiding	64
5.2	Weging topsectoren	64
5.3	Berekening topsector totaal cijfer	65
6.	Begrippen en Afkortingen	67
6.1	Begrippen	67
6.2	Afkortingen	72
	Tabellenoverzicht	77

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en doel van het onderzoek

Wat is het (economisch) belang van de topsectoren voor Nederland? Wat is hun innovatiekracht? Wat is de starterdynamiek binnen de topsectoren?

Dit zijn veelgestelde vragen sinds vanaf 2011 negen topsectoren een centrale plaats innemen in het bedrijvenbeleid van het kabinet¹. Er is al op meerdere plekken (deel)onderzoek gedaan² om deze vragen te beantwoorden, maar een samenhangend economisch beeld van de topsectoren ontbrak dusver. In opdracht van het ministerie van Economische zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I) heeft het Centrum van Beleidsstatistiek (CvB) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) de eerste Monitor over topsectoren samengesteld. Het doel hiervan is een beeld te krijgen van de topsectoren in de vorm van (macro) economische indicatoren, ze te kunnen volgen door de tijd en zo bij te dragen aan het in beeld brengen van de ontwikkelingen in de topsectoren.

Dit rapport bevat de methodebeschrijving en de uitgebreide tabellenset van de Monitor topsectoren. De focus ligt op de bespreking van de onderzoeksopzet, de afbakening van de topsectoren en alle indicatoren. Tegelijkertijd wordt ook een aparte resultatenbeschrijving van de Monitor gepubliceerd³. Daarin worden de belangrijkste en meest opvallende uitkomsten van de eerste meting van de Monitor topsectoren besproken.

Een topsector is geen standaardconcept van het CBS. Wat is de achtergrond van dit begrip en de bijbehorende indeling? Een korte schets van het topsectorenbeleid.

Op verzoek van het kabinet hebben topteams (vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid) adviezen opgesteld voor een nieuw bedrijvenbeleid dat de concurrentiekracht en de kennisinfrastructuur van Nederland moet versterken. Een belangrijk uitgangspunt hierbij is dat Nederlandse bedrijven de ruimte krijgen om te ondernemen, investeren, innoveren en exporteren. Het kabinet heeft vervolgens allerlei maatregelen genomen op basis van de adviezen van de topteams. Een voorbeeld hiervan is de fiscale aftrek van investeringen in Research & Development (R&D).

De keuze voor de topsectoren is bepaald door vier factoren. Het zijn sectoren die (1) kennisintensief zijn, (2) export-georiënteerd, met (3) veelal specifieke wet- en regelgeving die (4) een belangrijke bijdrage (kunnen) leveren aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. Uiteindelijk is gekozen voor de volgende negen topsectoren:

¹ Kamerbrief 'Naar de top: Het bedrijvenbeleid in actie(s)'. Ministerie van EL&I (september 2011).

² Snelle groeiers in de topsectoren. EIM (januari 2012)

³ Monitor topsectoren. Uitkomsten eerste meting. CBS (september 2012).

- Agro&food;
- Chemie;
- Creatieve industrie;
- Energie;
- High tech systemen en materialen;
- Life sciences & health;
- Logistiek;
- Tuinbouw en uitgangsmaterialen;
- Water.

1.2 Bereik van de monitor

De Monitor topsectoren levert een schat aan (macro)economische gegevens over de negen topsectoren. De eerste meting bevat in totaal bijna 40 indicatoren die ingedeeld kunnen worden in de thema's macro-economie, bedrijven, werkgelegenheid, innovatie en onderwijs. Voor alle indicatoren zijn in deze eerste meting cijfers beschikbaar over 2010, waar mogelijk is ook 2011 al berekend. Door de topsectoren op een consistente manier af te bakenen op basis van economische hoofdactiviteit van bedrijven is vergelijking tussen de topsectoren mogelijk. Daarnaast hebben we hierdoor uitkomsten voor het totaal van de topsectoren kunnen berekenen. Dit is een maat voor het gezamenlijke (economische) belang van de topsectoren voor Nederland. De afbakening van de topsectoren is tot stand gekomen in samenspraak met het ministerie van EL&I.

De intentie is om ook vervolgmetingen van de Monitor uit te voeren om zo ontwikkelingen in de topsectoren in beeld te kunnen brengen. Deze Monitor is een aanvulling op de informatie over topsectoren die door Agentschap NL (AgNL) met betrekking tot het gebruik van het overheidsinstrumentarium wordt aangeleverd.

Voor de Logistiek en de Tuinbouw en uitgangsmaterialen is voor een aantal indicatoren ook aanvullende informatie uit ander onderzoek opgenomen. Bij de eerstgenoemde gaat het om cijfers van BCI/TNO over een functionele beschrijving van de Logistiek⁴. Bij de Tuinbouw en uitgangsmaterialen gaat het om resultaten uit een LEI-onderzoek naar het zogeheten Tuinbouwcomplex⁵.

1.3 Indeling rapport

Dit rapport begint in hoofdstuk 2 met een beschrijving van methode voor de afbakening van de topsectoren. Daarnaast geeft hoofdstuk 2 een overzicht van afbakening per topsector in de Monitor topsectoren. In hoofdstuk 3 bespreken we de methode voor de afbakening van de topsectoren voor de onderwijsindicatoren. De indicatoren komen aan

⁴ Aanvullend onderzoek CBS Monitor Logistiek en Supply Chain Management' (BCI/TNO, september 2012)

⁵ Kengetallen Tuinbouw en Uitgangsmaterialen voor 2009 en 2010' (LEI, augustus 2012)

bod in hoofdstuk 4. Voor elke indicator geven we aan wat de bron is, wat de definitie is en welke aandachtspunten er zijn bij de interpretatie van de uitkomsten. In hoofdstuk 5 wordt de weegmethode en de methode voor het berekenen van het 'topsector totaal'-cijfer besproken. Hoofdstuk 6 geeft een toelichting op de gehanteerde begrippen en afkortingen. Het rapport sluit af met een uitgebreide tabellenset met de uitkomsten voor alle indicatoren in deze eerste meting.

2. Afbakening topsectoren

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we de afbakening van de topsectoren zoals gehanteerd in de Monitor topsectoren. Deze afbakening is tot stand gekomen in samenspraak met het ministerie van EL&I en sluit zoveel mogelijk aan bij de definities in de adviesrapporten van de topteams. Hieronder beschrijven we eerst de methode voor de afbakening van de topsectoren in het algemeen. Daarna gaan we er per topsector dieper op in.

2.2 Methode afbakening topsectoren

Standaard Bedrijfsindeling als basis

De topsectoren zijn zo veel mogelijk op basis van de Standaard Bedrijfsindeling (SBI) afgebakend⁶. Het gebruik van de SBI voor de afbakening van de topsectoren heeft de volgende voordelen:

- De SBI wordt binnen en buiten het CBS veel gebruikt, waardoor er veel mogelijkheden zijn voor het samenstellen van indicatoren met behulp van één afbakening.
- De SBI is gebaseerd op een internationale indeling. De SBI bestaat uit vijf verschillende niveaus, waarbij de eerste vier niveaus van de SBI gelijk zijn binnen de Europese Unie (EU). Hierdoor is het in principe mogelijk om internationaal vergelijkbare cijfers samen te stellen. Dit is echter wel afhankelijk van de mate van detail bij publicatie van gegevens door internationale instellingen. Zo publiceert Eurostat op dit moment veel cijfers op 'slechts' het tweede niveau van de SBI. Omdat topsectoren op een gedetailleerder niveau ingedeeld worden, kan dit een vergelijking op het niveau van de topsector bemoeilijken.
- De indeling is stabiel en wordt slechts één keer in elke 15 tot 20 jaar aangepast aan wijzigingen in de economische structuur. De laatste ingrijpende wijziging heeft in 2008 plaatsgevonden. De indeling zal nu dus lange tijd stabiel blijven, wat het eenvoudiger maakt om indicatoren over meerdere jaren samen te stellen en te vergelijken.

Hoewel de SBI een vrij gedetailleerde classificatie is, kunnen niet alle topsectoren volledig op basis van SBI worden afgebakend. Sommige SBI-codes zijn namelijk te breed om onderscheid te kunnen maken tussen bedrijven die wel en niet binnen een topsector vallen. Wanneer we in dergelijk geval de gehele SBI-code zouden meenemen in de afbakening, zou er te veel statistische 'vervuiling' ontstaan door bedrijven die niet tot de topsector behoren. Neem als voorbeeld de "ingenieurs en overig technisch ontwerp en

⁶ Meer informatie over de SBI is te vinden op de [CBS-website](#).

advies” binnen de topsector Water. Dit valt onder SBI-code 71.12. Maar hierbinnen vallen per definitie ook ingenieurs die zich niet op de topsector Water richten en dus niet thuishoren in het domein van deze topsector.

Alle topsectoren zijn in eerste instantie volledig op basis van SBI afgebakend. Deze afbakening is besproken met het ministerie van EL&I en AgNL. In overleg is bepaald voor welke topsectoren een SBI-afbakening voldoende recht doet aan de topsectoren en voor welke topsectoren aanvullend maatwerk nodig was. Uiteindelijk kunnen vier topsectoren volledig op basis van de SBI afgebakend worden:

- Agro&food;
- Chemie;
- High tech systemen en materialen;
- Life sciences & health;

Voor de overige vijf sectoren is aanvullend maatwerk op bedrijfsniveau nodig:

- Creatieve industrie;
- Energie;
- Logistiek;
- Tuinbouw en uitgangsmaterialen;
- Water.

Aanvullend maatwerk op bedrijfsniveau

Voor de topsectoren die niet volledig op basis van SBI kunnen worden afgebakend, hebben we aanvullend maatwerk op bedrijfsniveau uitgevoerd. Hierbij zijn individuele bedrijven geselecteerd op basis van aanvullende informatie over de topsector. Deze informatie is afkomstig uit secundaire bronnen, zoals ledenlijsten van brancheverenigingen. Zo hebben we voor de topsector Water de toeleveranciers van de Maritieme maakindustrie geselecteerd op basis van de ledenlijst van Scheepsbouw NL. Daarnaast hebben we waar mogelijk aanvullende criteria opgesteld waaraan bedrijven moeten voldoen. Bijvoorbeeld: van de ledenlijst worden alleen bedrijven in een bepaalde SBI-code geselecteerd. Dit resulteert in een lijst maatwerkbedrijven.

Om deze maatwerkbedrijven daadwerkelijk toe te voegen aan de topsector afbakening hebben we deze lijst met maatwerkbedrijven op basis van Kamer van Koophandel (KvK)-nummer en naam, adres, woonplaats (NAW)–gegevens gekoppeld aan het Algemeen Bedrijven Register (ABR) van het CBS. Elk bedrijf in het ABR heeft een uniek identificeerbaar nummer op basis waarvan koppeling met alle bedrijfstatistieken binnen het CBS mogelijk is. Zo kunnen de indicatoren ook voor de maatwerkbedrijven berekend worden. Bij het bepalen van de maatwerkafbakening in het ABR hebben we de volgende beslisregels gehanteerd:

- De bedrijfseenheid van het ABR vormt de statistische eenheid voor de afbakening van topsectoren. We hebben hiervoor gekozen, omdat de bedrijfseenheid ook de statistische eenheid voor vrijwel alle bedrijfsstatistieken binnen het CBS is. Deze beslisregel houdt in dat bedrijven in zijn geheel wel of

niet tot een afbakening gerekend worden. Uitzondering vormt de subsector Duurzame energie: pre-exploitatiefase (topsector Energie). Hier wordt voor een aantal indicatoren aangesloten bij de Economische radar duurzame energie⁷, waar wel delen van bedrijven wel zijn toebedeeld aan de topsector (in dit geval dus Duurzame energie, zie afbakening Energie in paragraaf 2.7).

- Als een bedrijf in het ABR die uit meerdere bedrijfseenheden bestaat, worden alleen de relevante bedrijfseenheden meegenomen. Als een bedrijf in het ABR geregistreerd is als een lokale bedrijfseenheid (lokale vestiging van de bedrijfseenheid), nemen we de gehele bedrijfseenheid mee. De SBI en NAW gegevens zijn hiervoor leidend. Hierdoor is de selectie van bedrijven in de CBS-afbakening geen exacte afspiegeling van de bedrijvenlijsten.
- Meegenomen worden alleen die bedrijven die in het verslagjaar (2010 en 2011) in het ABR teruggevonden worden. Niet alle bedrijven die voorkomen op de ledenlijsten, zijn echter hierin terug te vinden. Een belangrijke reden hiervoor is dat de ledenlijsten betrekking hebben op de situatie in voorjaar 2012. Zie ook paragraaf 2.3 algemene aandachtspunten afbakening.
- Binnen een topsector mogen geen dubbeltellingen voorkomen. Binnen een topsector heeft de SBI-afbakening voorrang boven de maatwerkafbakening. Dit houdt in een bedrijf dat al is meegenomen in de SBI-afbakening, niet meegenomen wordt in de maatwerkafbakening.

2.3 Algemene aandachtspunten afbakening

De methode voor de CBS-afbakening kent een aantal aandachtspunten waar rekening mee gehouden dient te worden bij het gebruik van deze afbakening voor onderzoek:

- *De SBI is een typering van hoofdactiviteit.* Bedrijven worden in het ABR naar SBI ingedeeld op basis van economische hoofdactiviteit. Dit houdt in dat een bedrijf dat in meerdere sectoren actief is, aan één sector wordt toegedeeld. Hierdoor kunnen bedrijven ontbreken die slechts gedeeltelijk actief zijn in een topsector. Op basis van hoofdactiviteit kunnen bedrijven namelijk aan een andere sector zijn toegedeeld die niet wordt meegenomen in de afbakening. Een andere mogelijke vertekening betreft de bedrijven waarvan de hoofdactiviteit weliswaar tot een topsector behoort, maar die daarnaast ook in andere sectoren actief zijn. Deze nevenactiviteiten worden ten onrechte ook meegerekend in de cijfers over de topsectoren.
- *Overlap topsectoren.* Sommige SBI's en bedrijven komen in meerdere topsectoren voor. De totalen van de afzonderlijke topsectoren kunnen dus niet opgeteld worden tot een 'topsector totaal'-cijfer, omdat het een overschatting zou opleveren. Voor de Monitor topsectoren wordt bij het berekenen van een totaal voor de topsectoren voor deze overlap gecorrigeerd.

⁷ Economic Radar of the Sustainable Energy Sector in the Netherlands. CBS (juli 2012).

- *Onderwijsinstellingen*: Onderwijsinstellingen worden in principe niet meegenomen in de afbakening. Reden hiervoor is dat deze over het algemeen niet in hun geheel aan één topsector zijn toe te kennen, en relevante ‘deel’instellingen in het ABR niet te onderscheiden zijn.

Aandachtspunten met betrekking tot het maatwerk:

- *Kwaliteit bedrijvenlijsten*. Voor het maatwerk zijn aanvullende bronnen gebruikt. Dit zijn lijsten van bedrijven die lid zijn van relevante brancheverenigingen of bedrijvenplatforms en dergelijke. Deze lijsten hebben niet als doel de topsectoren af te bakenen, maar bij gebrek aan beter hebben we deze wel hiervoor gebruikt. Dit leidt ertoe dat aan de ene kant relevante bedrijven ontbreken en dat aan de andere kant minder relevante bedrijven wel voorkomen. Het CBS heeft geen invloed op welke bedrijven op deze lijsten terechtkomen. Om zo goed mogelijk gebruik te maken van de lijsten zijn beslisregels opgesteld om de juiste bedrijven te selecteren.
- *Peilmoment bedrijvenlijsten*. De bedrijvenlijsten die bij het maatwerk zijn gebruikt zijn afkomstig uit het voorjaar 2012, terwijl de monitor betrekking heeft op verslagjaar 2010 en 2011. Voor de bedrijven uit 2012 hebben we bepaald of ze in 2010 en 2011 al bestonden. Hierbij hebben we zo goed mogelijk gecorrigeerd voor fusies, overnames et cetera. Voor bedrijven die in 2012 niet meer bestaan, kan helaas niet gecorrigeerd worden.
- *Koppeling lijst maatwerkbedrijven – ABR*. Deze koppeling is niet altijd eenduidig. Zo bestaan grote bedrijven vaak uit meerdere bedrijfseenheden in het ABR. Voor deze bedrijven is het niet altijd duidelijk welke bedrijfseenheid relevant is voor de topsector. Een ander probleem betreft de kleine bedrijven waarbij gegevens op de ledenlijsten ontbreken of inconsistent zijn met gegevens in het ABR. In dit soort gevallen is per individueel bedrijf een keuze gemaakt om deze wel of niet mee te nemen in de afbakening op basis van de informatie die voor dat bedrijf beschikbaar was.

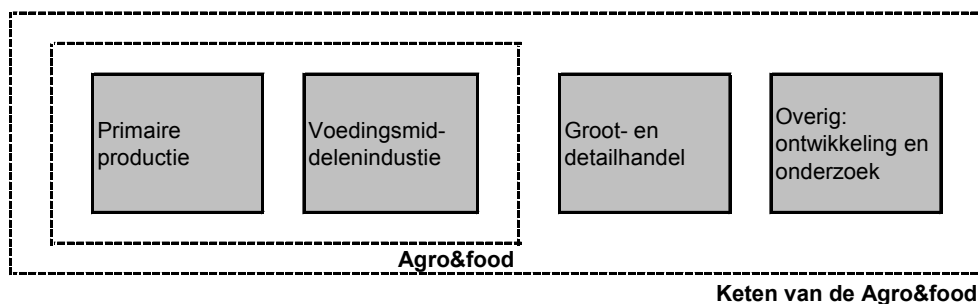
2.4 Afbakening Agro&food

Agro&food

In de Agro&food draait het om de voedselketen. De kern van de Agro&food bestaat uit de primaire productie van (grondstoffen voor) levensmiddelen en de verwerking hiervan in de voedingsmiddelenindustrie. Bij de subsector Primaire productie moet met name gedacht worden aan de kleine boerenbedrijven op het gebied van akkerbouw en het fokken en houden van dieren. De verwerking van onder andere vlees, zuivel, suiker, groente en fruit en verschillende halffabricaten behoort tot de subsector Voedingsmiddelenindustrie.

Daarnaast wordt vaak ook de keten om deze twee kernactiviteiten heen tot de topsector Agro&food gerekend. Het gaat dan om de speciaal voor voedingsmiddelen bestemde logistiek, handel en financiële dienstverlening en onderzoek en ontwikkeling op het gebied van de landbouw en de voedingsmiddelenindustrie.

Figuur 2.4.1 Grafische weergave topsector Agro&food

De afbakening van de topsector Agro&food is volledig op de SBI 2008 gebaseerd. In onderstaand overzicht is de afbakening verder uitgewerkt.

Tabel 2.4.1 Overzicht afbakening topsector Agro&food

Subsector	SBI 2008-beschrijving	SBI 2008	Secundaire bron	Gehele SBI	Maatwerk
Primaire productie	Teelt van granen, peulvruchten en oliehoudende zaden	01.11		x	
	Teelt van groenten en wortel- en knolgewassen	01.13		x	
	Fokken en houden van dieren	01.40		x	
	Akker- en/of tuinbouw in combinatie met het fokken en houden van dieren	01.50		x	
	Dienstverlening voor de akker- en/of tuinbouw	01.61		x	
	Dienstverlening voor het fokken en houden van dieren	01.62		x	
	Behandeling van gewassen na oogst	01.63		x	
	Jacht	01.70		x	
	Visserij en kweken van vis en schaaldieren	03		x	
Voedingsmiddelenindustrie	Vervaardiging van voedingsmiddelen	10		x	
	Vervaardiging van dranken	11		x	
Groot- en detailhandel	Handelsbemiddeling in landbouwproducten, levende dieren en grondstoffen voor textiel en voedingsmiddelen	46.11		x	
	Groothandel in granen, oliën, zaden en veevoer. Exclusief groothandel in ruwe tabak.	46.21 (behalve 46.217)		x	
	Groothandel in levende dieren	46.23		x	
	Groothandel in huiden, vellen, leer en halffabricaten van leer	46.24		x	

Subsector	SBI 2008-beschrijving	SBI 2008	Secundaire bron	Gehele SBI	Maatwerk
Groot- en detailhandel (vervolg)	Groothandel in voedings- en genotmiddelen Exclusief groothandel in tabaksproducten.	46.3 (behalve 46.35)		x	
	Groothandel in landbouwmachines, werktuigen en tractoren	46.61		x	
	Groothandel in machines voor de voedings- en genotmiddelenindustrie	46.68.2		x	
	Supermarkten en dergelijke winkels met een algemeen assortiment voedings- en genotmiddelen	47.11		x	
	Gespecialiseerde winkels in voedings- en genotmiddelen. Exclusief winkels in tabaksproducten	47.2 (behalve 47.26)		x	
	Markthandel in voedings- en genotmiddelen	47.81		x	
	Eet- en drinkgelegenheden	56		x	
Overig	Vervaardiging kunstmeststoffen en stikstofverbindingen	20.15		x	
	Vervaardiging verdelgingsmiddelen en overige landbouwchemicaliën	20.20		x	
	Vervaardiging van machines en werktuigen voor de land- en bosbouw	28.30		x	
	Vervaardiging van machines voor de productie van voedings- en genotmiddelen	28.93		x	
	Biotechnologisch speur- en ontwikkelingswerk op het gebied van agrarische producten en processen	72.111		x	
	Speur- en ontwikkelingswerk op het gebied van landbouw en visserij (niet biotechnologisch)	72.191		x	

Aandachtspunten afbakening

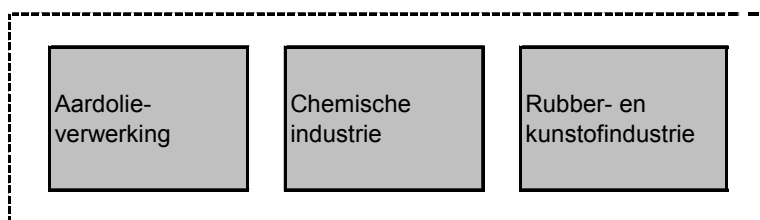
- Tussen de topsectoren Agro&food en Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal bestaat overlap. Tot beide topsectoren behoort bijvoorbeeld de teelt van groenten, wortel- en knolgewassen (SBI 01.13), de groothandel in zaden, pootgoed en peulvruchten (SBI 46.212), de groothandel in groenten- en fruit (SBI 46.311) en biotechnologisch speur- en ontwikkelingswerk op het gebied van agrarische producten en processen (SBI 72.111).

2.5 Afbakening Chemie

Chemie

De chemische industrie maakt grondstoffen en producten die terug te vinden zijn in bijna alle voorwerpen om ons heen. Denk aan bijvoorbeeld kunststoffen, maar ook aan coatings die hout of metaal beschermen, waardoor ze langer meegaan. Ook cosmetica, kleurstoffen en metalen berusten allemaal op chemische kennis. De topsector Chemie is verdeeld in drie subsectoren: Aardolieverwerking, Chemische industrie, en Rubber- en kunststofindustrie. Binnen de subsector Aardolieverwerking vallen alle activiteiten rondom de verwerking van aardolie, waaronder raffinage. De subsector Chemische industrie omsluit vele activiteiten, zoals de vervaardiging van industriële gassen, chemicaliën, reinigingsmiddelen, kunstmatige vezels, en kleurstoffen. Binnen de Rubber- en kunststofindustrie vallen niet alleen de productie van rubber en kunststof, maar ook de vervaardiging van producten zoals banden, buizen, verpakkingsmiddelen en bouwmaterialen. Om overlap met de topsector Life sciences & health te voorkomen, wordt de farmaceutische industrie niet tot de topsector Chemie geteld.

Figuur 2.5.1 Grafische weergave topsector Chemie

De afbakening van de topsector Chemie is volledig op de SBI 2008 gebaseerd. In onderstaand overzicht is de afbakening verder uitgewerkt.

Tabel 2.5.1 Overzicht afbakening topsector Chemie

Subsector	Omschrijving SBI 2008	SBI 2008	Secundaire bron	Gehele SBI	Maatwerk
Aardolieverwerking	Vervaardiging van cokesovenproducten	19.10		x	
	Aardolieraffinage	19.20.1		x	
	Aardolieverwerking (geen - raffinage)	19.20.2		x	
Chemische industrie	Vervaardiging van industriële gassen	20.11		x	
	Vervaardiging van kleur- en verfstoffen	20.12		x	
	Vervaardiging van overige anorganische basischemicaliën	20.13		x	
	Vervaardiging van petrochemische producten	20.14.1		x	
	Vervaardiging van overige organische basischemicaliën (geen petrochemische producten)	20.14.9		x	

Subsector	Omschrijving SBI 2008	SBI 2008	Secundaire bron	Gehele SBI	Maatwerk
Chemische industrie (vervolg)	Vervaardiging van kunstmeststoffen en stikstofverbindingen	20.15		x	
	Vervaardiging van kunststof in primaire vorm	20.16		x	
	Vervaardiging van synthetische rubber in primaire vorm	20.17		x	
	Vervaardiging van verdelgingsmiddelen en overige landbouwchemicaliën	20.20		x	
	Vervaardiging van verf, vernis e.d., drukinkt en mastiek	20.30		x	
	Vervaardiging van zeep, wasmiddelen, poets- en reinigingsmiddelen	20.41		x	
	Vervaardiging van parfums en cosmetica	20.42		x	
	Vervaardiging van kruit en springstoffen en van lucifers	20.51		x	
	Vervaardiging van lijm en bereide kleefmiddelen	20.52		x	
	Vervaardiging van etherische oliën	20.53		x	
	Vervaardiging van overige chemische producten n.e.g.	20.59		x	
	Vervaardiging van synthetische en kunstmatige vezels	20.60		x	
Rubber- en kunststofindustrie	Vervaardiging van rubberbanden en loopvlakvernieuwing	22.11		x	
	Vervaardiging van producten van rubber (geen banden)	22.19		x	
	Vervaardiging van platen, folie, buizen en profielen van kunststof	22.21		x	
	Vervaardiging van verpakkingsmiddelen van kunststof	22.22		x	
	Vervaardiging van kunststofproducten voor de bouw	22.23		x	
	Vervaardiging van overige producten van kunststof	22.29		x	

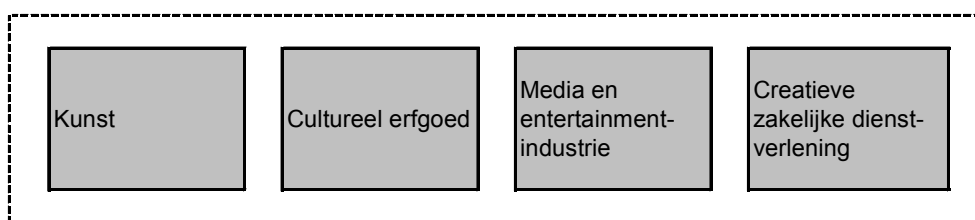
2.6 Afbakening Creatieve industrie

Creatieve industrie

De Creatieve industrie is al jaren één van de snelst groeiende sectoren van de Nederlandse economie. De Creatieve industrie is onder te verdelen in vier subsectoren: Kunst (o.a. podiumkunsten en scheppende kunst), Cultureel erfgoed (o.a. musea en monumentenzorg), Media en entertainmentindustrie (o.a. televisie- en radio-omroepen, platen- en filmmaatschappijen en gameontwikkelaars) en Creatieve zakelijke dienstverlening (o.a. mode, ontwerpers, architecten en reclamebureaus).

De Creatieve industrie omvat een uiteenlopende verzameling sectoren waarin de initiële creatie centraal staat: het creëren van vorm, betekenis of symbolische waarde. Ook de manier waarop zij die activiteiten vormgeven, het creatieve innovatieproces, speelt een belangrijke rol. Als topsector gaat het om bedrijven die vooral hun bestaansreden vinden in creativiteit, innovatie en ondernemerschap. Vooral in de subsectoren Kunst en Cultureel erfgoed speelt het winstoogmerk een minder grote rol dan in andere topsectoren.

Figuur 2.6.1 Grafische weergave topsector Creatieve industrie

De afbakening van de topsector Creatieve industrie is grotendeels gebaseerd op de SBI 2008, aangevuld met maatwerk op bedrijfsniveau op basis van relevante ledenlijsten. In onderstaand overzicht wordt per subsector de afbakening verder uitgewerkt.

Tabel 2.6.1 Overzicht afbakening topsector Creatieve industrie

Subsector	Omschrijving SBI 2008	SBI 2008	Secundaire bron	Gehele SBI	Maatwerk
Kunst	Beoefening van podiumkunst	90.011		x	
	Producenten van podiumkunst	90.012		x	
	Diensten voor uitvoerende kunst	90.02		x	
	Scheppende kunst	90.03		x	
Cultureel erfgoed	Overige culturele uitleencentra en openbare archieven	91.019		x	
	Musea	91.021		x	
	Monumentenzorg	91.03		x	
Media en entertainment-industrie	Uitgeverijen	58		x	
	Productie en distributie van films en televisieprogramma's; maken en uitgeven van geluidsopnamen	59		x	
	Fotografie	74.201		x	

Subsector	Omschrijving SBI 2008	SBI 2008	Secundaire bron	Gehele SBI	Maatwerk
Media en entertainment-industrie (vervolg)	Muziekmaatschappijen Uitgevers van: - audiovisuele content op digitale media en online - games en andere interactieve software		Ledenlijst NVPI		x
	Gaming industrie		Ledenlijst DGA		x
Creatieve zakelijke dienstverlening	Public relationsbureaus	70.21		x	
	Architectenbureaus	71.11		x	
	Reclamebureaus	73.11		x	
	Industrieel design	74.10		x	

Bronnen maatwerk

- Ledenlijst Nederlandse Vereniging van Producenten en Importeurs van beeld- en geluidsdragers (NVPI): De NVPI is de branchevereniging van de entertainmentindustrie en vertegenwoordigt het merendeel van de Nederlandse muziekmaatschappijen, uitgevers van audiovisuele content op digitale media en online en uitgevers van games en andere interactieve software⁸.
- Ledenlijst Dutch Gaming Association (DGA): De DGA richt zich op een ieder die een professionele belangstelling heeft in games en die in Nederland is gevestigd⁹.

Beslisregels maatwerk

- Muziekmaatschappijen; Uitgevers van audiovisuele content op digitale media en online en games en andere interactieve software

Alle bedrijven op de ledenlijst NVPI worden meegenomen met uitzondering van holdings.

- Gaming industrie

Alle bedrijven van de ledenlijst DGA worden meegenomen met uitzondering van:

- Opleidingsinstituten als hogescholen en universiteiten.
- Advocatenkantoren.
- Boekhoudkantoren.

⁸ www.nvpi.nl

⁹ www.dutchgamesassociation.nl

Aandachtspunten afbakening

- De creatieve mode-industrie is op basis van SBI en ledenlijsten niet af te bakenen. Een deel van de creatieve mode-industrie valt binnen de SBI 74.10 (Industrieel design). Maar binnen de SBI's voor industrie, groothandel en detailhandel zijn geen aparte categorieën voor de creatieve mode-industrie te onderscheiden. Dit onderdeel van de Creatieve industrie wordt daarom waarschijnlijk onderschat in de Monitor topsectoren.
- Ongeveer 0,1 procent van de bedrijven die behoren tot de Creatieve industrie, is aan de afbakening toegevoegd op basis van maatwerk.

2.7 Afbakening Energie

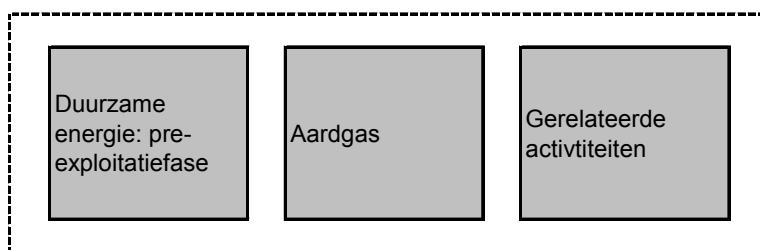
Energie

De groeiende vraag naar (duurzame) energie biedt allerlei kansen voor de Energiesector, bijvoorbeeld op het gebied van opwekking, transport en verhandelen van (duurzame) energie.

De topsector Energie kan worden onderverdeeld in twee soorten bedrijven. De eerste groep bestaat uit bedrijven op het gebied van energieproductie- en voorziening. Zij behoren direct tot de Energiesector in verband met winning, verwerking, productie, transport en handel van energie en elektriciteit. In de Monitor topsectoren zijn deze bedrijven terug te vinden in de subsectoren 'Aardgas' en de 'Gerelateerde activiteiten'. Dit zijn met name bedrijven die zich bezig houden met de traditionele energiebronnen.

De tweede groep bedrijven behoort tot de subsector 'Duurzame energie: pre-exploitatiefase'. Bij de afbakening van deze subsector is aangesloten op de Economische radar duurzame energie van het CBS¹⁰. Voor de Radar zijn bedrijven geselecteerd die actief zijn in de keten voorafgaand aan de productie van duurzame energie (pre-exploitatiefase), zoals bedrijven die zonnepanelen maken of de onderzoeksinstituten die onderzoek doen naar nieuwe hernieuwbare energiebronnen. Tevens wordt in de Radar aandacht geschonken aan de exploitatiefase van de duurzame energiesector (het daadwerkelijk produceren van energie). De exploitatiefase van de duurzame energiesector wordt binnen het segment van duurzame energie niet meegenomen. Cijfers voor de duurzame energiesector worden ook gepubliceerd in de Milieurekeningen¹¹ van het CBS. Indien indicatoren beschikbaar zijn vanuit de Radar of de Milieurekeningen, zijn deze voor de subsector Duurzame energie (pre-exploitatiefase) opgenomen in de Monitor topsectoren.

Figuur 2.7.1 Grafische weergave topsector Energie

¹⁰ Economic Radar of the Sustainable Energy Sector in the Netherlands. CBS (juli 2012).

¹¹ Milieurekeningen 2011. CBS (verwacht in november 2012).

De afbakening van de topsector Energie is gedeeltelijk gebaseerd op de SBI 2008, aangevuld met maatwerk op bedrijfsniveau. De afbakening van de subsector Duurzame energie: pre-exploitatiefase sluit aan bij de Economische radar duurzame energie.

Binnen de Radar wordt onderscheid gemaakt tussen de pre-exploitatiefase en de exploitatiefase van duurzame energie.

- *De exploitatiefase:* De daadwerkelijke productie van hernieuwbare energie.
- *De pre-exploitatiefase:* De bedrijven die actief zijn in waardeketens voorafgaand aan de exploitatiefase, zoals de productie van hernieuwbare energiesystemen, R&D gericht op duurzame energietechnologieën, transport van windmolens, handel in biomassa. Ook bedrijven en instellingen die zich bezighouden met energiebesparing worden hierbij meegenomen.

Voor de afbakening van de subsector Duurzame energie is er voor gekozen om alleen de pre-exploitatiefase van de Radar mee te nemen. De belangrijkste reden hiervoor is dat voor de pre-exploitatiefase vanuit de Radar een lijst met bedrijven beschikbaar is. Voor de exploitatiefase bestaat geen complete lijst met bedrijven en zijn de uitkomsten in de Radar gebaseerd op ramingen die niet terug te leiden zijn naar individuele bedrijfseenheden. Voor de methodiek die in de Monitor topsectoren wordt gebruikt in de afbakening, de berekening van bepaalde indicatoren en berekening van het totaal topsectoren cijfer is het cruciaal dat informatie op bedrijfsniveau beschikbaar is.

De Radar publiceert voor de pre-exploitatiefase cijfers over 2009 voor verschillende indicatoren die ook in de Monitor voorkomen: productie, toegevoegde waarde, werkzame personen, uitvoer en investeringen. De Radar vormt ook de basis voor de Milieurekeningen van het CBS. Daarvoor zijn inmiddels voorlopige cijfers beschikbaar over 2010 voor productie, toegevoegde waarde en werkzame personen in de pre-exploitatiefase van de Duurzame energie. Dit betekent dat in de Monitor voor de indicatoren productie, toegevoegde waarde en werkzame personen voor de subsector Duurzame energie cijfers over 2010 van de Milieurekeningen en voor de indicatoren uitvoer en investeringen cijfers over 2009 van de Radar zijn overgenomen. Voor de overige indicatoren zijn de cijfers berekend op basis van de lijst van bedrijven uit de Radar.

In onderstaand overzicht wordt per subsector de afbakening verder uitgewerkt.

Tabel 2.7.1 Overzicht afbakening topsector Energie

Subsector	Omschrijving SBI 2008	SBI 2008	Secundaire bron	Gehele SBI	Maatwerk
Aardgas	Winning van aardgas	06.20		x	
	Productie van aardgas	35.20		x	
	Dienstverlening voor de winning van aardolie en aardgas	9.10		x	
	Productie van elektriciteit door thermische, kern- en warmtekrachtcentrales	35.111		x	

Subsector	Omschrijving SBI 2008	SBI 2008	Secundaire bron	Gehele SBI	Maatwerk
Duurzame energie	Pre-exploitatiefase	Zon-PV	Radar		x
		Zon- CSP	Radar		x
		Zonthermisch	Radar		x
		Biogas	Radar		x
		Biomassa&afval	Radar		x
		Biobrandstoffen	Radar		x
		Bioraffinage	Radar		x
		Wind op land	Radar		x
		Wind op zee	Radar		x
		Warmte en geothermie	Radar		x
		Energie uit water	Radar		x
		Energiebesparing	Radar		x
		Elektrisch vervoer	Radar		x
		Smart grids	Radar		x
		Waterstof-technologie	Radar		x
CO ₂ -afvang en opslag	Radar		x		
Gerelateerde activiteiten	Beheer en exploitatie van transportnetten voor elektriciteit, aardgas en warm water	35.12		x	
	Distributie van elektriciteit en gasvormige brandstoffen via leidingen	35.13		x	
	Handel in elektriciteit en in gas via leidingen	35.14		x	
	Productie en distributie van stoom en gekoelde lucht	35.30		x	
	Vervaardiging van batterijen en accumulatoren	27.2		x	
	Speur- en ontwikkelingswerk	72.113 72.192 72.199			

Bronnen maatwerk

- Economische radar duurzame energie: lijst bedrijven voor de Duurzame energie: pre-exploitatiefase.

Beslisregels maatwerk

- Duurzame energie: pre-exploitatiefase
 - We nemen de complete lijst bedrijven over van de Radar.
 - Enkele bedrijven die in de pre-exploitatiefase zitten, komen ook in de SBI-afbakening voor. We kiezen er dan voor om het berekende aandeel 'duurzaam' van dat bedrijf bij de subsector duurzame energie mee te nemen en het overgebleven deel bij de subsector Aardgas of bij de subsector Gerelateerde activiteiten.
- Speur- en ontwikkelingswerk
 - We zoeken binnen de SBI-codes 72.113 (Biotechnologisch speur- en ontwikkelingswerk voor overige toepassingen), 72.192 (Technisch speur- en ontwikkelingswerk) en 72.199 (Overig natuurwetenschappelijk speur- en ontwikkelingswerk (niet biotechnologisch)) naar bedrijven die speur- en ontwikkelingswerk doen ten behoeve van de energiesector.
 - Wanneer een bedrijf ook in de Radar voorkomt (subsector Duurzame energie), nemen we het bedrijf mee bij de subsector Duurzame energie.

Aandachtspunten afbakening

- *Peildatum cijfers subsector Duurzame energie (pre-exploitatiefase).* Voor de indicatoren uitvoer (goederen) en investeringen zijn voor de subsector Duurzame energie alleen nog cijfers beschikbaar over 2009.
- *Aandelen Duurzame energie: pre-exploitatiefase.* De bedrijven op de lijst uit de Radar hoeven zich niet alleen maar met duurzame energie bezig te houden. Daarom zijn er in de Radar aandelen berekend die aangeven in welke mate een bedrijf zich bezighoudt met duurzame energie. Met deze aandelen is rekening gehouden in de indicatoren productie, toegevoegde waarde, werkzame personen, uitvoer van goederen en investeringen voor de subsector Duurzame energie (pre-exploitatiefase). Voor de overige indicatoren was dit conceptueel niet mogelijk. Een voorbeeld is de indicator voor oprichtingen. Een bedrijf wordt in zijn geheel wel of niet opgericht, een bedrijf kan niet gedeeltelijk opgericht worden. Voor de overige indicatoren wordt daarom geen rekening gehouden met de aandelen duurzame energie en is er sprake van een bepaalde overschatting voor de subsector Duurzame energie (pre-exploitatiefase).
- Ongeveer 50 procent van de bedrijven die behoren tot de Energie, is aan de afbakening toegevoegd op basis van maatwerk.

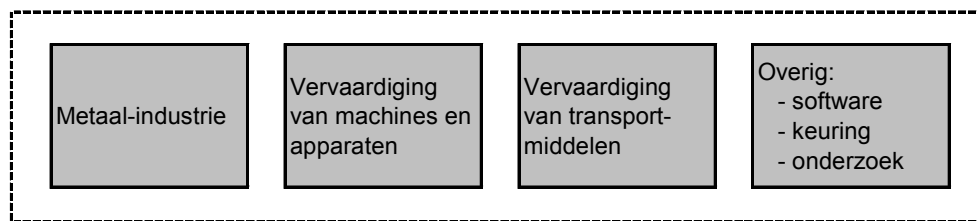
2.8 Afbakening High tech systemen en materialen

High tech systemen en materialen

De topsector High tech systemen en materialen ontwikkelt breed inzetbare, innovatieve producten en diensten voor industriële toepassingen. Kennis op het gebied van materialen en fotonica/optica speelt hierbij een belangrijke rol. Daarnaast maakt de ICT een integraal onderdeel uit van de ontwikkelingen binnen de High tech systemen en materialen.

In de monitor omvat deze topsector hoofdzakelijk technologische activiteiten op het gebied van de metaalindustrie en de vervaardiging van machines, apparaten en transportmiddelen. Daarnaast wordt ook een deel van de keten om deze kernactiviteiten heen tot de topsector gerekend. Het gaat dan om het ontwikkelen, produceren en uitgeven van software, de keuring en controle van machines en apparaten en onderzoek en ontwikkeling op het gebied van High tech systemen en materialen. De handel in High tech systemen en materialen producten wordt niet tot de topsector gerekend.

Figuur 2.8.1 Grafische weergave topsector High tech systemen en materialen

De afbakening van de topsector High tech systemen en materialen is volledig gebaseerd op de SBI 2008. In onderstaand overzicht is de afbakening verder uitgewerkt. Deze afbakening sluit zoveel mogelijk aan bij die van Berenschot¹². Wel ontstaan er verschillen doordat de Berenschot-afbakening gebaseerd is op de SBI 1993, terwijl de huidige afbakening gebaseerd is op de SBI 2008.

Tabel 2.8.1 Overzicht afbakening topsector High tech systemen en materialen

Subsector	Omschrijving SBI 2008	SBI 2008	Secundaire bron	Gehele SBI	Maatwerk
Metaalindustrie	Vervaardiging van metalen in primaire vorm	24		x	
	Vervaardiging van reservoirs van metaal en van ketels en radiatoren voor centrale verwarming	25.2		x	
	Vervaardiging van stoomketels (geen ketels voor centrale verwarming)	25.3		x	
	Vervaardiging van wapens en munitie	25.4		x	

¹² Notitie onderbouwing afbakening High tech systemen en materialen. (Berenschot).

Subsector	Omschrijving SBI 2008	SBI 2008	Secundaire bron	Gehele SBI	Maatwerk
Metaalindustrie (vervolg)	Smeden, persen, stampen en profielwalsen van metaal; poedermetallurgie	25.5		x	
	Oppervlaktebehandeling en bekleding van metaal; algemene metaalbewerking	25.6		x	
	Vervaardiging van gereedschap	25.73		x	
	Vervaardiging van stalen vaten e.d.	25.91		x	
	Vervaardiging van artikelen van draad en van kettingen en veren	25.93		x	
	Vervaardiging van bouten, schroeven en moeren	25.94		x	
	Vervaardiging van overige producten van metaal n.e.g.	25.99		x	
	Reparatie van producten van metaal	33.11		x	
Vervaardiging van machines en apparaten	Vervaardiging van computers en van elektronische en optische apparatuur	26		x	
	Vervaardiging van elektrische apparatuur	27		x	
	Vervaardiging van overige machines en apparaten	28		x	
	Vervaardiging van medische instrumenten en hulpmiddelen	32.50		x	
	Reparatie en onderhoud van machines	33.12		x	
	Reparatie van elektronische en optische apparatuur	33.13		x	
	Reparatie van elektrische apparatuur	33.14		x	
	Reparatie van overige apparatuur	33.19		x	
	Installatie van industriële machines en apparatuur	33.2		x	
Vervaardiging van transportmiddelen	Vervaardiging van rubberbanden en loopvlakvernieuwing	22.11		x	
	Vervaardiging van overige producten van kunststof	22.29		x	
	Vervaardiging van auto's	29.10		x	
	Carrosseriebouw	29.201		x	
	Vervaardiging van elektrische en elektronische onderdelen en toebehoren voor auto's	29.31		x	
	Vervaardiging van niet-elektrische en -elektronische onderdelen en toebehoren voor auto's	29.32		x	
	Vervaardiging van rollend spoor- en tramwagematerieel	30.2		x	

Subsector	Omschrijving SBI 2008	SBI 2008	Secundaire bron	Gehele SBI	Maatwerk
Vervaardiging van transportmiddelen (vervolg)	Vervaardiging van vliegtuigen en onderdelen daarvoor	30.3		x	
	Vervaardiging van militaire gevechtsvoertuigen	30.4		x	
	Vervaardiging van transportmiddelen n.e.g.	30.9		x	
	Reparatie en onderhoud van vliegtuigen	33.16		x	
	Reparatie en onderhoud van overige transportmiddelen	33.17		x	
Overig	Ontwikkelen, produceren en uitgeven van software	62.01		x	
	Technisch speur- en ontwikkelingswerk	72.192		x	
	Ingenieurs en overig technisch ontwerp en advies	71.12		x	
	Keuring en controle van machines, apparaten en materialen	71.202		x	

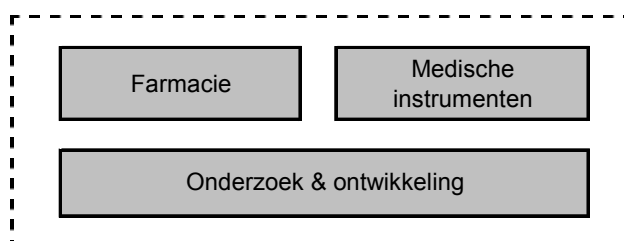
2.9 Afbakening Life sciences & health

Life sciences & health

Life sciences & health is een innovatieve en technologie-intensieve sector gericht op de gezondheid van mens en dier. De sector bestaat uit de deelgebieden Farmacie (o.a. vervaardiging van farmaceutische producten en grondstoffen), Medische instrumenten (o.a. vervaardiging van medische instrumenten en hulpmiddelen, bestralingsapparatuur en van elektromedische en elektrotherapeutische apparatuur) en Onderzoek (o.a. medische laboratoria en al dan niet biotechnologisch speur- en ontwikkelingswerk).

Verschillende technologieën die aan de basis liggen van de topsector, zijn onder meer genomics, nanotechnologie, biotechnologie en bioinformatica. De topsector Life sciences & health is sterk verweven met andere topsectoren. Vooral Agro&food en High tech systemen en materialen zijn van belang.

Figuur 2.9.1 Grafische weergave topsector Life sciences & health

De afbakening van de topsector Life sciences & health is volledig gebaseerd op de SBI 2008. In onderstaand overzicht is de afbakening verder uitgewerkt.

Tabel 2.9.1 Overzicht afbakening topsector Life sciences & health

Subsector	Omschrijving SBI 2008	SBI 2008	Secundaire bron	Gehele SBI	Maatwerk
Farmacie	Vervaardiging van farmaceutische grondstoffen	21.10		x	
	Vervaardiging van farmaceutische producten (geen grondstoffen)	21.20		x	
Medische instrumenten	Vervaardiging van bestralingsapparatuur en van elektromedische en elektrotherapeutische apparatuur	26.60		x	
	Vervaardiging van medische instrumenten en hulpmiddelen	32.50		x	
Onderzoek	Biotechnologisch speur- en ontwikkelingswerk op het gebied van medische producten en farmaceutische processen en van voeding	72.112		x	
	Speur- en ontwikkelingswerk op het gebied van gezondheid en voeding (niet biotechnologisch)	72.193		x	

Aandachtspunten afbakening

- Deze afbakening concentreert zich op Life sciences & health bedrijven en laat de publieke gezondheidszorg buiten beschouwing.

2.10 Afbakening Logistiek

Transport en opslag

Logistiek kan op twee manieren benaderd worden, als sector en als functie. Tot de logistieke sector worden binnen de standaard bedrijfsindeling van het CBS alle gespecialiseerde logistieke bedrijven gerekend: transport en opslag. Binnen de topsector Logistiek wordt logistiek echter als functie beschouwd. Als functie snijdt logistiek door sectorale classificaties heen. Het gaat dan om alle logistieke activiteiten die in het bedrijfsleven worden ontplooid. Logistiek is voor de meeste bedrijven een nevenactiviteit die niet te onderscheiden is van de overige activiteiten binnen het bedrijf.

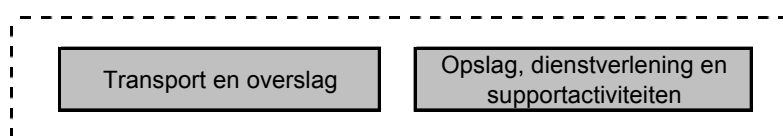
Voor de meeste indicatoren is het binnen onze onderzoeksopzet echter niet mogelijk een functionele benadering toe te passen. Daarom gaat het CBS uit van een sectorale benadering: Transport en opslag. Dit houdt in dat logistieke activiteiten in de industrie, handel, retail (bijvoorbeeld distributiecentra in de groothandel), bouw en andere (top)sectoren niet zijn meegenomen.

Transport en opslag zijn in twee subsectoren ingedeeld. De subsector Transport en overslag richt zich voornamelijk op transport van goederen in alle mogelijke modaliteiten, zoals over weg en water. De tweede subsector richt zich op opslag, dienstverlening en supportactiviteiten. Hieronder vallen ook cargadoors, expediteurs en bedrijven die zich richten op ICT, advies en onderzoek op het gebied van logistiek. De sectorale afbakening van de Transport en opslag wordt in deze paragraaf beschreven.

Logistiek functioneel

Om topsector Logistiek volledig te beschrijven is een functionele benadering nodig. De definitie van de topsector snijdt door sectorale classificaties heen. Denk bijvoorbeeld aan een distributiecentrum in de mode-sector, een bloemenveiling of een bedrijf(sonderdeel) in de chemie dat goederenstromen wereldwijd effectief en efficiënt aanstuurt. De cijfers over de functionele benadering van de topsector Logistiek zijn afkomstig uit een onderzoek door BCI/TNO¹³. In het onderzoek is een lijst met beroepen opgesteld waarbij activiteiten verricht worden op het vlak van logistiek. Vervolgens is op basis van de Enquête Beroepsbevolking (EBB) voor alle bedrijfssectoren bepaald welk deel van het aantal arbeidsjaren kan worden toegerekend aan logistieke beroepen. Op basis van deze aandelen zijn cijfers voor de indicatoren productie, toegevoegde waarde en werkzame personen berekend vanuit de functionele invalshoek.

Figuur 2.10.1 Grafische weergave Transport en opslag

De afbakening van de Transport en opslag is grotendeels gebaseerd op de SBI 2008, aangevuld met maatwerk op bedrijfsniveau. In onderstaand overzicht wordt de afbakening verder uitgewerkt.

Tabel 2.10.1 Overzicht afbakening Transport en opslag

Subsector	Omschrijving SBI 2008	SBI 2008	Secundaire bron	Gehele SBI	Maatwerk
Transport en overslag	Personenvervoer per spoor (geen tram of metro)	49.10			x
	Goederenvervoer per spoor	49.20		x	
	Goederenvervoer over de weg	49.40		x	
	Transport via pijpleidingen	49.50		x	
	Zee- en kustvaart (vracht-, tank- en sleepvaart)	50.20		x	
	Binnenvaart (vracht-, tank- en sleepvaart)	50.40		x	
	Goederenvervoer door de lucht	51.20		x	
	Post en koeriers	53.00		x	
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	Opslag	52.10		x	
	Dienstverlening voor vervoer over land	52.21		x	

¹³ Bron Aanvullend onderzoek CBS Monitor Logistiek en Supply Chain Management' (BCI/TNO, september 2012)

Subsector	Omschrijving SBI 2008	SBI 2008	Secundaire bron	Gehele SBI	Maatwerk
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten (vervolg)	Dienstverlening voor vervoer over water	52.22		x	
	Dienstverlening voor de luchtvaart	52.23		x	
	Laad-, los- en overslagactiviteiten	52.24		x	
	Expediteurs, cargadoors en bevrachters; weging en meting	52.29		x	
	ICT, advies en onderzoek		logistiek.nl		x

Bronnen maatwerk

- De bron voor het maatwerk in deze subsector is de leverancierslijst van website Logistiek.nl¹⁴.

Beslisregels maatwerk

- Vervoer per spoor

Goederen- en personenvervoer zijn niet goed van elkaar te onderscheiden in het ABR. Daarom zijn zowel SBI 49.20 (goederenvervoer per spoor) als SBI 49.10 (personenvervoer per spoor) meegenomen in de afbakening. Te onderscheiden personenvervoer in SBI 49.10 wordt via maatwerk verwijderd.

- ICT, advies en onderzoek

- We selecteren alle leveranciers op de ledenlijst van Logistiek.nl in de categorieën 'automatisering' en 'diensten- adviesbureaus'.
- Hierbinnen maken we een selectie op 'branchefocus', 'logistiek en transport' en 'onbekend':

Bedrijven met branchefocus 'logistiek en transport' nemen we allemaal mee, exclusief holdings. Dit betekent dat we ook bedrijven meenemen die zich op basis van hun website op functionele logistiek lijken te richten en niet op de sectorale logistiek zoals afgebakend in bovenstaande tabel.

Voor de leveranciers die geen branchefocus hebben opgegeven (branchefocus 'onbekend') maken wij op basis van hun website een inschatting van hun branchefocus. Alleen bedrijven die zich richten op de sectorale of functionele logistiek nemen we mee.

¹⁴ www.logistiek.nl/leveranciers

Aandachtspunten afbakening

- Ongeveer 2 procent van de bedrijven die behoren tot de Transport en opslag, is aan de afbakening toegevoegd op basis van maatwerk.

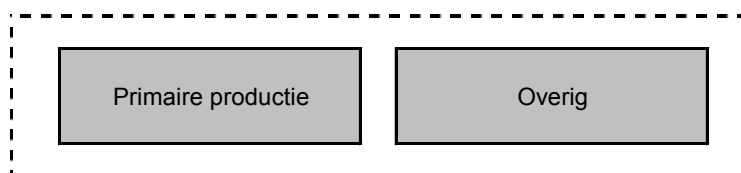
2.11 Afbakening Tuinbouw en uitgangsmaterialen

Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal en Tuinbouwcomplex

De topsector Tuinbouw en uitgangsmaterialen omvat de gehele tuinbouwketen vanaf het bouwen van de kassen, het telen van de zaden tot aan het veilen van groenten, fruit en bloemen. De bedrijven uit de Tuinbouw en uitgangsmaterialen zijn in de Monitor onderverdeeld in twee subsectoren. De eerste subsector, Primaire productie, bestaat uit alle bedrijven binnen de primaire productie van de Tuinbouw en uitgangsmaterialen, zoals de teelt van zaden, groenten en sierplanten. De bedrijven in de keten rondom de primaire productie zijn geclusterd in de subsector Overig. Deze subsector bestaat uit de toeleveranciers van de glastuinbouw zoals kassenbouwers, dienstverleners binnen de tuinbouw, behandelaars van zaden en gewassen na de oogst, groothandelaren en veilingen binnen de tuinbouw en tot slot speur- en ontwikkelingswerk ten behoeve van de tuinbouw.

De Monitor topsectoren beschrijft de topsector Tuinbouw en uitgangsmaterialen volgens twee verschillende gezichtspunten. De informatie van het CBS over deze topsector heeft een sectorale benadering. Dat wil zeggen dat de gegevens betrekking hebben op alle productieprocessen van de branches binnen de topsector Tuinbouw en uitgangsmaterialen. Dat is inclusief de geproduceerde nevenactiviteiten door de tuinbouw, zoals akkerbouwproductie door tuinbouwbedrijven. Deze werkwijze maakt de topsectoren onderling vergelijkbaar. Daarnaast worden cijfers getoond over de Tuinbouw en uitgangsmaterialen conform de Agrocomplex benadering van LEI Wageningen UR. De LEI cijfers verschillen van de CBS cijfers in twee opzichten: ten eerste verdeelt het LEI de primaire sector in bedrijven die respectievelijk veehouderij-, akkerbouw- en tuinbouwproducten voortbrengen. Ten tweede brengt het LEI de betekenis van toeleveranciers aan de tuinbouwbedrijven en afnemers van tuinbouwproducten in beeld via het input-outputmodel. Dat model gebruikt input-outputtabellen die de omvang van zakelijke transacties tussen sectoren laten zien¹⁵. Deze methode is overigens niet mogelijk voor alle indicatoren uit de monitor. In deze paragraaf wordt de sectorale afbakening van de topsector Tuinbouw en uitgangsmaterialen beschreven.

Figuur 2.11.1 Grafische weergave topsector Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal

¹⁵ Voor meer details zie 'Kengetallen Tuinbouw en Uitgangsmaterialen voor 2009 en 2010' (LEI, augustus 2012).

De afbakening is grotendeels gebaseerd op basis van de SBI 2008, aangevuld met maatwerk op bedrijfsniveau. In onderstaand overzicht wordt per subsector de afbakening verder uitgewerkt.

Tabel 2.11.1 Overzicht afbakening topsector Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal

Subsector	SBI 2008-beschrijving	SBI 2008	Secundaire bron	Gehele SBI	Maatwerk
Primaire productie	Teelt van granen, peulvruchten en oliehoudende zaden → uitgangsmateriaal Maatwerk: Bedrijven van ledenlijst Plantum	01.11	Ledenlijst Plantum		x
	Teelt van groenten en wortel- en knolgewassen	01.13		x	
	Teelt van eenjarige gewassen	01.19		x	
	Druiventeelt	01.21		x	
	Teelt van pit- en steenvruchten	01.24		x	
	Teelt van overige boomvruchten, kleinfruit en noten	01.25		x	
	Teelt van specerijgewassen en van aromatische en medicinale gewassen	01.28		x	
	Teelt van overige meerjarige gewassen	01.29		x	
	Teelt van sierplanten	01.30		x	
	Akker- en/of tuinbouw in combinatie met het fokken en houden van dieren → plantaardig uitgangsmateriaal Maatwerk: Bedrijven van ledenlijst Plantum	01.50	Ledenlijst Plantum		x
Overig	Dienstverlening voor de akker- en/of tuinbouw → uitgangsmateriaal Maatwerk: Bedrijven van ledenlijst Plantum	01.61	Ledenlijst Plantum		x
	Behandeling van gewassen na de oogst → uitgangsmateriaal Maatwerk: Bedrijven van ledenlijst Plantum	01.63	Ledenlijst Plantum		x
	Behandeling van zaden voor vermeerdering	01.64		x	
	Bedrijven uit de sector plantaardig uitgangsmateriaal (veredeling, vermeerdering, opkweek, machines e.a. materialen, handel) Maatwerk: Bedrijven van ledenlijst Plantum (voor zover nog niet in andere SBI's)		Ledenlijst Plantum		x
	Groothandel in zaden, pootgoed en peulvruchten	46.212		x	

Subsector	SBI 2008-beschrijving	SBI 2008	Secundaire bron	Gehele SBI	Maatwerk	
Overig (vervolg)	Groothandel in akkerbouwproducten en veevoeder algemeen assortiment → glastuinbouw, uitgangsmateriaal Maatwerk: Bedrijven van ledenlijsten AVAG en Plantum	46.218	Ledenlijsten AVAG en Plantum		x	
	Groothandel in overige akkerbouwproducten → uitgangsmateriaal Maatwerk: Bedrijven van ledenlijst Plantum	46.219	Ledenlijst Plantum		x	
	Groothandel in bloemen en planten	46.22		x		
	Groothandel in groenten en fruit	46.311		x		
	Toeleveranciers uit de sector glastuinbouw (kassenbouw, installatie, machines e.a. materialen, handel) Maatwerk: Bedrijven van ledenlijst AVAG (voor zover nog niet in andere SBI's)			Ledenlijst AVAG		x
	Veilingen van landbouw- tuinbouw- en visserijproducten Maatwerk: Veilingen tuinbouw	82.991	Alleen tuinbouw			x
	Biotechnologisch speur- en ontwikkelingswerk ten behoeve van agrarische producten en processen	72.111	Alleen plantaardig			x
	Biotechnologisch speur- en ontwikkelingswerk voor overige toepassingen	72.113	Alleen plantaardig			x
	Speur- en ontwikkelingswerk op het gebied van landbouw en visserij (niet biotechnologisch)	72.191	Alleen plantaardig			x
	Technisch speur- en ontwikkelingswerk	72.192	Alleen plantaardig			x
Overig speur- en ontwikkelingswerk op natuurwetenschappelijk gebied (niet biotechnologisch)	72.199	Alleen plantaardig			x	

Bronnen maatwerk

- Ledenlijst Plantum: Plantum is een branchevereniging voor bedrijven uit de sector plantaardig uitgangsmateriaal¹⁶. De leden van Plantum zijn actief in veredeling, vermeerdering, opkweek en handel van zaden, bollen, knollen, stekken en jonge planten. Niet alle leden maken zich bekend op deze website. Volgens Plantum staat ongeveer de helft van de leden met hun naam en adres op de website.

¹⁶ www.plantum.nl

- Ledenlijst AVAG. AVAG is een brancheorganisatie van de Nederlandse kassenbouw- en installatiesector¹⁷.

Beslisregels maatwerk

- Primaire productie van tuinbouwproducten

We rekenen graszaad en het uitgangsmateriaal voor de akkerbouwgewassen (inclusief poot aardappelen) ook tot de sector tuinbouw en selecteren hiervoor de bedrijven die lid zijn van Plantum plus een SBI-code 01.11 (Teelt van granen peulvruchten en oliehoudend zaden) of 01.50 hebben (Akker- en/of tuinbouw in combinatie met het fokken en houden van dieren).

- Behandeling van plantaardig uitgangsmateriaal

We selecteren alle bedrijven op de ledenlijst van Plantum die een SBI-code 01.61 (Dienstverlening voor de akker- en/of tuinbouw) of 01.63 (Behandeling van gewassen na de oogst) hebben.

- Andere activiteiten op gebied van plantaardig uitgangsmateriaal (excl. groothandel)

We selecteren bedrijven op de ledenlijst van Plantum met één van de volgende SBI-codes:

16.24	Vervaardiging van houten emballage
28.30	Vervaardiging van machines en werktuigen voor de land- en bosbouw
28.93	Vervaardiging van machines voor de productie van voedings- en genotmiddelen
62.01	Ontwikkelen, produceren en uitgeven van software
72.192	Technisch speur- en ontwikkelingswerk
72.193	Speur- en ontwikkelingswerk op het gebied van gezondheid en voeding (niet biotechnologisch)

- Kassenbouw en –installatiebouw (excl. groothandel)

We selecteren bedrijven op de ledenlijst van AVAG met één van de volgende SBI-codes:

22.21	Vervaardiging van platen, folie, buizen en profielen van kunststof
23.99	Vervaardiging van overige producten van beton, gips en cement
25.11	Vervaardiging van metalen constructiewerken en delen daarvan
25.21	Vervaardiging van ketels en radiatoren voor centrale verwarming
25.99	Vervaardiging van overige producten van metaal n.e.g.
26.51	Vervaardiging van meet-, regel-, navigatie- en controleapparatuur

¹⁷ www.avag.nl

28.15	Vervaardiging van tandwielen, lagers en overige drijfwerkelementen
28.22	Vervaardiging van hijs-, hef- en transportwerktuigen
28.25	Vervaardiging van machines en apparaten voor industriële koeltechniek en klimaatregeling
28.30	Vervaardiging van machines en werktuigen voor de land- en bosbouw
33.221	Installatie van machines voor algemeen gebruik (geen gereedschap)
41.20	Algemene burgerlijke en utiliteitsbouw
43.21	Elektrotechnische bouwinstallatie
43.22	Loodgieters- en fitterswerk; installatie van sanitair en van verwarmings- en luchtbehandelingsapparatuur
43.29	Overige bouwinstallatie
62.01	Ontwikkelen, produceren en uitgeven van software

- Groothandel en handelsbemiddeling

We selecteren alle bedrijven met een SBI code 46.21.2 (Groothandel in zaden, pootgoed en peulvruchten), 46.22 (Groothandel in bloemen en planten) en 46.31.1 (Groothandel in groenten en fruit). Binnen de SBI-code 46.11 zijn de grotere bedrijven (40 werknemers of meer) geselecteerd die aan handelsbemiddeling doen ten behoeve van de tuinbouw. Daarnaast worden ook bedrijven van de ledenlijsten van AVAG en Plantum geselecteerd als ze één van de volgende SBI-codes hebben:

46.11	Handelsbemiddeling in landbouwproducten, levende dieren en grondstoffen voor textiel en voedingsmiddelen
46.218	Groothandel in akkerbouwproducten en veevoeder algemeen sortiment
46.219	Groothandel in overige akkerbouwproducten
46.61	Groothandel in landbouwmachines, werktuigen en tractoren
46.692	Groothandel in machines en apparaten voor warmte-, koel- en vriestechniek
46.694	Groothandel in appendages, technisch toebehoren e.d.
46.699	Groothandel in overige machines, apparaten en toebehoren voor industrie en handel n.e.g.
46.734	Groothandel in vlakglas
46.738	Groothandel gespecialiseerd in overige bouwmaterialen
46.752	Groothandel in bestrijdingsmiddelen en kunstmeststoffen

- Tuinbouwveilingen

Binnen de SBI-code 82.991 (Veilingen van landbouw- tuinbouw- en visserijproducten) zijn bedrijven geselecteerd die aan veilingen doen ten behoeve van de tuinbouw.

- Speur- en ontwikkelingswerk

We zoeken binnen de SBI-codes 72.11.1 (Biotechnologisch speur- en ontwikkelingswerk ten behoeve van agrarische producten en processen), 72.11.3 (Biotechnologisch speur- en ontwikkelingswerk voor overige toepassingen), 72.19.1 (Speur- en ontwikkelingswerk op het gebied van landbouw en visserij (niet biotechnologisch)), 72.19.2 (Technisch speur- en ontwikkelingswerk) en 72.19.9 (Overig natuurwetenschappelijk speur- en ontwikkelingswerk (niet biotechnologisch)) naar bedrijven die speur- en ontwikkelingswerk doen ten behoeve van de Tuinbouw en uitgangsmaterialen. Bedrijven binnen deze SBI-codes en op de ledenlijst van Plantum staan worden in ieder geval meegenomen.

Aandachtspunten afbakening

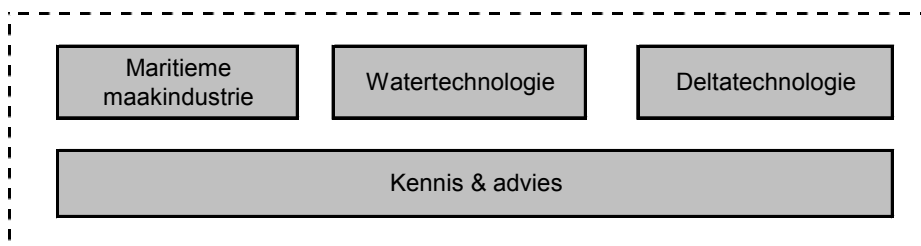
- Tussen de topsectoren Agro&food en Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal bestaat overlap. Tot beide topsectoren behoort bijvoorbeeld de teelt van groenten, wortel- en knolgewassen (SBI 01.13), de groothandel in zaden, pootgoed en peulvruchten (SBI 46.212), de groothandel in groenten- en fruit (SBI 46.311) en biotechnologisch speur- en ontwikkelingswerk op het gebied van agrarische producten en processen (SBI 72.111).
- Een groot deel van de AVAG-leden heeft naast hun activiteiten in de glastuinbouw bedrijvigheid in andere sectoren, zoals de utiliteitsbouw en woningbouw. We kunnen geen onderscheid maken in de verschillende activiteiten/afzetmarkten van bedrijven, vaak ook niet op basis van SBI-code, maar rekenen deze bedrijven wel tot de topsector Tuinbouw en uitgangsmaterialen.
- Ongeveer 1 procent van de bedrijven die behoren tot de Tuinbouw en uitgangsmaterialen, is aan de afbakening toegevoegd op basis van maatwerk.

2.12 Afbakening Water

Water

Nederland is in meerdere opzichten onlosmakelijk verbonden met water. De topsector Water beslaat dan ook bedrijven uit sterk verschillende deelgebieden. De eerste is de subsector Maritieme maakindustrie. Hierbij gaat om scheepswerven voor scheepsbouw of scheepsreparatie. Tot deze subsector behoren ook de leveranciers van de schepenbouwers en -reparateurs. Het onderwerp van de subsector Watertechnologie is drinkwater. Deze subsector zorgt door de winning, de distributie en de zuivering van water voor schoon en voldoende drinkwater voor de bevolking. Ten derde is er de subsector Deltatechnologie. Zonder de deltatechnologie zou het Nederland van vandaag een stuk kleiner zijn. Voornamelijk vanwege de deltawerken staat Nederland op het gebied van water op de kaart. Voor alle genoemde deelgebieden is onderzoek en specialistische kennis nodig. Dit is geclusterd in het vierde deelgebied, de subsector kennis en advies. De topsector Water omvat hiermee een breed scala aan activiteiten.

Figuur 2.11.1 Grafische weergave topsector Water

De afbakening van de topsector Water is grotendeels gebaseerd op de SBI 2008, aangevuld met maatwerk op bedrijfsniveau. In onderstaand overzicht wordt per subsector de afbakening verder uitgewerkt.

Tabel 2.11.1 Overzicht afbakening topsector Water

Subsector	SBI 2008-beschrijving	SBI 2008	Secundaire bron	Gehele SBI	Maatwerk
Maritieme maakindustrie	Bouw van schepen en drijvend materieel	30.11		x	
	Bouw van sport- en recreatievaartuigen	30.12		x	
	Reparatie en onderhoud van schepen	33.15		x	
	Dienstverlening winning van aardgas	09.10			x
	Maatwerk: Offshore industrie				
	Geen SBI Maatwerk: Aanvullen met toeleveranciers van maritieme sector			Ledenlijst Scheepsbouw NL	
Wartertechnologie, watervoorziening en afvalwaterbehandeling	Winning en distributie van water	36.00		x	
	Afvalwaterinzameling en -behandeling	37.00			x
	Maatwerk: Enkel private sector				
	Behandeling van onschadelijk afval Maatwerk: grondstofterugwinning (fosfaat).	38.21			
	Productie van apparaten		IP Watertech		x
Deltatechnologie	Leggen van rioleringen, buizen en pijpleidingen; aanleg van bronbemaling	42.21		x	
	Natte waterbouw	42.91		x	
	Bouw van kunstwerken	42.13			x
Kennis en advies	Speur- en ontwikkelingswerk	72.113			x
	Kennisinstelling	72.192			
		72.199			

Subsector	SBI 2008-beschrijving	SBI 2008	Secundaire bron	Gehele SBI	Maatwerk
Kennis en advies (vervolg)	Ingenieurs en overig technisch ontwerp en advies	71.12	Ledenlijst Scheepsbouw NL IP Watertech NWP		x

Bronnen maatwerk

- Ledenlijst Scheepsbouw Nederland (Scheepsbouw NL): Scheepsbouw NL is de gezamenlijke organisatie van Vereniging Nederlandse Scheepsbouwindustrie (VNSI) en Vereniging Holland Marine Equipment.
- Ledenlijst Netherlands Water Partnership (NWP): Het NWP is een publiek-private netwerkorganisatie.
- Deelnemerslijst van Innovatie Programma Watertechnologie (IPW): Het IPW heeft gedurende vijf jaar (MKB)-bedrijven en kennisinstellingen ondersteuning geboden bij innovatie. Het programma is in 2011 gesloten.

Beslisregels maatwerk

- Offshore industrie
Binnen de subklasse van de dienstverlening voor winning van aardolie en aardgas (SBI-code 09.10) zijn alleen bedrijven met industriële productie ten behoeve van offshore werkzaamheden meegenomen.
- Toeleveranciers Maritieme maakindustrie
Van de ledenlijst Scheepsbouw NL worden de bedrijven uit de industriële productie en de bouwnijverheid meegenomen. Dit zijn SBI-codes 19 t/m 32 en (exclusief 30.11, 30.12) en SBI-codes 41, 42 en 43.
- Afvalwaterinzameling en -behandeling
De bestaande subklasse afvalwaterinzameling en -behandeling is te breed (SBI-code 37), de overheidsbedrijven hierin worden niet meegenomen (zoals waterschappen).
- Behandeling van onschadelijk afval
De bestaande subklasse behandeling van onschadelijk afval is te breed, hieruit worden alleen bedrijven meegenomen die fosfaat terugwinnen uit afvalwater (SBI-code 38.21).
- Productie van apparaten t.b.v. watertechnologie
Hiervoor wordt gebruik gemaakt van de deelnemerslijst IPW. De IPW deelnemers zijn ingedeeld in drie categorieën: 1) meedenken, 2) meedoen en 3) bezoeken workshop. Alleen bedrijven uit categorie 1 en 2 worden meegenomen. Van deze

lijst worden de bedrijven/bedrijfseenheden uit de industriële productie meegenomen (SBI-codes 19 t/m 32).

- Bouw van kunstwerken

De SBI-code bouw van kunstwerken (SBI-code 42.13) omvat bedrijven die actief zijn in de bouw van kunstwerken, zoals bruggen, tunnels, viaducten. Wij hebben binnen deze SBI via maatwerk gezocht naar bedrijven met toepassingen in de deltatechnologie en waterbouw. Hieronder vallen bedrijven die actief zijn bij de bouw van onder andere bruggen, tunnels, aquaducten, kademuren en sluizen.

- Speur- en ontwikkelingswerk

We zoeken binnen de SBI-codes 72.113 (Biotechnologisch speur- en ontwikkelingswerk voor overige toepassingen), 72.192 (Technisch speur- en ontwikkelingswerk) en 72.199 (Overig natuurwetenschappelijk speur- en ontwikkelingswerk (niet biotechnologisch)) naar bedrijven die speur- en ontwikkelingswerk doen ten behoeve van de watersector.

- Ingenieurs en overig technisch ontwerp binnen de topsector

Alle bedrijven op de ledenlijsten NWP en Scheepsbouw NL en op de deelnemerslijst IPW met SBI-code 71.12 (ingenieurs en overig technisch ontwerp worden meegenomen).

Aandachtspunten afbakening

- De deelnemerslijst van IPW zal voor toekomstig onderzoek niet meer geactualiseerd worden, aangezien het IPW in 2011 is gesloten.
- Ongeveer 11 procent van de bedrijven die behoren tot de Water, is aan de afbakening toegevoegd op basis van maatwerk.

3. Afbakening topsectoren onderwijs

3.1 Inleiding

Twee van de indicatoren die worden opgenomen in de Monitor topsectoren, betreffen het aantal inschrijvingen en behaalde diploma's voor opleidingen die relevant zijn voor de topsectoren. Het doel van deze indicatoren is te monitoren of er voldoende instroom is van goed opgeleid personeel voor de verschillende topsectoren. Voor het samenstellen van deze indicatoren over het onderwijs is een afbakening nodig van de onderwijsrichtingen die aan een topsector worden toegekend. De afbakening per topsector is gedaan aan de hand van de Standaard Onderwijsindeling (SOI). Daarnaast worden er cijfers gepresenteerd over bètatechnische opleidingen. Het verloop van het aantal inschrijvingen en afgestudeerden van deze opleidingen is van belang voor veel van de topsectoren.

Standaard Onderwijsindeling (SOI)

De SOI is een classificatie van opleidingen naar niveau en richting. De SOI is bedoeld als hulpmiddel voor het coderen en classificeren van opleidingen bij onderzoek, personeelsadministraties en andere registraties. Het CBS gebruikt de SOI voor het verwerken van opleidingsgegevens bij alle persoons- en huishoudensenquêtes en de vacature-enquête. De SOI is onderverdeeld in 7 niveaus en 454 richtingen. De SOI sluit volledig aan bij de International Standard Classification of Education (ISCED). De volledige classificatie van de meest recente SOI (2006) wordt weergegeven op de website van het CBS¹⁸.

3.2 Methode afbakening topsectoren onderwijs

In dit hoofdstuk beschrijven we de afbakening van de sectoren op basis van de SOI. Elke topsector wordt beschreven in een apart hoofdstuk. De afbakening gebeurt in drie stappen:

1. Niveau

Ten eerste maken we een selectie van de niveaus die worden meegenomen in de afbakening. We nemen alleen middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs mee. Het niveau is af te leiden uit de eerste twee digits van de SOI, in de SOI indeling is dit niveau 4 t/m 7. De niveaus worden later vertaald naar mbo, hbo en wo.

2. Richting

Per topsector beschrijven we welke richtingen worden meegenomen. Aan de hand van definitie van de topsector en de subsectoren zoals ook opgenomen bij de afbakening van de topsectoren op basis van de SBI, is gekeken naar de richtingen die aansluiten bij de topsector. Hiervoor is een top-down procedure toegepast. De SOI 2006 deelt de richting

¹⁸ www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/classificaties/overzicht/soi/default.htm

van een opleiding hiërarchisch in naar vier niveaus (laatste 4 digits van de SOI). Hierbij vormen de sectorgroepen het hoogste en de rubrieken het laagste aggregatieniveau (sectorgroep → subsector → rubrieksgroep → rubriek). Een voorbeeld van deze indeling is Techniek → Bouwkunde → Bouw → Metselen. Het uitgangspunt voor het afbakenen van de SOI per topsector vormde het subsector-niveau. Binnen een SOI subsector hebben we vervolgens de SOI-rubrieken geselecteerd die relevant zijn voor de betreffende topsector.

3. Afbakening

Daarnaast wordt vermeld of een rubriek volledig of slechts deels kan worden meegenomen. Wanneer een rubriek gedeeltelijk wordt meegenomen geven we aan welke opleidingen we dan meenemen.

De afbakening is afgestemd met het Platform Bèta Techniek (PBT), AgNL en het ministerie van EL&I. In de overzichten in dit hoofdstuk is de definitieve afbakening van de topsectoren op basis van SOI opgenomen waarover het CBS, PBT, AgNL en het ministerie van EL&I overeenstemming hebben bereikt.

3.3 Algemene aandachtspunten afbakening onderwijs

Het is niet mogelijk om een onbetwist, objectief cijfer over het aantal inschrijvingen en diploma's per topsector vast te stellen. Ten eerste is er geen directe relatie tussen veel opleidingen en een topsector: het toekennen van opleidingen aan een specifieke topsector is subjectief. Daarnaast gaat lang niet iedere afgestudeerde aan de slag op het terrein van zijn of haar diploma. Door deze factoren wordt het trekken van een conclusie op basis van deze indicatoren over het onderwijs dan ook bemoeilijkt. Daarom worden deze indicatoren voor de afzonderlijke topsectoren gepresenteerd als een indexcijfer. De absolute aantallen van inschrijvingen en diploma's per topsector zijn niet geschikt om conclusie uit te trekken. De methode leent zich echter wel om een ontwikkeling over tijd te signaleren.

De absolute aantallen voor de inschrijvingen en diploma's voor alle topsectoren samen en de bètatechnische opleidingen zijn wel weergegeven. Deze uitkomsten geven een algemeen beeld van hoeveel studenten (af) studeren aan relevante opleidingen voor de topsectoren. Deze aantallen zijn groot genoeg om over te kunnen publiceren.

3.4 SOI-afbakening Agro&food

Richting

Op basis van de SBI-afbakening is gekeken naar de volgende SOI-subsectoren:

- Wiskunde, natuurwetenschappen	51
- Bouwkunde	63
- Procestechnologie	65
- Agrarisch	71
- Milieu	72
- Agrarisch en milieu met differentiatie	77
- Gezondheidszorg	81
- Transport en logistiek	92

SOI 2006-afbakening

In onderstaand overzicht staat een samenvatting van de opleidingen die worden meegenomen. De indeling is gemaakt op basis van SOI-rubriek (4-digit SOI), daarnaast is aangegeven of de gehele SOI-rubriek wordt meegenomen of een gedeelte ervan. Wanneer de 4-digit SOI gedeeltelijk is geselecteerd, hebben we ten slotte aangegeven waarop de selectie betrekking heeft.

Tabel 3.4.1 Overzicht SOI-afbakening Agro&food

SOI-rubriek	Omschrijving SOI-rubriek	Selectie	Opleidingen gerelateerd aan de volgende onderwerpen zijn meegenomen:
5125	Procestechiek	Deels	Biotechniek
5181	Biologie	Deels	Mariene biologie
5182	Biochemie	Integraal	
6345	Klimaattechniek	Deels	Koeltechniek
6511	Levensmiddelen algemeen	Integraal	
6512	Vlees, vis	Integraal	
6513	Zuivel	Integraal	
6514	Brood, gebak	Integraal	
6519	Levensmiddelen overig	Integraal	
6521	Biotechnologie	Deels	Biotechnologie, Food production, agricultural and bioresource engineering
7111	Agrarisch algemeen	Integraal	
7112	Plantenteelt algemeen	Integraal	
7121	Land (akker-)bouw	Integraal	
7151	Dierenteelt, -veredeling, -verzorging alg.	Integraal	
7152	Rundveeteelt	Integraal	
7153	Varkens-, pluimveeteelt	Integraal	
7155	Visteelt	Integraal	
7159	Dierenteelt, -verzorging overig	Deels	Proefdierversorgung
7211	Milieu algemeen	Deels	Ongediertebestrijding
7222	Bodemkunde	Integraal	
7711	Agrarische economie	Integraal	
7712	Agrarische groothandel, logistiek	Integraal	
7719	Agrarisch met economie overig	Integraal	
7721	Landbouwtechniek	Integraal	
7722	Landbouwmechanisatie	Integraal	
7723	Cultuurtechniek	Integraal	
8161	Voeding	Integraal	
9221	Wegvervoer	Deels	Veevervoer

3.5 SOI-afbakening Agro&food keten

Richting

Op basis van de SBI-afbakening is gekeken naar de volgende SOI-subsectoren:

- Commercieel	32
- Wiskunde, natuurwetenschappen	51
- Bouwkunde	63
- Procestechnologie	65
- Agrarisch	71
- Milieu	72
- Agrarisch en milieu met differentiatie	77
- Gezondheidszorg	81
- Horeca, toerisme, vrije tijdsbesteding	91
- Transport en logistiek	92

SOI 2006-afbakening

In onderstaand overzicht staat een samenvatting van de opleidingen die worden meegenomen. De indeling is gemaakt op basis van SOI-rubriek (4-digit SOI), daarnaast is aangegeven of de gehele SOI-rubriek wordt meegenomen of een gedeelte ervan. Wanneer de 4-digit SOI gedeeltelijk is geselecteerd, hebben we ten slotte aangegeven waarop de selectie betrekking heeft. Deze afbakening komt overeen met de afbakening van Agro&food aangevuld met de detailhandel levensmiddelen (3223), restaurantbedrijf (9112), cafébedrijf (9113), koken (9114), en bedienen/serveren (9115).

Tabel 3.5.1 Overzicht SOI-afbakening Agro&food keten

SOI-rubriek	Omschrijving SOI-rubriek	Selectie	Opleidingen gerelateerd aan de volgende onderwerpen zijn meegenomen:
3223	Detailhandel levensmiddelen	Integraal	
5125	Procestechniek	Deels	Biotechniek
5181	Biologie	Deels	Mariene biologie
5182	Biochemie	Integraal	
6345	Klimaattechniek	Deels	Koeltechniek
6511	Levensmiddelen algemeen	Integraal	
6512	Vlees, vis	Integraal	
6513	Zuivel	Integraal	
6514	Brood, gebak	Integraal	
6519	Levensmiddelen overig	Integraal	
6521	Biotechnologie	Deels	Biotechnologie, Food production, agricultural and bioresource engineering
7111	Agrarisch algemeen	Integraal	
7112	Plantenteelt algemeen	Integraal	
7121	Land (akker-)bouw	Integraal	
7151	Dierenteelt, -veredeling, -verzorging alg.	Integraal	
7152	Rundveeteelt	Integraal	

SOI-rubriek	Omschrijving SOI-rubriek	Selectie	Opleidingen gerelateerd aan de volgende onderwerpen zijn meegenomen:
7153	Varkens-, pluimveeteelt	Integraal	
7155	Visteelt	Integraal	
7159	Dierenteelt, -verzorging overig	Deels	Proefdierversorgung
7211	Milieu algemeen	Deels	Ongediertebestrijding
7222	Bodemkunde	Integraal	
7711	Agrarische economie	Integraal	
7712	Agrarische groothandel, logistiek	Integraal	
7719	Agrarisch met economie overig	Integraal	
7721	Landbouwtechniek	Integraal	
7722	Landbouwmechanisatie	Integraal	
7723	Waterkwaliteit	Integraal	
8161	Voeding	Integraal	
9112	Restaurantbedrijf	Integraal	
9113	Cafébedrijf	Integraal	
9114	Koken	Integraal	
9115	Bedienen/serveren	Integraal	
9221	Wegvervoer	Deels	Veevervoer

3.6 SOI-afbakening Chemie

Richting

Op basis van de SBI-afbakening is gekeken naar de volgende SOI-subsectoren:

- Wiskunde, natuurwetenschappen 51
- Procestechnologie 65
- Techniek met differentiatie 67
- Agrarisch en milieu met differentiatie 77
- Gezondheidszorg, sociale dienstverlening, verzorging met differentiatie 87

SOI 2006-afbakening

In onderstaand overzicht staat een samenvatting van de opleidingen die worden meegenomen. De indeling is gemaakt op basis van SOI-rubriek (4-digit SOI), daarnaast is aangegeven of de gehele SOI-rubriek wordt meegenomen of een gedeelte ervan. Wanneer de 4-digit SOI gedeeltelijk is geselecteerd, hebben we ten slotte aangegeven waarop de selectie betrekking heeft.

Tabel 3.6.1 Overzicht SOI-afbakening Chemie

SOI-rubriek	Omschrijving subsector	Selectie	Opleidingen gerelateerd aan de volgende onderwerpen zijn meegenomen
5123	Medisch	Deels	Laboratoriumtechniek
5112	Moleculaire wetenschappen	Integraal	
5121	Chemisch algemeen	Integraal	
5125	Procestechniek	Integraal	

SOI-rubriek	Omschrijving subsector	Selectie	Opleidingen gerelateerd aan de volgende onderwerpen zijn meegenomen
5161	Scheikunde	Integraal	
5182	Biochemie	Integraal	
6521	Biotechnologie	Integraal	
6531	Procestechiek algemeen	Integraal	
6537	Petrochemie, kunststoffen	Integraal	
6538	Scheikundige technologie overig	Integraal	
6718	Procestechiek	Integraal	
7751	Technische milieukunde	Deels	Milieutechnologie
8731	Farmacie	Deels	Medical and pharmaceutical drug innovation
8732	Biomedische wetenschappen	Deels	Moleculaire wetenschap

3.7 SOI-afbakening Creatieve industrie

Richting

Op basis van de SBI-afbakening is gekeken naar de volgende SOI-subsectoren:

- Communicatie(-media), informatie 24
- Kunst, expressie 25
- Kunst met differentiatie 27
- Commercieel 32
- Bouwkunde 63
- Textiel-, leerverwerking, overig 66

SOI 2006-afbakening

In onderstaand overzicht staat een samenvatting van de opleidingen die worden meegenomen. De indeling is gemaakt op basis van SOI-rubriek (4-digit SOI), daarnaast is aangegeven of de gehele SOI-rubriek wordt meegenomen of een gedeelte ervan. Wanneer de 4-digit SOI gedeeltelijk is geselecteerd, hebben we ten slotte aangegeven waarop de selectie betrekking heeft.

Tabel 3.7.1 Overzicht SOI-afbakening Creatieve industrie

SOI-rubriek	Omschrijving SOI-rubriek	Selectie	Opleidingen gerelateerd aan de volgende onderwerpen zijn meegenomen:
2411	Communicatie algemeen	Deels	Cultuur of media
2422	Bibliotheek en archief	Deels	Cultureel erfgoed
2431	Uitgeverij	Integraal	
2433	Public relations	Integraal	
2513	Museologie	Integraal	
2521	Beeldende kunst algemeen	Integraal	
2522	Fotografie, film, video	Integraal	
2529	Beeldende kunst overig	Integraal	
2531	Grafisch ontwerpen	Integraal	

SOI-rubriek	Omschrijving SOI-rubriek	Selectie	Opleidingen gerelateerd aan de volgende onderwerpen zijn meegenomen:
2532	Web-, multimediadesign	Integraal	
2541	Modeontwerpen	Integraal	
2542	Etaleren/decoreren	Integraal	
2551	Vormgeving overig	Integraal	
2561	Radio, tv-productie	Integraal	
2571	Theater	Integraal	
2581	Muziek	Integraal	
2721	Media en communicatie	Deels	Media, creatief en grafisch
2731	Mediatechnologie	Integraal	
2761	Kunstmanagement	Integraal	
2771	Kunst, audiovisueel met techniek	Integraal	
3213	Reclame	Integraal	
6321	Bouwkundig architectuur	Integraal	
6331	Binnenhuisarchitect	Integraal	
6611	Mode en styling	Deels	Ontwerp, design, mode, creatief en confectie
6691	Industrieel ontwerp	Integraal	

3.8 SOI-afbakening Energie

Richting

Op basis van de SBI-afbakening is gekeken naar de volgende SOI-subsectoren:

- Wiskunde en natuurwetenschappen	51
- Elektrotechniek	62
- Bouwkunde	63
- Metaalbewerking, voertuig- en werktuigbouwkunde	64
- Procestechnologie	65
- Textiel-, leerverwerking overig	66
- Techniek met differentiatie	67
- Milieu	72
- Agrarisch en milieu met differentiatie.	77

SOI 2006-afbakening

In onderstaand overzicht staat een samenvatting van de opleidingen die worden meegenomen. De indeling is gemaakt op basis van SOI-rubriek (4-digit SOI), daarnaast is aangegeven of de gehele SOI-rubriek wordt meegenomen of een gedeelte ervan. Wanneer de 4-digit SOI gedeeltelijk is geselecteerd, hebben we ten slotte aangegeven waarop de selectie betrekking heeft.

Tabel 3.8.1 Overzicht SOI-afbakening Energie

SOI-rubriek	Omschrijving SOI-rubriek	Selectie	Opleidingen gerelateerd aan de volgende onderwerpen zijn meegenomen
5111	Wiskunde, natuurwetenschappen algemeen	Deels	Energie en voeding
5171	Geologie	Integraal	
6211	Elektrotechniek algemeen	Integraal	
6212	Elektrische energietechniek	Integraal	
6343	Gasinstallatie	Integraal	
6344	Instalelektrische	Integraal	
6345	Klimaattechniek	Integraal	
6435	Gastechniek	Integraal	
6521	Biotechnologie	Deels	Energie en milieu; agricultural and bioresource engineering
6693	Delfstoffenwinning	Integraal	
6717	Elektrotechniek	Integraal	
6721	Techniek met informatica	Deels	Electrical engineering and information technology
7211	Milieu algemeen	Deels	Energie, geo-ecologie en geo-environmental sciences
7741	Milieu met management / economie	Deels	Environmental & energy management

3.9 SOI-afbakening High tech systemen en materialen

Richting

Op basis van de SBI-afbakening is gekeken naar de volgende SOI-subsectoren:

- Economie, commercieel management en administratie 37
- Wiskunde, natuurwetenschappen 51
- Informatica 52
- Techniek algemeen 61
- Elektrotechniek 62
- Metaalbewerking, voertuig- en werktuigbouwkunde 64
- Procestechologie 65
- Textiel-, leerverwerking overig 66
- Techniek met differentiatie 67

SOI 2006-afbakening

In onderstaand overzicht staat een samenvatting van de opleidingen die worden meegenomen. De indeling is gemaakt op basis van SOI-rubriek (4-digit SOI), daarnaast is aangegeven of de gehele SOI-rubriek wordt meegenomen of een gedeelte ervan. Wanneer de 4-digit SOI gedeeltelijk is geselecteerd, hebben we ten slotte aangegeven waarop de selectie betrekking heeft. Voor de High tech systemen en materialen is dit echter nooit het geval en nemen we alleen volledige 4-digit SOI's mee.

Tabel 3.9.1 Overzicht SOI-afbakening High tech systemen en materialen

SOI-rubriek	Omschrijving SOI-rubriek	Selectie	Opleidingen gerelateerd aan de volgende onderwerpen zijn meegenomen
3712	Bedrijfstechniek, technische bedrijfsvoering	Integraal	
5141	Natuurkunde/materiaalkunde	Integraal	
5212	Informatietechnologie algemeen	Integraal	
5222	Applicatiebouw	Integraal	
5711	Wiskunde, natuurwetenschappen met informatica	Deels	Bedrijfswiskunde
6111	Techniek algemeen	Integraal	
6112	Technische natuurkunde	Integraal	
6113	Technische wiskunde	Integraal	
6211	Elektrotechniek algemeen	Integraal	
6212	Elektrische energietechniek	Integraal	
6213	Elektronica algemeen	Integraal	
6214	Computertechniek	Integraal	
6215	Consumenten-, kantoorelektronica	Integraal	
6216	Telecommunicatie, datacommunicatie	Integraal	
6217	Industriële procesautomatisering	Integraal	
6411	Metaalbewerking algemeen	Integraal	
6412	Gieterijtechniek, metaalkunde	Integraal	
6413	Constructiewerken, lassen, smeden	Integraal	
6414	Machinebankwerken	Integraal	
6415	Fijnmechanische techniek, instrument maken metaal	Integraal	
6419	Metaalbewerking overig	Integraal	
6421	Voertuigbouw algemeen	Integraal	
6422	Auto-, motorfietstechniek	Integraal	
6424	Carrosserie-, interieurbouw voertuigen	Integraal	
6427	Vliegtuigbouwkunde	Integraal	
6428	Motorvoertuigbouwkunde overig	Integraal	
6431	Werktuigbouwkunde algemeen	Integraal	
6432	Bedrijfswerktuigkundigen, machinisten	Integraal	
6433	Werktuigkundig monteurs, reparateurs n.e.g.	Integraal	
6434	Werktuigkundig tekenaars, constructeurs	Integraal	
6439	Werktuigbouwkunde overig	Integraal	
6533	Keramiek	Integraal	
6691	Industriële vormgeving	Integraal	
6694	Fijnmechanische techniek overig	Integraal	
6711	Techniek algemeen	Integraal	
6714	Metaalbewerking	Integraal	
6715	Werktuigbouwkunde	Integraal	
6716	Voertuigbouwkunde	Integraal	
6717	Elektrotechniek	Integraal	
6721	Techniek met informatica	Integraal	

3.10 SOI-afbakening Life sciences & health

Richting

Op basis van de SBI-afbakening is gekeken naar de volgende SOI-subsectoren:

- Wiskunde, natuurwetenschappen	51
- Wiskunde, natuurwetenschappen en informatica	57
- Procestechnologie	65
- Agrarisch en milieu met differentiatie	77
- Gezondheidszorg	81
- Gezondheidszorg, sociale dienstverlening en verzorging	87

SOI 2006-afbakening

In onderstaand overzicht staat een samenvatting van de opleidingen die worden meegenomen. De indeling is gemaakt op basis van SOI-rubriek (4-digit SOI), daarnaast is aangegeven of de gehele SOI-rubriek wordt meegenomen of een gedeelte ervan. Wanneer de 4-digit SOI gedeeltelijk is geselecteerd, hebben we ten slotte aangegeven waarop de selectie betrekking heeft.

Tabel 3.10.1 Overzicht SOI-afbakening Life sciences & health

SOI-rubriek	Omschrijving SOI-rubriek	Selectie	Opleidingen gerelateerd aan de volgende onderwerpen zijn meegenomen:
5112	Moleculaire wetenschappen	Deels	Biomoleculaire wetenschap
5123	Medisch	Integraal	
5124	Biologisch, biochemisch, agrarisch	Integraal	
5125	Procestechniek	Deels	Biotechniek, sterilisatietechnologie en proces- en laboratoriuminstrumentatie
5181	Biologie	Integraal	
5182	Biochemie	Integraal	
5711	Wiskunde, natuurwetenschappen met informatica	Deels	Bio-informatica
6521	Biotechnologie	Integraal	
6538	Scheikundige, technologie overig	Deels	Farmacie
7711	Agrarische economie	Deels	Life science industry
8111	Gezondheid algemeen	Integraal	
8731	Farmacie	Integraal	
8732	Biomedische wetenschappen	Integraal	
8739	Prothesetechniek	Integraal	
8741	Neurofysiologie	Integraal	
8743	Radiologie	Integraal	
8749	Fysische techniek overig	Integraal	
8751	Medische informatica	Integraal	

3.11 SOI-afbakening Logistiek

Richting

Op basis van de SBI-afbakening is gekeken naar de volgende SOI-subsectoren:

- Commercieel	32
- Management	33
- Juridisch, bestuurlijk	41
- Wiskunde, natuurwetenschappen en informatica	57
- Bouwkunde	63
- Agrarisch en milieu	77
- Verzorging, sociale dienstverlening	82
- Transport en logistiek	92
- Transport en logistiek met differentiatie	97

SOI 2006-afbakening

In onderstaand overzicht staat een samenvatting van de opleidingen die worden meegenomen. De indeling is gemaakt op basis van SOI-rubriek (4-digit SOI), daarnaast is aangegeven of de gehele SOI-rubriek wordt meegenomen of een gedeelte ervan. Wanneer de 4-digit SOI gedeeltelijk is geselecteerd, hebben we ten slotte aangegeven waarop de selectie betrekking heeft.

Tabel 3.10.1 Overzicht SOI-afbakening Logistiek

SOI-rubriek	Omschrijving SOI-rubriek	Selectie	Opleidingen gerelateerd aan de volgende onderwerpen zijn meegenomen
3251	Verzekeringswezen	Deels	Internationale handel en transport
3311	Management algemeen	Deels	Management voor mobiliteitsbranche
3711	Econometrie	Deels	Bedrijfseconometrie, operational research en/of management
3712	Bedrijfstechniek	Deels	Operationeel management
3721	Economie met differentiatie	Deels	Spatial, transport and environmental economics
4111	Nederlands algemeen recht	Deels	Goederenrecht
4129	Beleidssterreinen overig	Deels	Rivier en scheepvaartmeester
5711	Wiskunde, natuurwetenschappen met informatica	Deels	Operationele research
5721	Informatica met differentiatie n.e.g.	Deels	Logistieke informatica en vervoerskundige informatica
6314	Verkeerskunde	Integraal	
7712	Agrarische groothandel en logistiek	Deels	Logistiek medewerker
8212	Facilitair management	Deels	Logistiek en facilitair management
9211	(Transport en) logistiek algemeen	Integraal	
9212	Transport, vervoer algemeen	Integraal	

SOI-rubriek	Omschrijving SOI-rubriek	Selectie	Opleidingen gerelateerd aan de volgende onderwerpen zijn meegenomen
9221	Wegvervoer	Deels	Vervoerskunde, transportplanning en goederenvervoer
9232	Verkeersleiding	Integraal	
9239	Luchtvaart overig	Deels	Aviation
9251	Ladingbehandeling algemeen	Integraal	
9253	Vervoer gevaarlijke stoffen	Integraal	
9731	Transport en logistiek met administratie	Integraal	

3.12 SOI-afbakening Tuinbouw en uitgangsmaterialen

Richting

Op basis van de SBI-afbakening is gekeken naar de volgende SOI-subsectoren:

- Commercieel	32
- Wiskunde, natuurwetenschappen	51
- Bouwkunde	63
- Procestechnologie	65
- Agrarisch	71
- Milieu	72
- Agrarisch en milieu met differentiatie	77

SOI-afbakening

In onderstaand overzicht staat een samenvatting van de opleidingen die worden meegenomen. De indeling is gemaakt op basis van SOI-rubriek (4-digitaal SOI), daarnaast is aangegeven of de gehele SOI-rubriek wordt meegenomen of een gedeelte ervan. Wanneer de 4-digitaal SOI gedeeltelijk is geselecteerd, hebben we ten slotte aangegeven waarop de selectie betrekking heeft.

Tabel 3.12.1 Overzicht SOI-afbakening Tuinbouw en uitgangsmaterialen

SOI-rubriek	Omschrijving subsector	Selectie	Opleidingen gerelateerd aan de volgende onderwerpen zijn meegenomen
3224	Detailhandel bloemen en planten	Integraal	
5181	Biologie	Deels	Mariene biologie
5182	Biochemie	Integraal	
6345	Klimaattechniek	Deels	Kasverwarmingstechniek
6521	Biotechnologie	Deels	Biotechnologie, Food production, agricultural and bioresource engineering
7111	Agrarisch algemeen	Integraal	
7112	Plantenteelt algemeen	Integraal	
7131	Tuinbouw algemeen	Integraal	
7132	Groenten-, fruitteelt	Integraal	
7133	Bloemeteelt	Integraal	

SOI-rubriek	Omschrijving subsector	Selectie	Opleidingen gerelateerd aan de volgende onderwerpen zijn meegenomen
7134	Potplantenteelt	Integraal	
7139	Tuinbouw overig	Integraal	
7211	Milieu algemeen	Deels	Ongediertebestrijding
7222	Bodemkunde	Deels	Bemestingsleer
7711	Agrarische economie	Integraal	
7712	Agrarische groothandel, logistiek	Integraal	
7719	Agrarisch met economie overig	Integraal	
7721	Landbouwtechniek	Integraal	
7722	Landbouwmechanisatie	Integraal	
7723	Waterkwaliteit	Integraal	

3.13 SOI-afbakening Water

Richting

Op basis van de SBI-afbakening is gekeken naar de volgende SOI-subsectoren:

- Sociale wetenschappen	23
- Wiskunde, natuurwetenschappen	51
- Bouwkunde	63
- Metaalbewerking, voertuig- en werktuigbouwkunde	64
- Textiel- en leerverwerking overig	66
- Techniek met differentiatie	67
- Milieu	72
- Agrarisch milieu met differentiatie	77
- Transport en logistiek	92
- Horeca, transport en logistiek met differentiatie	97

SOI 2006-afbakening

In onderstaand overzicht staat een samenvatting van de opleidingen die worden meegenomen. De indeling is gemaakt op basis van SOI-rubriek (4-digit SOI), daarnaast is aangegeven of de gehele SOI-rubriek wordt meegenomen of een gedeelte ervan. Wanneer de 4-digit SOI gedeeltelijk is geselecteerd, hebben we ten slotte aangegeven waarop de selectie betrekking heeft.

Tabel 3.13.1 Overzicht SOI-afbakening Water

SOI-rubriek	Omschrijving SOI-rubriek	Selectie	Opleidingen gerelateerd aan de volgende onderwerpen zijn meegenomen
2322	Planologie	Deels	Kust, zee en delta
5141	Natuurkunde, materiaalkunde	Deels	Natuurkunde en meteorologie en fysische oceanografie
5181	Biologie	Deels	Mariene biologie
5191	Meteorologie	Deels	Meteorologie en fysische oceanografie

SOI-rubriek	Omschrijving SOI-rubriek	Selectie	Opleidingen gerelateerd aan de volgende onderwerpen zijn meegenomen
6311	Weg- en waterbouwkunde algemeen	Deels	Civiele techniek
6315	Waterbouw, baggeren	Integraal	
6316	Landmeetkunde	Deels	Hydrografie
6334	Interieur afwerken gebouwen	Deels	Scheepsinterieurbouwer
6426	Scheepsbouw	Integraal	
6693	Delfstoffenwinning	Deels	Offshore engineering
6713	Weg- en waterbouwkunde	Deels	Civiele techniek, water management
7221	Land en water beheer	Integraal	
7223	Waterkwaliteit	Integraal	
7751	Technische milieukunde	Deels	Land, water en milieutechniek, ecotechnologie en watermanagement
9241	Scheepvaart algemeen, varende	Deels	Stuurman
9742	Scheepswerktuigkundige	Deels	Scheepswerktuigkundige waterbouw

4. Indicatoren

4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de indicatoren die in dit onderzoek zijn berekend voor de verschillende topsectoren. Daarbij gaat het om de bron waaruit de indicatoren afkomstig zijn, het peilmoment, de definitie en eventuele bijzonderheden. We beginnen dit hoofdstuk met enkele algemene aandachtspunten voor de indicatoren waarmee rekening gehouden dient te worden bij de interpretatie van de uitkomsten.

4.2 Algemene aandachtspunten indicatoren

Steekproeven

Veel van de indicatoren uit deze monitor zijn gebaseerd op steekproeven. Het ontwerp van deze steekproeven is niet specifiek gericht op het waarnemen van de topsectoren. Hierdoor kan de dekking van de topsectoren in de indicatoren niet altijd optimaal zijn. Bij de interpretatie van de cijfers dient hiermee rekening te worden gehouden. Dit geldt niet voor de indicatoren die gebaseerd zijn op integrale waarneming op basis van registraties (werknemers, zelfstandigen, oprichtingen en opheffingen, overlevingsratio, internationale handel in goederen en onderwijs).

Afronding en onderdrukking cijfers

Uitkomsten gebaseerd op steekproefonderzoek kennen een bepaalde betrouwbaarheidsmarge. Om hiermee rekening te houden zijn de cijfers afkomstig uit steekproeven in de tabellen afgerond. Ook kennen sommige brongegevens een minimale publicatiegrens en zijn cijfers afgerond voor een betere leesbaarheid. Bedragen of aantallen onder de geldende grens worden niet in de tabellen weergegeven (=onderdrukt). Voor een aantal indicatoren gelden specifieke afrondingen, publicatiegrenzen en betrouwbaarheidsmarges:

- De indicatoren productie, toegevoegde waarde, investeringen, uitvoer van goederen en innovatie-uitgaven zijn afgerond op miljoenen euro's;
- Voor de indicatoren over innovatie geldt voor de kwalitatieve variabelen een publicatiegrens van minimaal 10 waarnemingen en voor de kwantitatieve variabelen een publicatiegrens van minimaal 4 waarnemingen. Daarnaast zijn kwalitatieve uitkomsten ook geheim als één bedrijf meer dan 80 procent van waarde van een cel bepaalt.
- Kenniswerkers volgens de EBB zijn afgerond op honderdtallen. Hierbij geldt een minimale publicatiegrens van 1 500 personen;
- Vacatures, kwartaalenquête: aantallen zijn afgerond op honderdtallen;
- Voor de indicatoren die gebaseerd zijn op integrale waarneming (registraties), zijn de aantallen afgerond op tientallen. Ook bij registraties kan sprake zijn van administratieve onnauwkeurigheden.

Voorlopige cijfers

Een aantal indicatoren is gebaseerd op (nader) voorlopige gegevens, namelijk: werknemers in 2010, productie, toegevoegde waarde en werkzame personen (fte) in 2010, (saldo van) oprichtingen en opheffingen (2011) en overlevingskansen (2010) en inschrijvingen in het mbo, hbo en wo 2011.

Indicatoren afkomstig van verschillende bronnen

Bij het samenstellen van de indicatoren voor de Monitor is gebruik gemaakt van veel verschillende registraties en enquêtes die beschikbaar zijn binnen het CBS. In de Monitor komen de uitkomsten die zijn berekend op basis van deze verschillende bronnen, allemaal samen. Het is binnen de onderzoeksopzet van de Monitor topsector niet mogelijk al deze uitkomsten voor de in totaal bijna 40 indicatoren helemaal consistent te maken met elkaar (zoals bijvoorbeeld wel gebeurt in de Nationale Rekeningen (NR) van het CBS). Hierdoor kan het voorkomen dat als uitkomsten uit verschillende bronnen met elkaar worden geconfronteerd, dit tot bepaalde onduidelijkheden kan leiden. Een voorbeeld is de vergelijking van de productie en toegevoegde waarde (respectievelijk 27 en 17 miljard euro) met de uitvoerwaarde van goederen (285 miljoen euro) voor de subsector Aardgas van de topsector Energie. Deze uitvoer is erg laag vergeleken met de productie en toegevoegde waarde van de subsector Aardgas. Dit is onder meer te verklaren doordat de productie en toegevoegde waarde afkomstig zijn uit een andere bron (de productiestatistieken/NR) dan de uitvoerwaarde van goederen (Statistiek Internationale Handel (SIH)). In de SIH is de uitvoer van aardgas ondergebracht in een SBI-code die valt in een andere subsector van de topsector Energie: de Gerelateerde activiteiten.

Samenvattend

Het CBS heeft het onderzoek naar topsectoren voor het eerst uitgevoerd. Topsectoren zijn zoals aangegeven geen standaard statistische concepten en voor bepaalde sectoren moest maatwerk worden verricht. Ook is gebruik gemaakt van een grote verscheidenheid aan statistieken die niet voor dit specifieke doel zijn opgezet. In een aantal gevallen zijn daarbij keuzes gemaakt, bijvoorbeeld om topsectoren te kunnen vergelijken en optellen. Bij dit type nieuw onderzoek is de methodologie na de eerste publicatie nog niet uitontwikkeld en wordt kritisch gekeken naar verbeteringen. Dit zal onderdeel zijn van een nieuwe ronde van onderzoek.

4.3 Productie, toegevoegde waarde en werkzame personen (fte)

<i>Indicator(en)</i>	Productie
	Toegevoegde waarde
	Werkzame personen
	Werkzame personen in fte
<i>Bronnen</i>	Nationale Rekeningen (NR)
	Productiestatistieken (PS)
	Landbouwtelling (LT)

	<p>Polisadministratie</p> <p>Zelfstandigencomponent uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB)</p>
<i>Beschrijving van de bron</i>	<p>De hoofdbronnen zijn de NR en de PS. De NR vormen de basis voor de cijfers. Wanneer het detailniveau van de NR data onvoldoende is om cijfers voor een subsector te berekenen, is de PS gebruikt om het aandeel van deze subsector te bepalen. Daarbij zijn aanvullende bronnen gebruikt voor subsectoren die in de PS ontbreken. Zo is voor de subsector Primaire productie (Agro&food) gebruik gemaakt van de LT. Voor de subsectoren Kunst en Cultureel erfgoed (Creatieve industrie) zijn de Polisadministratie en Zelfstandigencomponent gebruikt.</p> <p><i>PS</i></p> <p>De PS geven inzicht in verschillende opbrengsten en kosten per bedrijfstak. Van bedrijven met minder dan 10 werkzame personen (kleinbedrijf) wordt de informatie verkregen uit registraties van de Belastingdienst of door middel van enquêtering op steekproefbasis. Dit is afhankelijk van de bruikbaarheid van de fiscale informatie voor statistische doeleinden en varieert per branche/bedrijfstak. Bedrijven met 10 tot 50 werkzame personen worden steekproefsgewijs benaderd met een vragenlijst. Bedrijven met 50 of meer werkzame personen ontvangen allemaal een enquêteformulier.</p> <p><i>NR</i></p> <p>De NR geven een kwantitatieve beschrijving van het economische proces binnen een land en de economische relaties met het buitenland. Onderdelen van het economisch proces in de nationale rekeningen zijn productie, inkomensvorming, inkomensverdeling, bestedingen en financiering.</p> <p><i>LT</i></p> <p>De LT geeft een beschrijving van de structuur van de Nederlandse agrarische sector (gegevens over bedrijven, veestapel, gewassen en speciale onderwerpen).</p> <p><i>Polisadministratie</i></p> <p>Zie beschrijving bij 4.10.</p> <p><i>Zelfstandigencomponent</i></p> <p>Zie beschrijving bij 4.11.</p>
<i>Peilmoment</i>	2010 (nader voorlopige cijfers)
<i>Oorspronkelijke berichtgever</i>	<p><i>PS</i></p> <p>Bedrijven. Daarnaast levert de Belastingdienst registratiegegevens.</p> <p><i>NR</i></p> <p>Er wordt gebruik gemaakt van een groot aantal bronnen op uiteenlopende terreinen als productie, finale bestedingen, inkomen, vermogen en prijzen. Voorbeelden zijn productiestatistieken, overheidsadministraties, statistieken van de buitenlandse handel, budgetonderzoeken, investeringsstatistieken en consumenten- en producentenprijzen. Een</p>

	<p>uitgebreide beschrijving van de wijze waarop de nationale rekeningen worden samengesteld, is te vinden in de BNI-inventory 2001 (gross national income inventory).</p> <p><i>LT</i></p> <p>De berichtgevers zijn agrarische bedrijven.</p> <p><i>Polisadministratie</i></p> <p>Zie beschrijving bij 4.10.</p> <p><i>Zelfstandigencomponent</i></p> <p>Zie beschrijving bij 4.11.</p>
<i>Operationalisering</i>	<p>Productie: Productiewaarde tegen basisprijzen in miljoenen euro's. De productie is de waarde van alle voor de verkoop bestemde goederen (ook de nog niet verkochte) en de ontvangsten voor bewezen diensten, evenals de waarde van producten met een marktequivalent die voor eigen gebruik zijn geproduceerd zoals investeringen in eigen beheer, eigen woningdiensten en landbouwproducten voor eigen consumptie door landbouwers.</p> <p>Toegevoegde waarde: Bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen in miljoenen euro's. De toegevoegde waarde is het verschil tussen de productie (basisprijzen) en het intermediair verbruik (excl. aftrekbare btw).</p> <p>Werkzame personen: Gemiddeld aantal werkzame personen.</p> <p>Werkzame personen in fte: Gemiddeld aantal werkzame personen in fte (fulltime-equivalent).</p> <p>Tot de werkzame personen behoren alle personen die betaalde arbeid verrichten, ook al is het maar voor één of enkele uren per week</p>
<i>Bijzonderheden</i>	Geen.

4.4 Investerings in materiële vaste activa

<i>Indicator</i>	Investerings in materiële vaste activa
<i>Bron</i>	Investeringsstatistiek
<i>Beschrijving van de bron</i>	<p>De statistiek 'Investerings' beschrijft op jaarbasis de door bedrijven gerealiseerde investeringen in materiële vaste activa.</p> <p>Voor dit onderzoek is op basis van SBI en bedrijfsomvang een gestratificeerde steekproef getrokken uit de onderzoekspopulatie. Bedrijven met 20 of meer werkzame personen zijn alle in het onderzoek betrokken.</p> <p>De steekproef fractie van de investeringsenquête bedraagt doorgaans circa 8 procent, dat wil zeggen dat één op de elf bedrijven uit de populatie bij het onderzoek is betrokken. De steekproef omvat daarmee iets meer dan 50 duizend bedrijven.</p>
<i>Peilmoment</i>	2010
<i>Oorspronkelijke berichtgever</i>	Bedrijven

<i>Operationalisering</i>	<p>Investerings in materiële vaste activa: De door bedrijven gerealiseerde investeringen in materiële vaste activa per jaar in miljoenen euro's.</p> <p>Materiële vaste activa zijn goederen die worden aangeschaft of in eigen beheer worden voortgebracht, met als doel om als kapitaalgoed in het productieproces ingezet te worden. Algemeen worden als zodanig beschouwd goederen met een levensduur van meer dan een jaar (zoals gebouwen, woningen, machines, vervoermiddelen en dergelijke).</p>
<i>Bijzonderheden</i>	<p>- <i>Niet alle SBI-codes worden waargenomen</i></p> <p>Alleen bedrijven die vallen onder de SBI 2008-codes 016, 06-33, 35-39, 41-43, 45-47, 49-53, 55-56, 58-63, 68-75, 77-82 en 95-96 worden waargenomen. Dit betekent dat met name de Primaire productie van de Agro&food en de Tuinbouw en uitgangsmaterialen niet worden waargenomen in de Investeringsstatistiek.</p>

4.5 Uitvoer van goederen

<i>Indicator</i>	<p>Uitvoerwaarde van goederen</p> <p>Exporteurs van goederen</p>
<i>Bron</i>	Statistiek Internationale Handel (SIH)
<i>Beschrijving van de bron</i>	De populatie van de SIH in goederen bestaat uit alle bedrijven met een Nederlands BTW-nummer die goederenhandel met het buitenland voeren. Deze bedrijven zijn voor een groot deel te koppelen aan het ABR. Het ABR omvat alle bedrijven met een vestiging in Nederland die een bijdrage leveren aan de binnenlandse productie. Deze koppeling maakt het mogelijk om per bedrijf aan te geven of het bedrijf in- en/of uitvoer had en uit hoeveel euro de handelsstroom bestond.
<i>Peilmoment</i>	2010 en 2011.
<i>Oorspronkelijke berichtgever</i>	Belastingdienst, douane en bedrijven (directe waarneming).
<i>Operationalisering</i>	<p>Uitvoerwaarde van goederen: Waarde van uitgevoerde goederen in miljoenen euro's. Dit is de waarde, inclusief vracht- en verzekeringskosten tot aan de Nederlandse grens.</p> <p>Exporteurs van goederen: Het aantal Nederlandse bedrijven met buitenlandse handel in goederen. Het bedrijf is verkregen door de BTW-nummers van de handelaren te koppelen met gegevens van de bedrijfspopulatie uit ABR.</p>
<i>Bijzonderheden</i>	<p>- <i>Alleen Nederlandse bedrijven</i></p> <p>Voor circa 20 procent van de Nederlandse handel kan geen Nederlands bedrijf worden gevonden. In veel gevallen betreft het hier handel van buitenlandse bedrijven zonder Nederlandse vestiging. In zo'n geval is de hoofdactiviteit en de grootteklasse van het bedrijf niet van toepassing en is het bedrijf niet meegeteld. Niettemin is het aantal exporteurs en de bijbehorende waarde hierdoor een onderschatting.</p>

- *Vergelijking NR*

De cijfers over uitvoer van goederen in de eerste meting van de monitor zijn niet consistent gemaakt met de cijfers over uitvoer uit de NR. Ze zijn direct afkomstig uit de SIH waarin op bedrijfsniveau gegevens beschikbaar zijn over de uitvoer van goederen.

4.6 Aantal (MKB-) bedrijven

<i>Indicator</i>	Aantal bedrijven Aantal MKB-bedrijven
<i>Bron</i>	Populatie Actieve Bedrijven (PAB).
<i>Beschrijving van de bron</i>	De bedrijvenpopulatie in Nederland is gebaseerd op het ABR. Het bedrijvenregister gebruikt vooral registraties van de KvK, de Belastingdienst, het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) en De Nederlandsche Bank. Voor de meest complexe, vaak internationale concerns gebeurt de vaststelling van de (dochter)bedrijven in Nederland in samenspraak met het concern.
<i>Peilmoment</i>	2010 en 2011
<i>Oorspronkelijke berichtgever</i>	De KvK, de Belastingdienst, het UWV en De Nederlandsche Bank en de bedrijven zelf.
<i>Operationalisering</i>	Aantal bedrijven: Het aantal actieve bedrijven. Aantal MKB-bedrijven: Het aantal actieve bedrijven met minder dan 250 werkzame personen.
<i>Bijzonderheden</i>	- <i>Beperkte waarneming Landbouw, bosbouw en visserij</i> Landbouw, bosbouw en visserij wordt (nog) niet volledig waargenomen in de populatie actieve bedrijven.

4.7 Innovatie en R&D

<i>Indicator</i>	Totaal innovatie-uitgaven, uitsplitsing naar MKB Technologische en niet-technologische innovatoren Innovatoren MKB Omzetaandeel vernieuwende producten R&D-uitgaven private sector, zachte R&D R&D-uitgaven private sector, harde R&D Innovatie in partnership naar soort/instelling Innovatie in partnership MKB
------------------	--

<i>Bron</i>	Community Innovation Survey (CIS) enquête. R&D enquête.
<i>Beschrijving van de bron</i>	<p>De statistieken Research & Development en Innovatie meten jaarlijks hoe de Nederlandse kenniseconomie er voor staat. Ze beschrijven de investeringen in R&D en overige innovatieve activiteiten van Nederlandse bedrijven en instellingen. Kennisstromen en de resultaten van het innovatieproces horen hier ook bij.</p> <p>In de oneven verslagjaren wordt de R&D gemeten en in de even verslagjaren worden ook andere aspecten van innovatie (CIS) gemeten.</p> <p>De CIS-enquête wordt tweejaarlijks uitgevoerd onder een deel van de bedrijfseenheden in de doelpopulatie. Dit gebeurt op steekproefbasis (gestratificeerde steekproef) onder in Nederland gevestigde bedrijven en instellingen met 10 of meer werkzame personen. De totale steekproefomvang bevat ongeveer 15 duizend bedrijfseenheden.</p>
<i>Peilmoment</i>	2010.
<i>Oorspronkelijke berichtgever</i>	Bedrijven.
<i>Operationalisering</i>	<p>Totaal innovatie-uitgaven: De uitgaven aan innovatie bestaan uit het totaal van de uitgaven aan eigen en uitbesteed onderzoek, bijbehorende apparatuur, andere externe kennis, opleiding, de marktintroductie van innovaties, ontwerp, design en andere voorbereidingen, ten behoeve van technologisch nieuwe of sterk verbeterde producten (goederen of diensten) of processen.</p> <p>Technologische en niet-technologische innovatoren: Het aantal bedrijven dat innovatie(s) heeft doorgevoerd, uitgesplitst naar technologisch en niet-technologisch:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Technologische innovaties: <ul style="list-style-type: none"> o Productinnovatie; o Procesinnovatie; o afgebroken of nog niet afgerond. - Niet-technologische innovaties: <ul style="list-style-type: none"> o organisatorische innovaties; o marketing innovaties. <p>Omzetaandeel vernieuwende producten: Het aandeel omzet uit vernieuwende producten (zowel voor de markt als voor het bedrijf zelf) ten opzichte van de totale omzet.</p> <p>R&D-uitgaven private sector, zachte/harde R&D:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Totale uitgaven van de private sector aan zachte/harde R&D in miljoenen euro's. Dit zijn uitgaven voor eigen onderzoek (met eigen personeel);

Innovatie in partnership naar soort/instelling: Het aantal bedrijven dat samenwerkt met andere bedrijven of instellingen op het gebied van innovatie. Deze samenwerking kan worden uitgesplitst naar:

- samenwerking met overheids- of openbare onderzoeks-instellingen;
- samenwerking met universiteiten;
- samenwerking met buitenlandse partijen.

MKB: MKB-data binnen de innovatie-enquête zijn bepaald op basis van aantal werkzame personen en bevatten alle bedrijven met 10-249 werkzame personen.

Bijzonderheden

- Alleen bedrijven met 10 of meer werkzame personen

In de onderzoekspopulatie van de CIS zitten alleen bedrijven met 10 of meer werkzame personen. Met name voor topsectoren die relatief veel kleine bedrijven bevatten (bijvoorbeeld de Agro&food en de Tuinbouw en uitgangsmaterialen) moet hier bij de interpretatie van de uitkomsten rekening mee gehouden worden.

- SBI 72 niet in onderzoekspopulatie CIS

Alle bedrijven ingedeeld in de SBI 72, Speur en Ontwikkelingswerk, vallen buiten de onderzoekspopulatie van de innovatie-enquête. Bedrijven uit deze SBI behoren echter vaak tot een topsector. Het ontbreken van data over deze bedrijven heeft per topsector een verschillende impact. Bij de R&D-enquête behoort deze SBI wel tot de onderzoekspopulatie.

- Trendbreuk innovatie-enquête door elektronische vragenlijsten

Bij de innovatie-enquête heeft het CBS in de jaargang 2008-2010 voor het eerst gebruikgemaakt van elektronische vragenlijsten. Respondenten konden via internet de vragenlijst invullen en terugsturen. Daarnaast bleef - voor bedrijven die dit prefereerden - de mogelijkheid bestaan om via een papieren vragenlijst aan het onderzoek deel te nemen. Uiteindelijk hebben meer dan 10 duizend bedrijven meegewerkt aan het onderzoek, waarvan bijna 90 procent de elektronische vragenlijst heeft gebruikt. Voor enkele belangrijke indicatoren zijn de uitkomsten van de innovatie-enquête 2008-2010 flink hoger dan die van voorgaande onderzoeken.

Het CBS heeft diverse analyses uitgevoerd om deze toename te verklaren. De conclusie van deze analyses is dat er deels een reële stijging heeft plaatsgevonden van het aantal innovatoren, maar dat de overstap naar internetvragenlijsten een grotere rol speelt in de verklaring van de hogere uitkomsten. Door de manier waarop de vragen zijn gepresenteerd op de internetvragenlijst, blijken bedrijven eerder geneigd om zichzelf als innovatief te kwalificeren. Op grond van de uitgevoerde analyses zijn er voldoende aanwijzingen om te concluderen dat bij de oude methode sprake was van een onderschatting van het aantal innovatieve bedrijven in Nederland. De nieuwe waarnemingsmethode heeft daarmee geleid tot een verbetering van de meting van innovatie in Nederland. Om die reden is besloten om uitsluitend de elektronische vragenlijsten te gebruiken in de officiële uitkomsten van de innovatie-enquête 2008-2010.

- Criteria voor R&D-bedrijf, verschil tussen harde en zachte R&D

Het CBS kenmerkt bedrijven in de Innovatie-enquête op basis van diverse criteria als R&D- of overig bedrijf. De R&D-activiteiten van een R&D-bedrijf worden harde R&D genoemd. Worden hierbij opgeteld de R&D-activiteiten van overige bedrijven dan resulteert de zachte R&D. Data over harde R&D zijn op Statline terug te vinden onder het kopje Research & Development. Data over zachte R&D behoren tot het thema Innovatie.

Of de opgegeven R&D hard of zacht is, wordt bepaald op basis van de SBI-code en de antwoorden van het bedrijf op een aantal vragen. In de eerste plaats merkt het CBS alle bedrijven die 10 of meer arbeidsjaren inzetten voor het verrichten van onderzoek, aan als R&D-bedrijf. Van bedrijven met relatief grote R&D-inspanningen wordt aangenomen dat deze R&D een creatieve kern bevat. 'Relatief groot' betekent 10 of meer arbeidsjaren. Dit is een streng selectie criterium. Voor sommige groepen bedrijven wordt een lagere ondergrens gehanteerd. Zo behoren industriële bedrijven met innovaties 'nieuw voor de markt', ook tot de R&D-bedrijven als ze minder dan 10 arbeidsjaren, maar ten minste 1 arbeidsjaar voor onderzoek hebben ingezet. Dit criterium is in feite een CBS-interpretatie van het begrip 'creatief' volgens de Frascati-definitie (OECD, 2002).

4.8 Oprichtingen en opheffingen

<i>Indicator</i>	Oprichtingen Opheffingen Saldo oprichtingen en opheffingen
<i>Bron</i>	Algemeen bedrijvenregister (ABR).
<i>Beschrijving van de bron</i>	De bedrijvenpopulatie in Nederland is gebaseerd op het ABR. Het bedrijvenregister gebruikt vooral registraties van de KvK, de Belastingdienst, het UWV en De Nederlandsche Bank. Voor de meest complexe, vaak internationale concerns gebeurt de vaststelling van de (dochter)bedrijven in Nederland in samenspraak met het concern. Het ABR bevat informatie over bepaalde 'events'. Een event geeft een gebeurtenis of wijziging weer binnen het ABR: bijvoorbeeld de oprichting of opheffing van een bedrijf.
<i>Peilmoment</i>	2010 en 2011 (voorlopig).
<i>Oorspronkelijke berichtgever</i>	De KvK, de Belastingdienst, het UWV en De Nederlandsche Bank en de bedrijven zelf.
<i>Operationalisering</i>	Oprichtingen: Het aantal opgerichte bedrijven in de verslagperiode. Opheffingen: Het aantal opgeheven bedrijven in de verslagperiode. Saldo oprichtingen en opheffingen: Het saldo van het aantal opgerichte bedrijven minus het aantal opgeheven bedrijven in de verslagperiode.
<i>Bijzonderheden</i>	- <i>Beperkte waarneming landbouwbedrijven</i> In het ABR worden landbouwbedrijven nog niet goed waargenomen. Dit

heeft te maken met het tot voorheen ontbreken van een inschrijfplicht bij de KvK. Dit betekent dat voor de subsector Primaire productie van zowel de topsector Agro&food als Tuinbouw en uitgangsmaterialen de oprichtingen en opheffingen nog niet berekend konden worden. Hierdoor was het voor deze indicatoren ook niet mogelijk om een totaalcijfer voor de topsector te berekenen.

4.9 Overlevingskans

<i>Indicator</i>	Overlevingskans
<i>Bron</i>	Algemeen bedrijvenregister (ABR)
<i>Beschrijving van de bron</i>	De bedrijvenpopulatie in Nederland is gebaseerd op het ABR. Het bedrijvenregister gebruikt vooral registraties van de KvK, de Belastingdienst, het UWV en De Nederlandsche Bank. Voor de meest complexe, vaak internationale concerns gebeurt de vaststelling van de (dochter)bedrijven in Nederland in samenspraak met het concern.
<i>Peilmoment</i>	2010 en 0, 6, 12, 18 en 24 maanden na oprichting.
<i>Oorspronkelijke berichtgever</i>	De KvK, de Belastingdienst, het UWV en De Nederlandsche Bank en de bedrijven zelf.
<i>Operationalisering</i>	Overlevingskans: Het percentage bedrijven dat is opgericht in 2010 en nog actief is na respectievelijk 0, 6, 12, 18 en 24 maanden, als percentage van het totale aantal in 2010 opgerichte bedrijven in de betreffende sector.
<i>Bijzonderheden</i>	<p>- <i>Geen cijfers over de subsectoren</i></p> <p>Overlevingsratio is alleen berekend voor het totaal van de afzonderlijke topsectoren. De onderliggende subsectoren konden niet berekend worden omdat het aantal waarnemingen per subsector te klein werd.</p> <p>- <i>Beperkte waarneming landbouwbedrijven</i></p> <p>In het ABR worden landbouwbedrijven nog niet goed waargenomen. Dit heeft te maken met het tot voorheen ontbreken van een inschrijfplicht bij de KvK. Dit betekent dat voor zowel de topsector Agro&food als Tuinbouw en uitgangsmaterialen deze indicator nog niet berekend kon worden. Hierdoor was het voor deze indicator ook niet mogelijk om een totaalcijfer voor de topsector te berekenen.</p>

4.10 Werknemers

<i>Indicator</i>	Aantal werknemers
<i>Bron</i>	Polisadministratie.
<i>Beschrijving van de bron</i>	De polisadministratie bevat gegevens van banen in een inkomstenperiode en is gebaseerd op data uit de loonaangiften. Daarnaast is het ABR gebruikt om de SBI van de banen te bepalen. Deze SBI is nodig om de banen naar topsector te kunnen verdelen. Gegevens over persoonskenmerken, zoals leeftijd (ultimo september 2010) en geslacht, zijn vanuit de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) aan het onderzoeksbestand gekoppeld. De poliscomponenten bevatten ook gegevens over banen van personen die niet of nooit in Nederland hebben

	gewoond. Ze zijn dan niet terug te vinden in de GBA. Om voor deze personen het geslacht en leeftijd te komen weten is gebruik gemaakt van persoonsgegevens uit andere brongegevens (bijvoorbeeld belastinggegevens).
<i>Peilmoment</i>	2010 (voorlopig).
<i>Oorspronkelijke berichtgever</i>	Belastingdienst.
<i>Operationalisering</i>	<p>Aantal werknemers: Het aantal personen met een baan van 4 uur of meer per maand op de laatste vrijdag van september. Als een werknemer binnen een topsector meerdere banen had, dan zijn we uitgegaan van de hoofdbaan van de werknemer (de baan met het hoogste basisloon en de meeste basisuren). Als een werknemer meerdere banen had in verschillende topsectoren, dan is de persoon in beide topsectoren ingedeeld en in de tabel weergegeven. De werknemers zijn ingedeeld naar geslacht en leeftijdscategorie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Jonger dan 55 jaar; - 55 tot en met 59 jaar; - 60 tot en met 64 jaar; - 65 jaar en ouder.
<i>Bijzonderheden</i>	Geen.

4.11 Zelfstandigen

<i>Indicator</i>	Zelfstandigen
<i>Bron</i>	Zelfstandigencomponent van het Sociaal Statistisch Bestand (SSB).
<i>Beschrijving van de bron</i>	Het doel van het SSB is het verschaffen van microdata waarmee een samenhangende, consistente beschrijving kan worden gegeven van een aantal aspecten van de bevolking van Nederland. De zelfstandigencomponent bevat gegevens over personen die in een verslagjaar inkomen in de vorm van 'belastbare winst uit onderneming' hebben gehad. De aangiftegegevens inkomstenbelasting (IB) vormen de basis. Zelfstandigen doen vanaf 2004 aangifte met een W-biljet (winstaanangifte).
<i>Peilmoment</i>	2010.
<i>Oorspronkelijke berichtgever</i>	Belastingdienst.
<i>Operationalisering</i>	Zelfstandigen: Aantal personen, woonachtig in Nederland met winst of verlies uit onderneming in het verslagjaar volgens opgave aan de Belastingdienst.
<i>Bijzonderheden</i>	Geen.

4.12 Kenniswerkers

<i>Indicator</i>	Kenniswerkers
<i>Bron</i>	Enquête Beroepsbevolking (EBB).
<i>Beschrijving van de bron</i>	<p>Het aantal kenniswerkers is geschat op basis van de EBB van 2010. Dit is een roterend panelonderzoek waarop elk jaar ongeveer 90 duizend personen responderen. De populatie van de EBB bestaat uit personen tussen de 15 jaar en 65 jaar, die in Nederland wonen met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (de institutionele bevolking).</p> <p>Voor het bepalen van de SBI van de banen van kenniswerkers, is gebruik gemaakt van bestanden van het Arbeidsvoorwaardenonderzoek (AVO). Hierin zijn alle banen opgenomen van Nederlandse werknemers in september 2010. De gegevens over banen en lonen zijn bepaald met behulp van de loonaangiftebestanden van 2010. Als een persoon meerdere banen had, is gekozen voor de SBI van de baan met het hoogste basissalaris.</p>
<i>Peilmoment</i>	2010.
<i>Oorspronkelijke berichtgever</i>	Particuliere berichtgevers.
<i>Operationalisering</i>	<p>Kenniswerkers: personen tussen de 18 en 65 jaar die betaald werk hebben voor ten minste 12 uur per week met als hoogst afgeronde opleiding een opleiding op hoger beroepsniveau of wetenschappelijk niveau.</p> <p>Buitenlandse kenniswerkers: kenniswerkers met een buitenlandse nationaliteit.</p>
<i>Bijzonderheden</i>	Geen.

4.13 Vacatures

<i>Indicator</i>	Openstaande vacatures
<i>Bron</i>	Vacatures, kwartaalenquête.
<i>Beschrijving van de bron</i>	<p>De vacaturestatistiek is gebaseerd op een enquête die elk kwartaal wordt uitgezet onder particuliere bedrijven en overheidsinstellingen. Er wordt een steekproef getrokken onder alle bedrijven in een bepaald stratum. Per kwartaal bevinden zich ongeveer 21 duizend unieke bedrijven in het responsbestand. Er zijn cijfers berekend over vier kwartalen van 2010 en vier kwartalen van 2011.</p> <p>Daarnaast wordt het jaarcijfer van zowel 2010 als 2011 berekend. Dit gebeurt aan de hand van de kwartaalcijfers met de volgende formule: de vacatures van het vierde kwartaal van het voorgaande jaar tellen 1 keer mee, net als de vacatures van het vierde kwartaal van het betreffende jaar, en de vacatures van het eerste, tweede en derde kwartaal van het betreffende jaar tellen 2 keer mee. De optelsom hiervan moet worden gedeeld door 8 om het jaarcijfer te krijgen.</p>
<i>Peilmoment</i>	2010 en 2011.

<i>Oorspronkelijke berichtgever</i>	Particuliere bedrijven en overheidsinstellingen.
<i>Operationalisering</i>	Aantal openstaande vacatures: vacatures waarvoor nog geen personeel is gevonden aan het eind van het kwartaal.
<i>Bijzonderheden</i>	Geen.

4.14 Onderwijs

<i>Indicator</i>	Behaalde hoofddiploma's in het middelbaar, hoger en wetenschappelijk onderwijs Hoofdinschrijvingen in het middelbaar, hoger en wetenschappelijk onderwijs
<i>Bron</i>	Sociaal-Statistisch Bestand (SSB).
<i>Beschrijving van de bron</i>	De gegevens over deze indicatoren zijn beschikbaar vanuit het SSB. In het SSB zijn gegevens opgenomen vanuit onderwijsregistraties betreffende het middelbare beroepsonderwijs (mbo), hogere beroepsonderwijs (hbo) en wetenschappelijke onderwijs (wo). Het doel van deze indicatoren is een beeld te geven van het aantal personen dat deelneemt aan en een hoofddiploma behaalt in het aan de topsectoren gerelateerde middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs.
<i>Peilmoment</i>	Behaalde hoofddiploma's: 2008-2010. Hoofdinschrijvingen: 2009-2011.
<i>Oorspronkelijke berichtgever</i>	Onderwijsinstellingen in het middelbaar, hoger en wetenschappelijk onderwijs.
<i>Operationalisering</i>	Hoofddiploma's mbo: mbo-diploma's in de periode 1 oktober tot en met 30 september. Personen kunnen binnen hetzelfde studiejaar meerdere diploma's hebben behaald (bij dezelfde onderwijsinstelling). Hiervoor selecteren we op hoofddiploma's. Hoofddiploma's van hbo en wo: hbo en wo-diploma's in de periode 1 september t/m 31 augustus. Alle hoofddiploma's worden meegeteld. Studenten kunnen in een studiejaar met meer dan één diploma voorkomen, maar slechts eenmaal met een diploma op hetzelfde niveau. Hoofdinschrijvingen in het middelbaar onderwijs: de hoofdinschrijvingen van alle studenten in het mbo op 1 oktober, inclusief van personen die niet het onderwijs volgen, maar wel staan ingeschreven voor het examen (extranei). Hoofdinschrijvingen in het hoger onderwijs: hoofdinschrijving van studenten in het hoger onderwijs (hbo en wo) in de periode 1 september t/m 31 augustus die actief zijn op 1 oktober.
<i>Bijzonderheden</i>	Geen.

5. Methode weging en berekening topsector totaal cijfer

5.1 Inleiding

Voor de Monitor topsectoren worden verschillende gegevensbronnen geraadpleegd, waaronder een aantal steekproeven (bijvoorbeeld de CIS, PS, EBB, en Vacatures). Bij een steekproef wordt slechts een deel van de onderzoekspopulatie waargenomen. Daarom worden gewichten (ophoogfactoren) gebruikt om een schatting te kunnen maken van de gehele onderzoekspopulatie. Deze gewichten worden bepaald door middel van een weegmodel. Bij de meeste bedrijfsstatistieken maken de SBI en grootteklasse van het bedrijf onderdeel uit van het weegmodel.

De SBI geldt als basis voor de afbakening van de topsectoren (zie hoofdstuk 2). Voor vijf topsectoren (Creatieve industrie, Energie, Logistiek, Tuinbouw en uitgangsmaterialen, en Water) is de SBI-afbakening door middel van maatwerk aangevuld met individuele bedrijven. Bij het gebruik van een steekproef ontstaat hierdoor een probleem: maatwerkbedrijven die geen deel uitmaken van de steekproef hebben geen valide waarden voor de indicatoren uit de steekproef. Daarbij houdt het originele steekproefgewicht onvoldoende rekening met deze maatwerkbedrijven.

Voor de Monitor is daarom een methode ontwikkeld om de indicatoren en steekproefgewichten voor maatwerkbedrijven bij te stellen. Het gaat hierbij om de volgende indicatoren (bronnen) in de Monitor:

- Uitgaven aan R&D, technologische innovatie, omzetaandeel vernieuwde producten, innovatie in partnership (CIS);
- Productie, toegevoegde waarde, werkzame personen (PS);
- Kenniswerkers (EBB);
- Vacatures (Kwartaalstatistiek vacatures).

Deze methode wordt hieronder toegelicht, net als de manier waarmee het 'topsector totaal'-cijfer berekend is.

5.2 Weging topsectoren

Bedrijven in de SBI-afbakening

Van de bedrijven die op basis van de SBI-afbakening bij een topsector zijn ingedeeld en die deel uit maken van de steekproef, zijn de oorspronkelijke waarde van de indicator en het gewicht overgenomen. Het oorspronkelijke gewicht houdt namelijk ook rekening met bedrijven binnen dezelfde SBI-categorieën die geen deel uitmaken van de steekproef.

Maatwerkbedrijven

Bedrijven die op basis van maatwerk tot een topsector zijn ingedeeld krijgen standaard de waarde 1 als gewicht, ongeacht of ze deel uit maken van de steekproef. Omdat het ophooggewicht van een steekproef ook rekening houdt met bedrijven die niet zijn waargenomen, zou het ophooggewicht tot een overschatting van het aandeel maatwerk leiden. Het doel van de maatwerkafbakening is juist om specifieke bedrijven tot de topsector mee te tellen. Maatwerkbedrijven die geen deel uitmaken van de steekproef, hebben een ontbrekende waarde op de indicatoren. Deze missende waarden zijn door middel van imputatie aangevuld: een missende waarde wordt vervangen met een geldige waarde, afgeleid uit informatie van soortgelijke eenheden in de steekproef. Praktisch gezien houdt dit in dat ontbrekende indicatorwaarden vervangen zijn door de imputatiewaarde per stratum. De strata zijn gedefinieerd op basis van de SBI en de bedrijfspgrootteklasse. Hierbij is uitgegaan van de eerste vier digits van de SBI-2008 en is de grootteklasse in drie categorieën ingedeeld (0 tot 10, 10 tot 200, 200 of meer werkzame personen). Omdat alle te imputeren indicatoren een continue verdeling hadden of binair van aard waren, is de imputatiewaarde gelijk gesteld aan het rekenkundige gemiddelde van de indicator per stratum. Voorafgaand aan de imputatie is de verdeling van de indicator bekeken, en is per stratum het aantal valide en missende waarden onderzocht. Als een maatwerkbedrijf binnen een stratum viel dat geen valide waarden had op een bepaalde indicator (d.w.z. geen steekproefelementen in het stratum), is dit stratum samengevoegd met één of meer andere strata. Hierbij zijn strata samengevoegd die inhoudelijk gezien verwant zijn. Wanneer dit niet mogelijk was op 4-digit SBI, is overgegaan op 3-digit SBI. Het doel hiervan was om minimaal één valide waarde per stratum te bereiken.

Resultaat weging

Het uiteindelijke resultaat van deze methode levert indicatoren op die voor alle bedrijven binnen een topsector valide (geïmputeerde) waarden hebben. Omdat een bedrijf binnen de ene topsector op basis van SBI en binnen een andere topsector op basis van maatwerk afgebakend kan zijn, is per topsector een nieuw gewicht aangemaakt.

5.3 Berekening topsector totaal cijfer

Binnen de Monitor is voor alle indicatoren het 'topsector totaal'-cijfer berekend: een totaal voor alle topsectoren samen. Bij de berekening hiervan moet rekening worden gehouden met de overlap tussen de afbakeningen van enkele topsectoren om zo dubbeltellingen van bedrijven te voorkomen.

Voor indicatoren die afkomstig zijn uit een integrale bron (zoals een register) is de berekening eenvoudig: hierbij wordt de indicatorwaarde van elk bedrijf dat deel uitmaakt van één of meer topsectoren slechts 1 keer meegeteld. Voor indicatoren vanuit een steekproef ligt dit anders omdat met ophooggewichten gewerkt wordt. Hiervoor is een nieuw 'topsector totaal'-gewicht aangemaakt, waarmee de geïmputeerde indicatorwaarden worden opgehoogd om tot het topsector-totaal te komen. Het 'topsector totaal'-gewicht is per bedrijf gelijk aan het maximum van alle afzonderlijke topsectorgewichten. Praktisch gezien houdt dit in dat wanneer een bedrijf *alleen* op basis van maatwerk tot één of meer topsectoren is ingedeeld, het 'topsector totaal'-gewicht dan

gelijk is aan 1. Voor bedrijven in de steekproef die bij ten minste één topsector op basis van SBI zijn afgebakend, is het topsector totaal gewicht gelijk aan het oorspronkelijke gewicht van de steekproef.

6. Begrippen en Afkortingen

6.1 Begrippen

Arbeidsjaar – Een maatstaf voor het arbeidsvolume, die wordt berekend door alle banen (voltijd en deeltijd) om te rekenen naar voltijdbanen, ook wel fulltime equivalenten (fte) genoemd.

Baan – Een expliciete of impliciete arbeidsovereenkomst tussen een persoon en een economische eenheid waarin is vastgelegd dat arbeid zal worden verricht waartegen een (financiële) beloning staat.

Basisprijzen – De basisprijs is de prijs die de producent daadwerkelijk overhoudt, dus exclusief de handels- en vervoersmarges van derden en exclusief het saldo van productgebonden belastingen (waaronder btw) en productgebonden subsidies.

Bedrijfseenheid – De feitelijke transactor in het productieproces gekenmerkt door zelfstandigheid ten aanzien van de beslissingen over dat proces en door het aanbieden van zijn producten aan derden.

Bètatechnische opleidingen – De opleidingen in het middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs die behoren tot de CROHO/CREBO -sectoren Natuur en Techniek en de opleidingen die buiten de CROHO/CREBO-sectoren Natuur en Techniek vallen, maar weldegelijk voor het grootste gedeelte uit bèta- en/of technische vakken bestaan. De indeling is gemaakt door het Platform Bèta Techniek (PBT).

Diploma – Diploma van een wettelijk erkende opleiding in het middelbaar beroepsonderwijs, hoger beroepsonderwijs of wetenschappelijk onderwijs.

Eigen onderzoek – Creatieve werkzaamheden binnen het bedrijf en uitgevoerd met eigen personeel, om kennis te vergroten of toe te passen bij het ontwerpen van nieuwe of sterk verbeterde producten en processen.

Exporteur – Nederlandse bedrijven met buitenlandse handel in goederen. Het bedrijf is verkregen door de BTW-nummers van de handelaren te koppelen met gegevens van de bedrijfspopulatie uit het ABR. Bij circa 20 procent van de BTW-nummers kan geen Nederlands bedrijf worden gevonden. In zo'n geval is ook de hoofdactiviteit en de grootteklasse van het bedrijf onbekend en is het bedrijf niet meegeteld. Het aantal bedrijven en de bijbehorende waarde is hierdoor een minimum schatting.

Groot bedrijf – Bedrijf met 250 of meer werkzame personen.

Harde R&D – Eigen R&D-uitgaven volgens de R&D-enquête.

Hoger beroepsonderwijs – Onderwijs verzorgd door hogescholen en particuliere instellingen dat wordt afgesloten met een associate degree, bachelor- of masterdiploma van een in Nederland erkende opleiding.

Hoger onderwijs – Verzamelnaam voor het wetenschappelijke onderwijs en het hoger beroepsonderwijs.

Hoofdinschrijving – Een geldige hoofdinschrijving bij een instelling, hogeschool of universiteit die wordt bekostigd door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCW) of het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) op 1 oktober van het verslagjaar.

Innovator – Een bedrijf wordt als innovator aangemerkt indien het in de verslagperiode technologische innovatieprojecten – al dan niet succesvol – heeft uitgevoerd, in de verslagperiode nog bezig was met technologische innovatieprojecten of in de verslagperiode niet-technologise innovatieprojecten succesvol heeft uitgevoerd.

Innovatie-uitgaven – Uitgaven aan eigen R&D, uitbestede R&D, aankoop van machines, apparatuur en software en aankoop van andere externe kennis.

Investeringsen – Goederen die worden aangeschaft of in eigen beheer worden voortgebracht, met als doel om als kapitaalgoed in het productieproces ingezet te worden. Algemeen worden als zodanig beschouwd goederen met een levensduur van meer dan een jaar (zoals gebouwen, woningen, machines, vervoermiddelen en dergelijke). In dit onderzoek betreffen het netto-investeringsen aan materiële vaste activa (exclusief BTW) door niet-financiële bedrijven waargenomen in de statistiek Investeringsen.

Kenniswerker – Personen die een baan hebben voor ten minste 12 uur per week met als hoogst afgeronde opleiding een opleiding op hoger beroepsniveau (hbo) of wetenschappelijk (wo) niveau. Dit opleidingsniveau is gebaseerd op de Standaard Onderwijsindeling (SOI) 2006 van het CBS. Buitenlandse kenniswerkers zijn in dit onderzoek kenniswerkers met een niet-Nederlands nationaliteit.

Keyplayer – Een belangrijk en bekend bedrijf in een sector.

Middelbaar beroepsonderwijs – Hiertoe behoren de beroepsopleidingen volgens de kwalificatiestructuur van de Wet Educatie en Beroepsonderwijs, die door ROC's, AOC's en vakscholen worden aangeboden. Tevens behoren hiertoe de vergelijkbare oudere opleidingen.

Midden- en kleinbedrijf (MKB) – Ondernemingen tot 250 werkzame personen.

Niet-technologise innovatie uitgaven – Van niet-technologise innovatie is bijvoorbeeld sprake bij vernieuwingen in de organisatie.

Omzetaandeel van nieuwe of vernieuwde producten – Aandeel van de omzet aan goederen- en diensteninnovaties nieuw voor de markt of alleen nieuw voor het bedrijf binnen een top- of subsector op de totale omzet van bedrijven die een nieuw product of dienst geïntroduceerd hebben.

Ondernemingsgroep – De eenheid die feitelijk optreedt als financiële transactor. Het gaat om de meest omvattende verzameling van in Nederland gevestigde juridische eenheden waarover zeggenschap kan worden uitgeoefend en die homogeen is naar institutionele sector.

Onderzoekspopulatie Innovatie Enquête (CIS) – De onderzoekspopulatie van de innovatie enquête betreft bedrijven met minimaal 10 werkzame personen in de onderstaande bedrijfstakken, ingedeeld volgens de SBI 2008 met peildatum

1 januari 2010. Deze indelingen zijn (achter iedere bedrijfstak staat tussen haakjes de code van de SBI 2008):

- Landbouw, bosbouw en visserij (A)
- Winning van delfstoffen (B)
- Industrie (C)
- Productie en distributie van elektriciteit, aardgas, stoom en gekoelde lucht (D)
- Winning en distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering (E)
- Bouwnijverheid (F)
- Groot- en detailhandel; reparatie van auto's (G)
- Vervoer en opslag (H)
- Logies-, maaltijd- en drankverstrekking (I)
- Informatie en communicatie (J)
- Financiële activiteiten en verzekeringen (K)
- Exploitatie van en handel in onroerend goed (L)
- Vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten (M), exclusief 72 Speur- en ontwikkelingswerk,
- Administratieve en ondersteunende dienstverlening (N).

Opheffing – Een opheffing is de beëindiging van een bedrijf zonder dat daarbij sprake is van een voortzetting van een belangrijk deel van de activiteiten door een ander bedrijf. Hierbij is de identiteit van het bedrijf van grote betekenis. Als bijvoorbeeld na een verhuizing van een winkel de klantenkring opnieuw moet worden opgebouwd, dan wordt dit beschouwd als opheffing van het oorspronkelijke bedrijf en de oprichting van een nieuw bedrijf. Er is geen sprake van een opheffing als de activiteiten worden voortgezet. De bedrijfseenheid (met bijbehorende werkgelegenheid) behoort niet meer tot de populatie. Het bekendste voorbeeld is het faillissement.

Niet als opheffing worden beschouwd:

- beëindiging als gevolg van fusie, overname of opsplitsing;
- naamswijziging;
- rechtsvormwijziging;
- eigenaarwisseling;
- geleidelijke activiteitenwijziging;
- reactivering.

Overlevingskans – Het percentage bedrijven in een groep (topsector) dat na een bepaalde periode na de oprichting nog actief is.

Productie – De waarde van alle voor de verkoop bestemde goederen (ook de nog niet verkochte) en de ontvangsten voor bewezen diensten, alsmede de waarde van producten met een markt-equivalent die voor eigen gebruik zijn geproduceerd zoals investeringen in eigen beheer, eigen woningdiensten en landbouwproducten voor eigen consumptie door landbouwers.

Openstaande vacature – Een arbeidsplaats waarvoor, binnen of buiten een onderneming of instelling, personeel wordt gezocht dat onmiddellijk of zo spoedig mogelijk geplaatst kan worden.

Oprichting – Een oprichting is het ontstaan van een nieuw bedrijf. Dit betekent dat voldaan moet zijn aan economische criteria voor een bedrijf. Dit betekent dat informatie beschikbaar is over werkgelegenheid of omzet van het bedrijf. Verder is het van belang dat het bedrijf nieuw is. De voortzetting van één of meer bestaande bedrijven is geen oprichting.

Niet als oprichting worden beschouwd:

- ontstaan als gevolg van fusie, op- of afsplitsing;
- overname of verzelfstandiging van een deel van een bedrijf;
- naamswijziging;
- rechtsvormwijziging;
- eigenaarwisseling;
- geleidelijke activiteitenwijziging;
- verhuizing met behoud van afzetmarkt;
- reactivering.

R&D-uitgaven – Uitgaven aan eigen onderzoek en uitbesteed onderzoek.

Samenwerking met bedrijf of instelling – Bedrijf werkt actief samen op het gebied van innovatie-activiteiten met andere bedrijven binnen concern, leveranciers van apparatuur, materialen, componenten of software, afnemers, concurrenten of andere bedrijven in bedrijfstak, consultants, commerciële laboratoria of particuliere R&D-instituten, universiteiten of andere instellingen voor hoger onderwijs of overheids- of openbare onderzoeksinstellingen. De partners hebben niet noodzakelijk beide commercieel baat bij de samenwerking. Dit heeft geen betrekking op uitbesteding van werkzaamheden zonder actieve samenwerking.

Technologische innovatie – Bij technologische innovatie gaat het om het vernieuwen dan wel sterk verbeteren van producten of diensten of de processen waarmee producten en diensten worden voortgebracht.

Totaal innovatie uitgaven – Uitgaven aan eigen onderzoek, uitbesteed onderzoek, aankoop van machines, apparatuur en software en aankoop van andere externe kennis.

Toegevoegde waarde – Het verschil tussen de productie (basisprijzen) en het intermediair verbruik (excl. aftrekbare btw). Onder intermediair verbruik wordt verstaan de producten die in de verslagperiode zijn verbruikt in het productieproces, gewaardeerd tegen aankooprijzen, exclusief aftrekbare btw. Dit kunnen al of niet in de verslagperiode aangekochte grondstoffen, halffabrikaten en brandstoffen zijn, maar ook diensten zoals communicatiediensten, schoonmaakdiensten en diensten van externe accountants.

Topsector – Het kabinet heeft 9 topsectoren aangewezen: Agro&food, Tuinbouw en uitgangsmaterialen, High tech materialen en systemen, Life sciences & health, Logistiek, Water, Chemie, Creatieve Industrie en Energie. Dit zijn sectoren die (1) kennisintensief

zijn, (2) export-georiënteerd, met (3) veelal specifieke wet- en regelgeving die (4) een belangrijke bijdrage (kunnen) leveren aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. In zogenaamde topteams hebben ondernemers, wetenschappers en de overheid gezamenlijk aan adviezen gewerkt waarin zij aangeven met welke maatregelen de sector kan blijven concurreren op de wereldmarkt.

Uitbestede R&D – R&D uitbesteed binnen het concern of aan andere ondernemingen, universiteiten, researchinstellingen (zoals TNO) in Nederland of in het buitenland.

Uitvoerwaarde goederen (handel) – De waarde van de door ingezetenen aan het buitenland geleverde goederen volgens de statistieken van de internationale handel. Dit is de waarde, inclusief vracht- en verzekeringskosten tot aan de Nederlandse grens. Hierbij kan sprake zijn van goederen die in Nederland zijn voortgebracht of vervaardigd, maar ook van aanvankelijk ingevoerde goederen. Tot de uitvoer behoren ook tijdelijk uitgevoerde goederen die in opdracht van een ingezetene in het buitenland een behandeling ondergaan (passieve loonveredeling).

Werknemer – Een persoon die in een arbeidsovereenkomst afspraken met een economische eenheid maakt om arbeid te verrichten waartegenover een financiële beloning staat.

Werkzame persoon – Tot de werkzame personen behoren alle personen die betaalde arbeid verrichten, ook al is het maar voor één of enkele uren per week, ook als zij:

- arbeid verrichten die op zichzelf genomen legaal is, maar waarvan de beloning aan de registratie door fiscus of sociale zekerheidsautoriteiten wordt onttrokken ('zwarte arbeid');
- tijdelijk geen arbeid verrichten, maar wel doorbetaald krijgen (bijvoorbeeld bij ziekte of vorstverlet);
- tijdelijk onbetaald verlof hebben opgenomen.

Wetenschappelijk onderwijs – Onderwijs verzorgd door universiteiten en aanverwante instellingen (KIM, KMA, particuliere instellingen die masteropleidingen verzorgen) dat beoogt studenten toe te leiden naar een bachelor-, master- (of in het verleden doctoraal-) of doctordiploma en universitair tweedefase beroepsonderwijs.

Zachte R&D – R&D-cijfer volgens de Community Innovation Survey (CIS). De uitgaven voor zachte R&D zijn hoger dan het R&D-cijfer dat het CBS publiceert volgens de R&D-enquête (Harde R&D). Het blijkt dat niet al het in de Innovatie-enquête opgegeven eigen onderzoek als R&D te beschouwen is. Meer details zijn te vinden in paragraaf 4.7.

Zelfstandige – Personen die in een verslagjaar inkomen in de vorm van 'belastbare winst uit onderneming' hebben gehad.

6.2 Afkortingen

ABR	Algemeen Bedrijven Register
AgNL	Agentschap NL
AOC	Agrarische opleidingen centrum
AVO	Arbeidsvoorwaardenonderzoek
BCI	Buck Consultants International
BNO	Beroepsorganisatie Nederlandse Ontwerpers
BTW	Belasting toegevoegde waarde
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CIS	Community Innovation Survey
CvB	Centrum voor Beleidsstatistiek
DGA	Dutch Gaming Association
EBB	Enquête beroepsbevolking
EL&I	Ministerie van Economische zaken, Landbouw en Innovatie
EU	Europese Unie
Fte	Fulltime equivalent
GBA	Gemeentelijke Basisadministratie
Hbo	Hoger beroepsonderwijs
Ho	Hoger onderwijs
IB	Inkomstenbelasting
ICT	Informatie en communicatietechnologie
ISCED	International Standard Classification of Education
KIM	Koninklijke Instituut voor de Marine
KMA	Koninklijke Militaire Academie
KvK	Kamer van Koophandel
LCS	Les- en cursusgelden register

LEI	Landelijk Economisch Instituut
LNV	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
LT	Landbouwtelling
Mbo	Middelbaar Beroepsonderwijs
MKB	Midden- en kleinbedrijf
MVA	Materiële vaste activa
NR	Nationale Rekeningen
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
PAB	Populatie actieve bedrijven
PBT	Platform Bèta Techniek
PS	Productiestatistieken
R&D	Research & Development
ROC	Regionaal Opleidingscentrum
SBI	Standaard Bedrijfsindeling
SIH	Statistiek Internationale Handel
SOI	Standaard Onderwijsindeling
SSB	Sociaal Statistisch Bestand
TNO	Nederlandse Organisatie voor toegepast natuurwetenschappelijk onderzoek
UWV	Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen
Wo	Wetenschappelijk onderwijs

Tabellenset

Tabellenoverzicht

Tabel 1	Productie, toegevoegde waarde en werkgelegenheid naar topsector, 2010
Tabel 2	Investerings in materiële vaste activa naar topsector, 2010
Tabel 3	Uitvoerwaarde van goederen naar topsector, 2010 en 2011
Tabel 4	Exporteurs van goederen naar topsector, 2010 en 2011
Tabel 5	Bedrijven naar topsector, 2010-2011
Tabel 6	Opgerichte bedrijven naar topsector, 2010-2011
Tabel 7	Opgeheven bedrijven naar topsector, 2010-2011
Tabel 8	Toe- of afname aan bedrijven naar topsector, 2010-2011
Tabel 9	Overlevingskansen van in 2010 opgerichte bedrijven naar topsector
Tabel 10a	Werknemers (aantallen) naar topsector, leeftijd en geslacht, 2010
Tabel 10b	Werknemers (percentages) naar topsector, leeftijd en geslacht, 2010
Tabel 11	Kenniserkers van 18 tot 65 jaar naar topsector en nationaliteit, 2010
Tabel 12	Zelfstandigen naar topsector en leeftijd, 2010
Tabel 13a	Aantal openstaande vacatures naar topsector, jaar- en kwartaalcijfers 2010
Tabel 13b	Aantal openstaande vacatures naar topsector, jaar- en kwartaalcijfers 2011
Tabel 14	Private uitgaven aan harde R&D naar topsector, 2010
Tabel 15	Uitgaven aan innovatie naar topsector, 2010
Tabel 16	Innoverende bedrijven naar topsector, 2010
Tabel 17	Innoverende midden- en kleinbedrijven naar topsector, 2010
Tabel 18	Omzetaandeel vernieuwd product of dienst naar topsector, 2010
Tabel 19	Private uitgaven aan zachte R&D naar topsector, 2010
Tabel 20	Partnership bij bedrijven met technologische innovatie naar topsector, 2010
Tabel 21	Partners bij bedrijven met technologische innovatie in partnership naar topsector, 2010
Tabel 22	Partnership bij MKB-bedrijven met technologische innovatie naar topsector, 2010
Tabel 23	Onderzoekspopulatie Innovatie-enquête naar topsector, 2010

Tabel 24	Hoofdinschrijvingen in het middelbaar, hoger en wetenschappelijk (beroeps-)onderwijs naar bèta-technisch onderwijs en gerelateerde topsectoren, 1 oktober 2009-2011
Tabel 25	Behaalde hoofddiploma's in het middelbaar, hoger en wetenschappelijk (beroeps-)onderwijs naar bèta-technisch onderwijs en gerelateerde topsectoren, schooljaren 2008-2010
Tabel 26	Productie, toegevoegde waarde en werkgelegenheid in Logistiek functioneel, 2010
Tabel 27	Productie, toegevoegde waarde, uitvoerwaarde en werkgelegenheid in Tuinbouwcomplex, 2010

Tabel 1

Productie, toegevoegde waarde en werkgelegenheid naar topsector, 2010**

	Productie basisprijzen	Toegevoegde waarde basisprijzen	Werkzame personen	Werkzame personen (fte)	Productie basisprijzen	Toegevoegde waarde basisprijzen	Werkzame personen	Werkzame personen (fte)
	<i>mln euro</i>		<i>x 1 000</i>		<i>% van totaal Nederland</i>			
Totaal Nederland	1 140 223	526 176	8 636	6 718	100	100	100	100
Totaal topsectoren ¹⁾	428 704	140 907	1 661	1 435	37,6	26,8	19,2	21,4
<i>Topsector</i>								
Agro&food	72 578	16 217	252	213	6,4	3,1	2,9	3,2
w.v. Primaire productie	15 773	4 294	119	99	1,4	0,8	1,4	1,5
Voedingsmiddelenindustrie	56 805	11 923	134	114	5,0	2,3	1,5	1,7
Agro&food keten	111 112	37 311	915	616	9,7	7,1	10,6	9,2
w.v. Primaire productie	15 773	4 294	119	99	1,4	0,8	1,4	1,5
Voedingsmiddelenindustrie	56 805	11 923	134	114	5,0	2,3	1,5	1,7
Groot- en detailhandel	33 245	19 506	645	386	2,9	3,7	7,5	5,8
Overig	5 289	1 589	18	17	0,5	0,3	0,2	0,2
Chemie	90 389	14 819	85	80	7,9	2,8	1,0	1,2
w.v. Aardolieverwerking	34 963	2 251	6	6	3,1	0,4	0,1	0,1
Chemische industrie	48 442	10 531	48	46	4,2	2,0	0,6	0,7
Rubber- en kunststofindustrie	6 984	2 037	31	29	0,6	0,4	0,4	0,4
Creative industrie	22 627	9 715	188	148	2,0	1,8	2,2	2,2
w.v. Kunst	3 642	1 480	39	30	0,3	0,3	0,5	0,4
Cultureel erfgoed	643	261	7	5	0,1	0,0	0,1	0,1
Media en entertainmentindustrie	11 908	5 544	66	54	1,0	1,1	0,8	0,8
Creative zakelijke dienstverlening	6 434	2 430	75	59	0,6	0,5	0,9	0,9
Energie	54 997	26 740	.	47	4,8	5,1	.	0,7
w.v. Aardgas	27 225	16 819	11	11	2,4	3,2	0,1	0,2
Duurzame energie: pre-exploatiefase ²⁾	4 013	1 266	.	15	0,4	0,2	.	0,2
Gerelateerde activiteiten	23 759	8 655	23	22	2,1	1,6	0,3	0,3
High tech systemen en materialen	94 887	31 665	483	444	8,3	6,0	5,6	6,6
w.v. Metaalindustrie	17 231	4 553	68	63	1,5	0,9	0,8	0,9
Vervaardiging van machines en apparaten	41 458	11 228	168	157	3,6	2,1	1,9	2,3
Vervaardiging van transportmiddelen	12 711	3 245	45	42	1,1	0,6	0,5	0,6
Overig	23 487	12 639	202	181	2,1	2,4	2,3	2,7
Life sciences & health	12 616	2 640	43	39	1,1	0,5	0,5	0,6
w.v. Farmacie	6 230	1 328	16	14	0,5	0,3	0,2	0,2
Medische instrumenten	5 777	1 157	20	19	0,5	0,2	0,2	0,3
Onderzoek en ontwikkeling	609	156	7	6	0,1	0,0	0,1	0,1
Transport en opslag	59 090	28 473	386	335	5,2	5,4	4,5	5,0
w.v. Transport en overslag	26 805	11 343	218	180	2,4	2,2	2,5	2,7
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	32 285	17 131	168	155	2,8	3,3	1,9	2,3
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal	19 116	9 209	164	130	1,7	1,8	1,9	1,9
w.v. Primaire productie	9 205	4 327	96	70	0,8	0,8	1,1	1,0
Overig	9 911	4 882	69	60	0,9	0,9	0,8	0,9
Water	25 444	8 491	101	87	2,2	1,6	1,2	1,3
w.v. Maritieme maakindustrie	9 123	2 883	44	41	0,8	0,5	0,5	0,6
Watertechnologie	10 990	3 364	32	21	1,0	0,6	0,4	0,3
Deltatechnologie	3 180	1 174	12	12	0,3	0,2	0,1	0,2
Kennis en advies	2 150	1 070	14	13	0,2	0,2	0,2	0,2

** Nader voorlopige cijfers.

1) Exclusief de subsectoren 'Groot- en detailhandel' en 'Overig' van de Agro&food keten.

2) Voor productie, toegevoegde waarde en werkzame personen (fte) zijn de cijfers overgenomen van de Milieurekeningen van het CBS voor de subsector 'Duurzame energie'.

Tabel 2
Investerings in materiële vaste activa naar topsector, 2010

	Totaal	
	<i>mln euro</i>	<i>% van totaal Nederland</i>
Totaal Nederland ¹⁾	40 272	100
Totaal topsectoren ²⁾	17 639	43,8
<i>Topsector</i>		
Agro&food	1 601	4,0
w.v. Primaire productie ³⁾	329	0,8
Voedingsmiddelenindustrie	1 272	3,2
Agro&food keten	3 300	8,2
w.v. Primaire productie ³⁾	329	0,8
Voedingsmiddelenindustrie	1 272	3,2
Groot- en detailhandel	1 542	3,8
Overig	158	0,4
Chemie	1 656	4,1
w.v. Aardolieverwerking	460	1,1
Chemische industrie	1 009	2,5
Rubber- en kunststofindustrie	187	0,5
Creative industrie	.	.
w.v. Kunst	.	.
Cultureel erfgoed	.	.
Media en entertainmentindustrie	197	0,5
Creative zakelijke dienstverlening	82	0,2
Energie	4 887	13,2
w.v. Aardgas	2 248	5,6
Duurzame energie: pre-exploitatiefase ⁴⁾	261	1,7
Gerelateerde activiteiten	2 378	5,9
High tech systemen en materialen	2 430	6,0
w.v. Metaalindustrie	393	1,0
Vervaardiging van machines en apparaten	929	2,3
Vervaardiging van transportmiddelen	583	1,4
Overig	525	1,3
Life sciences & health	245	0,6
w.v. Farmacie	169	0,4
Medische instrumenten	39	0,1
Onderzoek en ontwikkeling	38	0,1
Transport en opslag	4 674	11,6
w.v. Transport en overslag	1 901	4,7
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	2 774	6,9
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal	.	.
w.v. Primaire productie	.	.
Overig	253	0,6
Water	1 339	3,3
w.v. Maritieme maakindustrie	116	0,3
Watertechnologie	659	1,6
Deltatechnologie	x	x
Kennis en advies	x	x

1) Totaal Nederland bevat alle SBI's binnen het waarneemdomein van de statistiek Investerings in materiële vaste activa.

2) Exclusief de subsectoren 'Groot- en detailhandel' en 'Overig' van de Agro&food keten.

3) Exclusief de volgende SBI's: 0111, 0113, 0140, 0150, 0170 en 03 (worden niet waargenomen).

4) Cijfer overgenomen uit de Economic Radar of the Sustainable Energy Sector in the Netherlands (CBS, 2012).

Tabel 3

Uitvoerwaarde van goederen naar topsector¹⁾, 2010 en 2011

	2010	2011	2010	2011
	<i>mln euro</i>		<i>% van totaal Nederland</i>	
Totaal Nederland ¹⁾	371 541	409 345	100	100
Totaal topsectoren ²⁾	149 303	159 941	40,2	39,1
<i>Topsector</i>				
Agro&food	23 853	27 196	6,4	6,6
w.v. Primaire productie	2 277	2 762	0,6	0,7
Voedingsmiddelenindustrie	21 575	24 434	5,8	6,0
Agro&food keten	48 312	53 280	13,0	13,0
w.v. Primaire productie	2 277	2 762	0,6	0,7
Voedingsmiddelenindustrie	21 575	24 434	5,8	6,0
Groot- en detailhandel	20 596	21 238	5,5	5,2
Overig	3 863	4 846	1,0	1,2
Chemie	28 431	30 759	7,7	7,5
w.v. Aardolieverwerking	3 614	4 533	1,0	1,1
Chemische industrie	21 047	22 346	5,7	5,5
Rubber- en kunststofindustrie	3 771	3 880	1,0	0,9
Creatieve industrie	661	696	0,2	0,2
w.v. Kunst	39	45	0,0	0,0
Cultureel erfgoed	12	3	0,0	0,0
Media en entertainmentindustrie	332	320	0,1	0,1
Creatieve zakelijke dienstverlening	278	328	0,1	0,1
Energie ³⁾	15 109	15 337	4,1	3,7
w.v. Aardgas	285	266	0,1	0,1
Duurzame energie: pre-exploitatiefase ⁴⁾	2 205	.	0,6	.
Gerelateerde activiteiten	12 620	15 072	3,4	3,7
High tech systemen en materialen	41 469	47 762	11,2	11,7
w.v. Metaalindustrie	9 114	10 190	2,5	2,5
Vervaardiging van machines en apparaten	23 947	28 096	6,4	6,9
Vervaardiging van transportmiddelen	5 971	6 942	1,6	1,7
Overig	2 436	2 533	0,7	0,6
Life sciences & health	7 156	6 666	1,9	1,6
w.v. Farmacie	4 577	3 995	1,2	1,0
Medische instrumenten	2 514	2 615	0,7	0,6
Onderzoek en ontwikkeling	66	56	0,0	0,0
Transport en opslag	18 141	17 682	4,9	4,3
w.v. Transport en overslag	1 936	1 153	0,5	0,3
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	16 205	16 529	4,4	4,0
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal	14 466	14 140	3,9	3,5
w.v. Primaire productie	1 749	1 834	0,5	0,4
Overig	12 717	12 306	3,4	3,0
Water	4 348	4 168	1,2	1,0
w.v. Maritieme maakindustrie	2 310	2 317	0,6	0,6
Watertechnologie	1 875	1 652	0,5	0,4
Deltatechnologie	121	158	0,0	0,0
Kennis en advies	43	41	0,0	0,0

1) Voor totaal Nederland de totale uitvoerwaarde van goederen (inclusief wederuitvoer). Dit bedrag is inclusief de uitvoer van buitenlandse bedrijven zonder Nederlandse vestiging, maar waarvan de handel wel via Nederland loopt.

2) Exclusief de subsectoren 'Groot- en detailhandel' en 'Overig' van de Agro&food keten en in 2011 ook exclusief de subsector 'Duurzame energie'. De uitvoerwaarde van de topsectoren betreft alleen de uitvoer van bedrijven met een Nederlandse vestiging (inclusief wederuitvoer).

3) In 2011 exclusief de subsector 'Duurzame energie'.

4) Cijfer overgenomen uit de Economic Radar of the Sustainable Energy Sector in the Netherlands (CBS, 2012).

Tabel 4

Exporteurs van goederen naar topsector, 2010 en 2011

	2010	2011	2010	2011
	<i>aantal</i>		<i>% van totaal Nederland</i>	
Totaal Nederland	104 630	113 390	100	100
Totaal topsectoren ¹⁾	35 740	38 300	34,2	33,8
<i>Topsector</i>				
Agro&food	4 350	4 380	4,2	3,9
w.v. Primaire productie	3 190	3 270	3,1	2,9
Voedingsmiddelenindustrie	1 150	1 100	1,1	1,0
Agro&food keten	10 810	10 880	10,3	9,6
w.v. Primaire productie	3 190	3 270	3,1	2,9
Voedingsmiddelenindustrie	1 150	1 100	1,1	1,0
Groot- en detailhandel	5 980	6 030	5,7	5,3
Overig	480	480	0,5	0,4
Chemie	1 380	1 380	1,3	1,2
w.v. Aardolieverwerking	30	30	0,0	0,0
Chemische industrie	580	550	0,6	0,5
Rubber- en kunststofindustrie	780	800	0,7	0,7
Creatieve industrie	7 440	9 030	7,1	8,0
w.v. Kunst	1 670	2 240	1,6	2,0
Cultureel erfgoed	50	70	0,1	0,1
Media en entertainmentindustrie	2 190	2 510	2,1	2,2
Creatieve zakelijke dienstverlening	3 530	4 220	3,4	3,7
Energie ²⁾	140	160	0,1	0,1
w.v. Aardgas	60	80	0,1	0,1
Duurzame energie: pre-exploitatiefase
Gerelateerde activiteiten	80	80	0,1	0,1
High tech systemen en materialen	12 760	13 570	12,2	12,0
w.v. Metaalindustrie	2 000	2 030	1,9	1,8
Vervaardiging van machines en apparaten	4 130	4 190	4,0	3,7
Vervaardiging van transportmiddelen	820	810	0,8	0,7
Overig	5 800	6 540	5,5	5,8
Life sciences & health	500	500	0,5	0,4
w.v. Farmacie	120	120	0,1	0,1
Medische instrumenten	260	260	0,2	0,2
Onderzoek en ontwikkeling	130	120	0,1	0,1
Transport en opslag	4 730	4 870	4,5	4,3
w.v. Transport en overslag	3 220	3 240	3,1	2,9
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	1 520	1 630	1,5	1,4
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal	4 970	4 980	4,7	4,4
w.v. Primaire productie	2 620	2 810	2,5	2,5
Overig	2 340	2 170	2,2	1,9
Water	600	620	0,6	0,5
w.v. Maritieme maakindustrie	420	450	0,4	0,4
Watertechnologie	60	60	0,1	0,1
Deltatechnologie	70	70	0,1	0,1
Kennis en advies	50	40	0,0	0,0

1) Exclusief de subsectoren 'Groot- en detailhandel' en 'Overig' van de Agro&food keten en de subsector 'Duurzame energie'.

2) Exclusief de subsector 'Duurzame energie'.

Tabel 5
Bedrijven naar topsector, 2010-2011

	2010		2011		2011		2011	
	Totaal	w.o. MKB ¹⁾	Totaal	w.o. MKB ¹⁾	Totaal	w.o. MKB ¹⁾	Totaal	w.o. MKB ¹⁾
	<i>aantal</i>		<i>% van totaal Nederland</i>		<i>aantal</i>		<i>% van totaal Nederland</i>	
Totaal Nederland	1 124 410	1 121 410	100	100	1 170 130	1 167 180	100	100
Totaal topsectoren ²⁾	264 220	263 610	23,5	23,5	275 280	274 700	23,5	23,5
<i>Topsector</i>								
Agro&food	59 050	58 970	5,3	5,3	57 310	57 230	4,9	4,9
w.v. Primaire productie ³⁾	54 510	54 510	4,8	4,9	52 840	52 830	4,5	4,5
Voedingsmiddelenindustrie	4 540	4 470	0,4	0,4	4 480	4 400	0,4	0,4
Agro&food keten	125 700	125 530	11,2	11,2	124 030	123 850	10,6	10,6
w.v. Primaire productie ³⁾	54 510	54 510	4,8	4,9	52 840	52 830	4,5	4,5
Voedingsmiddelenindustrie	4 540	4 470	0,4	0,4	4 480	4 400	0,4	0,4
Groot- en detailhandel	65 760	65 690	5,8	5,9	65 800	65 720	5,6	5,6
Overig	880	870	0,1	0,1	920	910	0,1	0,1
Chemie	2 150	2 080	0,2	0,2	2 120	2 060	0,2	0,2
w.v. Aardolieverwerking	40	40	0,0	0,0	40	30	0,0	0,0
Chemische industrie	800	750	0,1	0,1	780	740	0,1	0,1
Rubber- en kunststofindustrie	1 310	1 290	0,1	0,1	1 300	1 290	0,1	0,1
Creative industrie	97 020	96 980	8,6	8,6	106 820	106 780	9,1	9,1
w.v. Kunst	37 550	37 550	3,3	3,3	42 420	42 420	3,6	3,6
Cultureel erfgoed	1 280	1 270	0,1	0,1	1 280	1 280	0,1	0,1
Media en entertainmentindustrie	21 740	21 710	1,9	1,9	23 460	23 430	2,0	2,0
Creatieve zakelijke dienstverlening	36 450	36 450	3,2	3,3	39 660	39 650	3,4	3,4
Energie	1 270	.	0,1
w.v. Aardgas	330	310	0,0	0,0	280	270	0,0	0,0
Duurzame energie: pre-exploatiefase ⁴⁾	690	.	0,1
Gerelateerde activiteiten	250	230	0,0	0,0	250	240	0,0	0,0
High tech systemen en materialen	64 120	63 930	5,7	5,7	66 850	66 670	5,7	5,7
w.v. Metaalindustrie	7 620	7 600	0,7	0,7	7 640	7 620	0,7	0,7
Vervaardiging van machines en apparaten	10 020	9 950	0,9	0,9	10 340	10 270	0,9	0,9
Vervaardiging van transportmiddelen	1 480	1 450	0,1	0,1	1 500	1 470	0,1	0,1
Overig	45 010	44 940	4,0	4,0	47 370	47 300	4,0	4,1
Life sciences & health	2 290	2 270	0,2	0,2	2 280	2 260	0,2	0,2
w.v. Farmacie	180	170	0,0	0,0	180	170	0,0	0,0
Medische instrumenten	1 650	1 650	0,1	0,1	1 640	1 640	0,1	0,1
Onderzoek en ontwikkeling	460	460	0,0	0,0	460	450	0,0	0,0
Transport en opslag	23 820	23 690	2,1	2,1	24 150	24 020	2,1	2,1
w.v. Transport en overslag	18 490	18 430	1,6	1,6	18 630	18 580	1,6	1,6
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	5 340	5 270	0,5	0,5	5 520	5 440	0,5	0,5
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal	18 460	18 440	1,6	1,6	19 210	19 190	1,6	1,6
w.v. Primaire productie ³⁾	14 270	14 270	1,3	1,3	15 080	15 080	1,3	1,3
Overig	4 190	4 170	0,4	0,4	4 120	4 110	0,4	0,4
Water	2 820	2 760	0,3	0,2	2 920	2 860	0,2	0,2
w.v. Maritieme maakindustrie	2 150	2 130	0,2	0,2	2 200	2 180	0,2	0,2
Watertechnologie	160	140	0,0	0,0	160	140	0,0	0,0
Deltatechnologie	430	420	0,0	0,0	480	470	0,0	0,0
Kennis en advies	70	60	0,0	0,0	70	60	0,0	0,0

1) Midden- en kleinbedrijf betreft bedrijven met minder dan 250 werkzame personen.

2) Exclusief de subsectoren 'Groot- en detailhandel' en 'Overig' van de Agro&food keten.

3) Het vermelde aantal bedrijven in de landbouw, bosbouw en visserij is lager dan in werkelijkheid. Dit komt doordat het CBS in 2010 en 2011 deze bedrijfstakken niet volledig heeft kunnen waarnemen.

4) Aantal bedrijven overgenomen van de Milieurekeningen van het CBS voor de subsector 'Duurzame energie'.

Tabel 6

Opgerichte bedrijven naar topsector, 2010-2011*

	2010	2011	2010	2011
	<i>aantal</i>		<i>% van totaal Nederland</i>	
Totaal Nederland ¹⁾	123 380	163 550	100	100
Totaal topsectoren
<i>Topsector</i>				
<i>Agro&food</i>				
w.v. Primaire productie
Voedingsmiddelenindustrie	270	560	0	0
<i>Agro&food keten</i>				
w.v. Primaire productie
Voedingsmiddelenindustrie	270	560	0	0
Groot- en detailhandel	6 285	8 450	5	5
Overig	70	65	0	0
<i>Chemie</i>				
w.v. Aardolieverwerking	0	10	0	0
Chemische industrie	50	60	0	0
Rubber- en kunststofindustrie	70	90	0	0
<i>Creative industrie</i>				
w.v. Kunst	6470	7540	5	5
Cultureel erfgoed	90	110	0	0
Media en entertainmentindustrie	3170	4280	3	3
Creative zakelijke dienstverlening	5340	6980	4	4
<i>Energie</i>				
w.v. Aardgas	40	60	0	0
Duurzame energie: pre-exploitatiefase	0	0	0	0
Gerelateerde activiteiten	30	40	0	0
<i>High tech systemen en materialen</i>				
w.v. Metaalindustrie	430	690	0	0
Vervaardiging van machines en apparaten	740	1 070	1	1
Vervaardiging van transportmiddelen	100	140	0	0
Overig	5 180	6 920	4	4
<i>Life sciences & health</i>				
w.v. Farmacie	10	20	0	0
Medische instrumenten	90	130	0	0
Onderzoek en ontwikkeling	20	20	0	0
<i>Transport en opslag</i>				
w.v. Transport en overslag	1690	2380	1	1
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	480	710	0	0
<i>Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal</i>				
w.v. Primaire productie
Overig	260	360	0	0
<i>Water</i>				
w.v. Maritieme maakindustrie	140	200	0	0
Watertechnologie	10	0	0	0
Deltatechnologie	50	70	0	0
Kennis en advies	0	0	0	0

* Cijfers van 2011 zijn voorlopig.

1) Exclusief de opgerichte bedrijven in de landbouw.

Tabel 7

Opgeheven bedrijven naar topsector, 2010-2011*

	2010	2011	2010	2011
	<i>aantal</i>		<i>% van totaal Nederland</i>	
Totaal Nederland ¹⁾	85 020	88 700	100	100
Totaal topsectoren
<i>Topsector</i>				
<i>Agro&food</i>				
w.v. Primaire productie
Voedingsmiddelenindustrie	260	260	0	0
<i>Agro&food keten</i>				
w.v. Primaire productie
Voedingsmiddelenindustrie	260	260	0	0
Groot- en detailhandel	6 210	6 090	7	7
Overig	50	50	0	0
<i>Chemie</i>				
w.v. Aardolieverwerking	10	10	0	0
Chemische industrie	50	40	0	0
Rubber- en kunststofindustrie	70	60	0	0
<i>Creatieve industrie</i>				
w.v. Kunst	2 430	2 820	3	3
Cultureel erfgoed	80	90	0	0
Media en entertainmentindustrie	1 420	1 600	2	2
Creatieve zakelijke dienstverlening	2 400	2 810	3	3
<i>Energie</i>				
w.v. Aardgas	50	40	0	0
Duurzame energie: pre-exploitatiefase	0	0	0	0
Gerelateerde activiteiten	20	20	0	0
<i>High tech systemen en materialen</i>				
w.v. Metaalindustrie	410	410	0	0
Vervaardiging van machines en apparaten	500	520	1	1
Vervaardiging van transportmiddelen	70	80	0	0
Overig	2 930	3 310	3	4
<i>Life sciences & health</i>				
w.v. Farmacie	20	10	0	0
Medische instrumenten	80	80	0	0
Onderzoek en ontwikkeling	30	40	0	0
<i>Transport en opslag</i>				
w.v. Transport en overslag	1 550	1 660	2	2
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	390	380	0	0
<i>Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal</i>				
w.v. Primaire productie
Overig	290	280	0	0
<i>Water</i>				
w.v. Maritieme maakindustrie	110	140	0	0
Watertechnologie	0	10	0	0
Deltatechnologie	30	40	0	0
Kennis en advies	0	0	0	0

* Cijfers van 2011 zijn voorlopig.

1) Exclusief de opgeheven bedrijven in de landbouw.

Tabel 8

Toe- of afname aan bedrijven¹⁾ naar topsector, 2010-2011*

	2010	2011	2010	2011
	<i>aantal</i>		<i>% van totaal Nederland</i>	
Totaal Nederland ²⁾	38 360	74 840	100	100
Totaal topsectoren
<i>Topsector</i>				
Agro&food
w.v. Primaire productie
Voedingsmiddelenindustrie	10	300	0	0
Agro&food keten
w.v. Primaire productie
Voedingsmiddelenindustrie	10	300	0	0
Groot- en detailhandel	80	2 360	0	3
Overig	20	20	0	0
Chemie	- 10	50	0	0
w.v. Aardolieverwerking	0	0	0	0
Chemische industrie	0	20	0	0
Rubber- en kunststofindustrie	0	30	0	0
Creatieve industrie	8 730	11 600	23	15
w.v. Kunst	4 040	4 720	11	6
Cultureel erfgoed	10	20	0	0
Media en entertainmentindustrie	1 750	2 690	5	4
Creatieve zakelijke dienstverlening	2 940	4 170	8	6
Energie	0	40	0	0
w.v. Aardgas	- 10	20	0	0
Duurzame energie: pre-exploitatiefase	0	0	0	0
Gerelateerde activiteiten	10	20	0	0
High tech systemen en materialen	2 560	4 500	7	6
w.v. Metaalindustrie	20	270	0	0
Vervaardiging van machines en apparaten	250	550	1	1
Vervaardiging van transportmiddelen	30	60	0	0
Overig	2 250	3 610	6	5
Life sciences & health	- 10	30	0	0
w.v. Farmacie	0	10	0	0
Medische instrumenten	0	50	0	0
Onderzoek en ontwikkeling	- 10	- 20	0	0
Transport en opslag	230	1 050	1	1
w.v. Transport en overslag	140	720	0	1
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	100	330	0	0
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal
w.v. Primaire productie
Overig	- 30	80	0	0
Water	60	90	0	0
w.v. Maritieme maakindustrie	20	60	0	0
Watertechnologie	10	0	0	0
Deltatechnologie	20	30	0	0
Kennis en advies	0	0	0	0

* Cijfers van 2011 zijn voorlopig.

1) Saldo van oprichtingen en opheffingen.

2) Exclusief landbouw.

Tabel 9**Overlevingskansen¹⁾ van in 2010* opgerichte bedrijven naar topsector**

	Maanden na oprichting				
	0	6	12	18	24
	%				
Totaal Nederland ²⁾	100	95	87	82	82
<i>Topsector</i>					
Chemie	100	96	82	78	77
Creatieve industrie	100	97	91	88	87
Energie	100	96	80	74	73
High tech systemen en materialen	100	97	91	87	87
Life sciences & health	100	96	83	79	78
Transport en opslag	100	93	83	77	76
Water	100	97	91	87	86

* Voorlopige cijfers.

1) Overlevingskans: het percentage bedrijven in een groep dat na een bepaalde periode nog bestaat.

2) Exclusief landbouw.

Tabel 10a

Werknemers naar topsector, leeftijd en geslacht, 2010*

	Totaal	Leeftijd				Geslacht	
		< 55 jaar	55-59 jaar	60-64 jaar	>= 65 jaar	man	vrouw
<i>aantal</i>							
Totaal Nederland	7 479 550	6 407 720	661 420	336 580	73 830	4 003 600	3 475 950
Totaal topsectoren ¹⁾	1 366 100	1 176 440	117 200	56 840	15 620	1 008 920	357 180
<i>Topsector²⁾</i>							
Agro&food	180 480	157 020	14 120	7 210	2 120	120 750	59 730
w.v. Primaire productie	60 040	53 400	3 370	2 130	1 140	42 280	17 760
Voedingsmiddelenindustrie	120 440	103 620	10 750	5 080	990	78 470	41 970
Agro&food keten	835 800	769 110	39 140	21 070	6 470	453 190	382 610
w.v. Primaire productie	59 600	52 980	3 360	2 130	1 130	42 030	17 580
Voedingsmiddelenindustrie	120 050	103 250	10 750	5 070	980	78 290	41 760
Groot- en detailhandel	638 090	597 580	23 180	13 110	4 230	317 710	320 390
Overig	18 050	15 310	1 850	770	120	15 160	2 890
Chemie	78 670	66 470	8 320	3 530	340	64 420	14 250
w.v. Aardolieverwerking	5 580	4 660	770	150	10	4 950	630
Chemische industrie	43 750	36 610	4 970	2 030	140	35 430	8 320
Rubber- en kunststofindustrie	29 330	25 210	2 580	1 360	190	24 040	5 300
Creatieve industrie	117 980	102 860	8 470	5 070	1 570	65 270	52 710
w.v. Kunst	17 060	15 200	1 020	660	180	8 890	8 170
Cultureel erfgoed	9 260	6 970	1 280	890	120	4 220	5 040
Media en entertainmentindustrie	47 300	40 990	3 750	1 890	670	25 660	21 640
Creatieve zakelijke dienstverlening	44 360	39 700	2 420	1 640	600	26 500	17 860
Energie	44 120	36 480	5 470	2 050	120	34 980	9 140
w.v. Aardgas	8 750	7 280	1 040	410	30	7 190	1 560
Duurzame energie: pre-exploitatiefase	11 150	9 490	1 090	490	70	9 340	1 810
Gerelateerde activiteiten	24 220	19 710	3 350	1 150	30	18 450	5 770
High tech systemen en materialen	436 420	378 030	38 240	17 320	2 830	359 940	76 480
w.v. Metaalindustrie	65 810	54 970	7 100	3 210	540	58 360	7 450
Vervaardiging van machines en apparaten	154 270	132 000	14 980	6 190	1 090	128 870	25 400
Vervaardiging van transportmiddelen	41 100	35 060	4 260	1 570	210	34 420	6 680
Overig	175 250	156 000	11 900	6 360	990	138 300	36 950
Life sciences & health	38 180	33 340	3 230	1 350	270	22 260	15 920
w.v. Farmacie	15 040	13 200	1 300	510	30	9 010	6 020
Medische instrumenten	15 800	13 380	1 570	660	190	10 090	5 710
Onderzoek en ontwikkeling	7 350	6 760	360	180	50	3 170	4 180
Transport en opslag	335 980	285 680	31 650	14 430	4 230	265 400	70 580
w.v. Transport en overslag	193 480	159 370	20 780	9 860	3 480	154 330	39 150
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	142 500	126 300	10 870	4 580	750	111 070	31 430
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal	119 120	101 310	7 750	5 560	4 510	77 410	41 710
w.v. Primaire productie	73 200	62 030	4 110	3 300	3 770	44 720	28 470
Overig	45 920	39 280	3 640	2 260	740	32 690	13 240
Water	79 280	65 820	8 950	4 160	350	67 450	11 830
w.v. Maritieme maakindustrie	35 500	29 640	3 920	1 750	190	31 730	3 770
Watertechnologie	16 300	13 040	2 420	810	30	13 430	2 870
Deltatechnologie	11 860	9 870	1 230	670	90	10 750	1 110
Kennis en advies	15 620	13 280	1 370	930	50	11 550	4 070

* Voorlopige cijfers.

1) Exclusief de subsectoren 'Groot- en detailhandel' en 'Overig' van de Agro&food keten.

2) Een werknemer met meerdere banen in een topsector telt maar één keer mee voor de betreffende topsector, namelijk bij de subsector van de hoofd baan.

Tabel 10b

Werknemers naar topsector, leeftijd en geslacht, 2010*

	Totaal	Leeftijd				Geslacht	
		< 55 jaar	55-59 jaar	60-64 jaar	>= 65 jaar	man	vrouw
<i>% van totaal Nederland</i>							
Totaal Nederland	100	100	100	100	100	100	100
Totaal topsectoren ¹⁾	18,3	18,4	17,7	16,9	21,2	25,2	10,3
<i>Topsector²⁾</i>							
Agro&food	2,4	2,5	2,1	2,1	2,9	3,0	1,7
w.v. Primaire productie	0,8	0,8	0,5	0,6	1,5	1,1	0,5
Voedingsmiddelenindustrie	1,6	1,6	1,6	1,5	1,3	2,0	1,2
Agro&food keten	11,2	12,0	5,9	6,3	8,8	11,3	11,0
w.v. Primaire productie	0,8	0,8	0,5	0,6	1,5	1,0	0,5
Voedingsmiddelenindustrie	1,6	1,6	1,6	1,5	1,3	2,0	1,2
Groot- en detailhandel	8,5	9,3	3,5	3,9	5,7	7,9	9,2
Overig	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,4	0,1
Chemie	1,1	1,0	1,3	1,0	0,5	1,6	0,4
w.v. Aardolieverwerking	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0
Chemische industrie	0,6	0,6	0,8	0,6	0,2	0,9	0,2
Rubber- en kunststofindustrie	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,6	0,2
Creative industrie	1,6	1,6	1,3	1,5	2,1	1,6	1,5
w.v. Kunst	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Cultureel erfgoed	0,1	0,1	0,2	0,3	0,2	0,1	0,1
Media en entertainmentindustrie	0,6	0,6	0,6	0,6	0,9	0,6	0,6
Creative zakelijke dienstverlening	0,6	0,6	0,4	0,5	0,8	0,7	0,5
Energie	0,6	0,6	0,8	0,6	0,2	0,9	0,3
w.v. Aardgas	0,1	0,1	0,2	0,1	0,0	0,2	0,0
Duurzame energie: pre-exploitatiefase	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1
Gerelateerde activiteiten	0,3	0,3	0,5	0,3	0,0	0,5	0,2
High tech systemen en materialen	5,8	5,9	5,8	5,1	3,8	9,0	2,2
w.v. Metaalindustrie	0,9	0,9	1,1	1,0	0,7	1,5	0,2
Vervaardiging van machines en apparaten	2,1	2,1	2,3	1,8	1,5	3,2	0,7
Vervaardiging van transportmiddelen	0,5	0,5	0,6	0,5	0,3	0,9	0,2
Overig	2,3	2,4	1,8	1,9	1,3	3,5	1,1
Life sciences & health	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,6	0,5
w.v. Farmacie	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0	0,2	0,2
Medische instrumenten	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,2
Onderzoek en ontwikkeling	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Transport en opslag	4,5	4,5	4,8	4,3	5,7	6,6	2,0
w.v. Transport en overslag	2,6	2,5	3,1	2,9	4,7	3,9	1,1
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	1,9	2,0	1,6	1,4	1,0	2,8	0,9
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal	1,6	1,6	1,2	1,7	6,1	1,9	1,2
w.v. Primaire productie	1,0	1,0	0,6	1,0	5,1	1,1	0,8
Overig	0,6	0,6	0,6	0,7	1,0	0,8	0,4
Water	1,1	1,0	1,4	1,2	0,5	1,7	0,3
w.v. Maritieme maakindustrie	0,5	0,5	0,6	0,5	0,3	0,8	0,1
Watertechnologie	0,2	0,2	0,4	0,2	0,0	0,3	0,1
Deltatechnologie	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,3	0,0
Kennis en advies	0,2	0,2	0,2	0,3	0,1	0,3	0,1

* Voorlopige cijfers.

1) Exclusief de subsectoren 'Groot- en detailhandel' en 'Overig' van de Agro&food keten.

2) Een werknemer met meerdere banen in een topsector telt maar één keer mee voor de betreffende topsector, namelijk bij de subsector van de hoofd baan.

Tabel 11

Kenniswerkers¹⁾ van 18 tot 65 jaar naar topsector en nationaliteit, 2010

	Kenniswerkers	w.o. buitenlandse ²⁾	Kenniswerkers	w.o. buitenlandse ²⁾
	<i>x 1 000</i>		<i>% van werknemers in sector</i>	
Totaal Nederland	2 561,3	91,7	35,0	1,3
Totaal topsectoren ³⁾	335,3	13,0	32,5	1,3
<i>Topsector</i>				
Agro&food	23,9	.	17,4	.
w.v. Primaire productie	4,9	.	13,5	.
Voedingsmiddelenindustrie	19,0	.	18,7	.
Agro&food keten	63,0	3,8	13,6	0,8
w.v. Primaire productie	4,9	.	13,5	.
Voedingsmiddelenindustrie	19,0	.	18,7	.
Groot- en detailhandel	33,3	3,0	10,8	1,0
Overig	5,8	.	36,0	.
Chemie	23,1	1,6	30,6	2,1
w.v. Aardolieverwerking	2,1	.	33,9	.
Chemische industrie	15,5	.	37,4	.
Rubber- en kunststofindustrie	5,5	.	19,6	.
Creative industrie	51,7	1,6	52,3	1,6
w.v. Kunst	6,5	.	56,5	.
Cultureel erfgoed	6,7	.	63,2	.
Media en entertainmentindustrie	18,0	.	47,5	.
Creative zakelijke dienstverlening	20,4	.	52,4	.
Energie	12,2	.	43,4	.
w.v. Aardgas	4,5	.	45,9	.
Duurzame energie: pre-exploitatiefase
Gerelateerde activiteiten	6,7	.	41,4	.
High tech systemen en materialen	173,3	6,2	42,3	1,5
w.v. Metaalindustrie	10,1	.	16,8	.
Vervaardiging van machines en apparaten	47,4	2,2	34,3	1,6
Vervaardiging van transportmiddelen	11,3	.	27,3	.
Overig	104,5	3,2	61,6	1,9
Life sciences & health	17,5	.	48,1	.
w.v. Farmacie	8,5	.	50,0	.
Medische instrumenten	4,9	.	36,6	.
Onderzoek en ontwikkeling	4,1	.	69,5	.
Transport en opslag	31,4	.	15,4	.
w.v. Transport en overslag	15,4	.	11,2	.
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	16,1	.	24,6	.
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal	7,5	.	13,0	.
w.v. Primaire productie	3,9	.	13,2	.
Overig	3,7	.	13,2	.
Water	5,6	.	24,3	.
w.v. Maritieme maakindustrie	1,8	.	14,9	.
Watertechnologie	1,8	.	36,7	.
Deltatechnologie	1,7	.	30,4	.
Kennis en advies

1) Werknemers die voor 12 uur of meer per week werkzaam zijn in een baan op hoger- of wetenschappelijk beroepsniveau.

2) Buitenlandse kenniswerkers zijn kenniswerkers met een nationaliteit anders dan de Nederlandse.

3) Exclusief de subsectoren 'Groot- en detailhandel' en 'Overig' van de Agro&food keten.

Tabel 12

Zelfstandigen naar topsector en leeftijd, 2010

	aantal					% van totaal Nederland				
	Totaal	Leeftijd				Totaal	Leeftijd			
		< 55 jaar	55-59 jaar	60-64 jaar	>= 65 jaar		< 55 jaar	55-59 jaar	60-64 jaar	>= 65 jaar
Totaal Nederland	967 490	726 020	102 400	82 450	56 620	100	100	100	100	100
Totaal topsectoren ¹⁾	265 750	192 070	27 790	24 130	21 770	27,5	26,5	27,1	29,3	38,4
<i>Topsector</i>										
Agro&food	91 430	58 860	11 020	10 200	11 350	9,5	8,1	10,8	12,4	20,0
w.v. Primaire productie	87 020	55 450	10 550	9 840	11 190	9,0	7,6	10,3	11,9	19,8
Voedingsmiddelenindustrie	4 410	3 410	470	360	160	0,5	0,5	0,5	0,4	0,3
Agro&food keten	167 690	117 470	19 120	16 230	14 870	17,3	16,2	18,7	19,7	26,3
w.v. Primaire productie	87 020	55 450	10 550	9 840	11 190	9,0	7,6	10,3	11,9	19,8
Voedingsmiddelenindustrie	4 410	3 410	470	360	160	0,5	0,5	0,5	0,4	0,3
Groot- en detailhandel	75 870	58 340	8 050	5 990	3 500	7,8	8,0	7,9	7,3	6,2
Overig	390	280	50	40	20	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0
Chemie	710	480	90	90	60	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
w.v. Aardolieverwerking	10	0	0	0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Chemische industrie	170	110	20	30	20	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Rubber- en kunststofindustrie	530	370	70	60	40	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Creative industrie	88 440	71 490	7 760	5 590	3 600	9,1	9,8	7,6	6,8	6,4
w.v. Kunst	37 650	30 250	3 430	2 340	1 630	3,9	4,2	3,3	2,8	2,9
Cultureel erfgoed	120	80	20	20	10	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Media en entertainmentindustrie	18 160	14 700	1 600	1 150	710	1,9	2,0	1,6	1,4	1,3
Creative zakelijke dienstverlening	32 520	26 460	2 720	2 090	1 250	3,4	3,6	2,7	2,5	2,2
Energie	630	270	90	120	160	0,1	0,0	0,1	0,1	0,3
w.v. Aardgas	510	180	70	100	150	0,1	0,0	0,1	0,1	0,3
Duurzame energie: pre-exploitatiefase	100	60	20	20	10	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Gerelateerde activiteiten	30	20	10	0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
High tech systemen en materialen	42 100	32 240	3 890	3 450	2 520	4,4	4,4	3,8	4,2	4,5
w.v. Metaalindustrie	5 710	4 510	540	410	250	0,6	0,6	0,5	0,5	0,4
Vervaardiging van machines en apparaten	6 160	4 490	750	560	360	0,6	0,6	0,7	0,7	0,6
Vervaardiging van transportmiddelen	750	530	90	80	50	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Overig	29 480	22 720	2 500	2 410	1 850	3,0	3,1	2,4	2,9	3,3
Life sciences & health	1 530	970	280	190	90	0,2	0,1	0,3	0,2	0,2
w.v. Farmacie	30	10	10	0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Medische instrumenten	1 410	900	260	170	80	0,1	0,1	0,3	0,2	0,1
Onderzoek en ontwikkeling	100	60	20	10	10	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Transport en opslag	23 560	16 310	2 660	2 500	2 090	2,4	2,2	2,6	3,0	3,7
w.v. Transport en overslag	20 490	14 140	2 340	2 160	1 840	2,1	1,9	2,3	2,6	3,3
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	3 080	2 180	320	340	250	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal	24 190	15 630	3 110	2 860	2 600	2,5	2,2	3,0	3,5	4,6
w.v. Primaire productie	21 680	13 840	2 830	2 600	2 420	2,2	1,9	2,8	3,1	4,3
Overig	2 510	1 790	280	260	180	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3
Water	1 940	1 380	220	200	140	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
w.v. Maritieme maakindustrie	1 610	1 130	190	180	120	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Wartertechnologie	70	50	10	0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Deltatechnologie	270	200	20	20	20	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kennis en advies	0	0	0	0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

1) Exclusief de subsectoren 'Groot- en detailhandel' en 'Overig' van de Agro&food keten.

Tabel 13a

Aantal openstaande vacatures naar topsector, jaar- en kwartaalcijfers¹⁾ 2010

	Totaal	1e kwartaal	2e kwartaal	3e kwartaal	4e kwartaal	Totaal
	<i>x 1 000</i>					<i>% van totaal Nederland</i>
Totaal Nederland	121,6	116,0	124,9	123,4	124,4	100
Totaal topsectoren ²⁾	24,2	22,4	24,7	25,8	28,2	19,9
<i>Topsector</i>						
Agro&food	2,6	2,7	2,5	2,8	2,7	2,2
w.v. Primaire productie	0,7	0,7	0,7	0,6	0,8	0,6
Voedingsmiddelenindustrie	1,9	2,0	1,9	2,2	2,0	1,6
Agro&food keten	13,8	12,7	14,7	15,4	14,3	11,4
w.v. Primaire productie	0,7	0,7	0,7	0,6	0,8	0,6
Voedingsmiddelenindustrie	1,9	2,0	1,9	2,2	2,0	1,6
Groot- en detailhandel	10,8	9,6	11,8	12,2	11,1	8,9
Overig	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,3
Chemie	1,1	1,0	1,2	1,3	1,2	0,9
w.v. Aardolieverwerking	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
Chemische industrie	0,6	0,5	0,6	0,6	0,8	0,5
Rubber- en kunststofindustrie	0,5	0,4	0,5	0,6	0,5	0,4
Creatieve industrie	2,3	2,0	2,2	2,5	2,8	1,9
w.v. Kunst	0,4	0,3	0,5	0,4	0,3	0,3
Cultureel erfgoed	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Media en entertainmentindustrie	0,7	0,7	0,5	0,8	0,8	0,6
Creatieve zakelijke dienstverlening	1,1	0,9	1,2	1,3	1,6	0,9
Energie	2,5	2,5	2,4	2,4	2,9	2,0
w.v. Aardgas	0,4	0,5	0,4	0,4	0,6	0,3
Duurzame energie: pre-exploitatiefase	1,3	1,4	1,2	1,3	1,6	1,1
Gerelateerde activiteiten	0,7	0,7	0,8	0,7	0,8	0,6
High tech systemen en materialen	10,5	9,1	10,5	11,8	13,0	8,6
w.v. Metaalindustrie	0,9	0,6	1,0	1,1	1,5	0,8
Vervaardiging van machines en apparaten	3,4	2,8	3,3	3,9	4,6	2,8
Vervaardiging van transportmiddelen	0,6	0,5	0,6	0,7	0,8	0,5
Overig	5,6	5,2	5,7	6,1	6,1	4,6
Life sciences & health	0,7	0,6	0,6	0,7	1,0	0,6
w.v. Farmacie	0,2	0,2	0,2	0,1	0,3	0,1
Medische instrumenten	0,3	0,3	0,3	0,4	0,6	0,3
Onderzoek en ontwikkeling	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1
Transport en opslag	4,0	3,8	4,4	4,1	4,3	3,3
w.v. Transport en overslag	1,5	1,4	1,8	1,6	1,3	1,3
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	2,5	2,4	2,6	2,5	2,9	2,0
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal	1,4	1,1	1,7	1,5	1,2	1,1
w.v. Primaire productie	0,8	0,5	1,1	0,8	0,5	0,6
Overig	0,6	0,6	0,6	0,7	0,7	0,5
Water	1,6	1,5	1,5	1,6	1,7	1,3
w.v. Maritieme maakindustrie	0,7	0,6	0,6	0,8	0,9	0,6
Watertechnologie	0,2	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2
Deltatechnologie	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1
Kennis en advies	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5	0,4

1) Jaarcijfer is een gemiddelde over het jaar; kwartaalcijfer betreft openstaande vacatures aan het einde van het kwartaal.

2) Exclusief de subsectoren 'Groot- en detailhandel' en 'Overig' van de Agro&food keten.

Tabel 13b

Aantal openstaande vacatures naar topsector, jaar- en kwartaalcijfers¹⁾ 2011

	Totaal	1e kwartaal	2e kwartaal	3e kwartaal	4e kwartaal	Totaal	
	x 1 000					% van totaal Nederland	
Totaal Nederland	132,5	135,5	143,6	130,6	116,6	100	
Totaal topsectoren ²⁾	30,8	31,7	33,5	30,4	26,8	23,2	
<i>Topsector</i>							
Agro&food	3,2	3,1	3,8	3,4	2,5	2,4	
w.v. Primaire productie	0,8	0,8	1,1	0,7	0,6	0,6	
Voedingsmiddelenindustrie	2,4	2,3	2,7	2,7	1,9	1,8	
Agro&food keten	15,7	14,7	18,3	15,9	13,3	11,8	
w.v. Primaire productie	0,8	0,8	1,1	0,7	0,6	0,6	
Voedingsmiddelenindustrie	2,4	2,3	2,7	2,7	1,9	1,8	
Groot- en detailhandel	11,8	11,0	13,9	11,9	10,2	8,9	
Overig	0,6	0,7	0,6	0,6	0,6	0,5	
Chemie	1,4	1,6	1,6	1,4	1,0	1,1	
w.v. Aardolieverwerking	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	
Chemische industrie	0,9	0,9	1,0	0,9	0,6	0,7	
Rubber- en kunststofindustrie	0,5	0,6	0,5	0,4	0,3	0,4	
Creatieve industrie	2,5	2,5	2,3	2,6	2,2	1,9	
w.v. Kunst	0,2	0,2	0,3	0,1	0,2	0,2	
Cultureel erfgoed	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	
Media en entertainmentindustrie	0,9	0,7	1,0	1,0	0,9	0,7	
Creatieve zakelijke dienstverlening	1,2	1,5	0,9	1,3	0,9	0,9	
Energie	2,8	3,0	3,0	2,7	2,3	2,1	
w.v. Aardgas	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	
Duurzame energie: pre-exploitatiefase	1,6	1,6	1,8	1,6	1,3	1,2	
Gerelateerde activiteiten	0,8	0,9	0,7	0,7	0,6	0,6	
High tech systemen en materialen	14,3	15,3	15,2	14,2	12,4	10,8	
w.v. Metaalindustrie	1,5	1,6	1,7	1,7	0,8	1,2	
Vervaardiging van machines en apparaten	4,5	4,8	4,8	4,1	4,0	3,4	
Vervaardiging van transportmiddelen	0,9	0,9	1,0	0,9	0,7	0,7	
Overig	7,4	8,0	7,7	7,4	6,9	5,6	
Life sciences & health	1,0	0,9	1,3	0,9	1,0	0,8	
w.v. Farmacie	0,5	0,2	0,7	0,5	0,6	0,4	
Medische instrumenten	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	
Onderzoek en ontwikkeling	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	
Transport en opslag	5,2	5,4	6,1	4,8	4,7	3,9	
w.v. Transport en overslag	1,9	1,6	2,5	1,9	1,7	1,4	
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	3,3	3,8	3,5	3,0	3,0	2,5	
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal	1,4	1,4	1,7	1,4	1,2	1,1	
w.v. Primaire productie	0,7	0,6	0,7	0,8	0,7	0,5	
Overig	0,7	0,8	1,0	0,6	0,5	0,6	
Water	2,0	1,8	2,3	1,9	2,1	1,5	
w.v. Maritieme maakindustrie	1,0	0,9	1,1	1,0	1,1	0,8	
Watertechnologie	0,3	0,2	0,4	0,3	0,3	0,2	
Deltatechnologie	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	
Kennis en advies	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	

1) Jaarcijfer is een gemiddelde over het jaar; kwartaalcijfer betreft openstaande vacatures aan het einde van het kwartaal.

2) Exclusief de subsectoren 'Groot- en detailhandel' en 'Overig' van de Agro&food keten.

Tabel 14

Private uitgaven aan harde R&D¹⁾ naar topsector, 2010

	Eigen onderzoek	w.o. door MKB	Eigen onderzoek	w.o. door MKB
	<i>mln euro</i>		<i>% van totaal Nederland</i>	
Totaal Nederland ²⁾	5 218	1 652	100	100
Totaal topsectoren ³⁾	5 044	1 297	96,7	78,5
<i>Topsector</i>				
Agro&food	402	135	7,7	8,2
w.v. Primaire productie	73	.	1,4	.
Voedingsmiddelenindustrie	330	.	6,3	.
Agro&food keten	576	249	11,0	15,0
w.v. Primaire productie	73	.	1,4	.
Voedingsmiddelenindustrie	330	.	6,3	.
Groot- en detailhandel	86	x	1,6	x
Overig	88	.	1,7	.
Chemie	737	86	14,1	5,2
w.v. Aardolieverwerking	14	.	0,3	.
Chemische industrie	685	.	13,1	.
Rubber- en kunststofindustrie	37	.	0,7	.
Creatieve industrie ⁴⁾	21	.	0,4	.
w.v. Kunst
Cultureel erfgoed
Media en entertainmentindustrie	12	.	0,2	.
Creatieve zakelijke dienstverlening	10	.	0,2	.
Energie	645	102	12,4	6,2
w.v. Aardgas	36	.	0,7	.
Duurzame energie: pre-exploitatiefase	173	.	3,3	.
Gerelateerde activiteiten	436	.	8,4	.
High tech systemen en materialen	2 578	721	49,4	43,6
w.v. Metaalindustrie	117	33	2,2	2,0
Vervaardiging van machines en apparaten	1 754	277	33,6	16,7
Vervaardiging van transportmiddelen	115	36	2,2	2,2
Overig	591	375	11,3	22,7
Life sciences & health	671	153	12,9	9,3
w.v. Farmacie	382	.	7,3	.
Medische instrumenten	137	.	2,6	.
Onderzoek en ontwikkeling	151	.	2,9	.
Transport en opslag	113	32	2,2	1,9
w.v. Transport en overslag	3	0	0,0	0,0
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	110	32	2,1	1,9
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal	169	123	3,2	7,4
w.v. Primaire productie	15	.	0,3	.
Overig	155	.	3,0	.
Water	468	74	9,0	4,5
w.v. Maritieme maakindustrie	40	16	0,8	1,0
Watertechnologie	152	.	2,9	.
Deltatechnologie	x	.	x	.
Kennis en advies	x	.	x	.

1) Bron: R&D-enquête. Data uit R&D-enquête zijn beschikbaar voor SBI codes 01 t/m 82. Er is een verschil tussen harde en zachte R&D. Harde R&D-uitgaven worden gedaan door R&D-bedrijven. Om aangemerkt te worden als R&D-bedrijf gelden strengere selectiecriteria dan voor een innoverend bedrijf.

2) Totaal van Nederlandse bedrijvensector (SBI 01 t/m 82) met minimaal 10 werkzame personen per bedrijf.

3) Exclusief de subsectoren 'Groot- en detailhandel' en 'Overig' van de Agro&food keten.

4) Exclusief de subsectoren 'Kunst' en 'Cultureel erfgoed'.

Tabel 15

Uitgaven aan innovatie¹⁾ naar topsector, 2010

	Totaal	w.o. door MKB	Totaal	w.o. door MKB
	<i>mln euro</i>		<i>% van totaal Nederland</i>	
Totaal Nederland ²⁾	13 119	6 785	100	100
Totaal topsectoren ³⁾	8 502	3 151	64,8	46,4
<i>Topsector</i>				
Agro&food	878	392	6,7	5,8
w.v. Primaire productie	x	x	x	x
Voedingsmiddelenindustrie
Agro&food keten	1 429	851	10,9	12,5
w.v. Primaire productie	x	x	x	x
Voedingsmiddelenindustrie
Groot- en detailhandel	462	x	3,5	x
Overig	89	.	0,7	.
Chemie	1 325	265	10,1	3,9
w.v. Aardolieverwerking	33	.	0,3	.
Chemische industrie	1 190	170	9,1	2,5
Rubber- en kunststofindustrie	102	x	0,8	x
Creatieve industrie ⁴⁾	233	172	1,8	2,5
w.v. Kunst
Cultureel erfgoed
Media en entertainmentindustrie	104	x	0,8	x
Creatieve zakelijke dienstverlening	129	.	1,0	.
Energie	859	178	6,5	2,6
w.v. Aardgas	x	x	x	x
Duurzame energie: pre-exploitatiefase	261	128	2,0	1,9
Gerelateerde activiteiten	x	x	x	x
High tech systemen en materialen	4 190	1 594	31,9	23,5
w.v. Metaalindustrie	204	110	1,6	1,6
Vervaardiging van machines en apparaten	2 883	886	22,0	13,1
Vervaardiging van transportmiddelen	226	78	1,7	1,1
Overig	877	521	6,7	7,7
Life sciences & health ⁵⁾	1 121	302	8,5	4,4
w.v. Farmacie	654	.	5,0	.
Medische instrumenten	467	.	3,6	.
Onderzoek en ontwikkeling
Transport en opslag	424	241	3,2	3,6
w.v. Transport en overslag	116	98	0,9	1,4
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	308	143	2,3	2,1
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal	478	372	3,6	5,5
w.v. Primaire productie	91	.	0,7	.
Overig	386	x	2,9	x
Water	363	134	2,8	2,0
w.v. Maritieme maakindustrie	106	61	0,8	0,9
Watertechnologie	185	32	1,4	0,5
Deltatechnologie	7	.	0,1	.
Kennis en advies	65	.	0,5	.

1) Bron: CIS. Data uit innovatie-enquête zijn beschikbaar voor SBI-codes 01 t/m 82 exclusief SBI 72.

2) Totaal van Nederlandse bedrijvensector (SBI 01 t/m 82 exclusief SBI 72) met minimaal 10 werkzame personen per bedrijf.

3) Exclusief de subsectoren 'Groot- en detailhandel' en 'Overig' van de Agro&food keten.

4) Exclusief de subsectoren 'Kunst' en 'Cultureel erfgoed'.

5) Exclusief de subsector 'Onderzoek en ontwikkeling'.

Tabel 16

Innoverende bedrijven naar topsector, 2010

	Totaal	Technologische innovatoren	Niet-technologische innovatoren
	% van totaal bedrijven ¹⁾		
Totaal Nederland ¹⁾	48	38	32
Totaal topsectoren ²⁾	54	46	35
<i>Topsector</i>			
Agro&food	45	39	28
w.v. Primaire productie	37	32	20
Voedingsmiddelenindustrie	54	46	37
Agro&food keten	40	32	25
w.v. Primaire productie	37	32	20
Voedingsmiddelenindustrie	54	46	37
Groot- en detailhandel	36	27	23
Overig	87	73	44
Chemie	73	66	49
w.v. Aardolieverwerking	88	76	76
Chemische industrie	78	65	57
Rubber- en kunststofindustrie	68	66	43
Creatieve industrie ³⁾	62	49	41
w.v. Kunst	.	.	.
Cultureel erfgoed	.	.	.
Media en entertainmentindustrie	73	62	39
Creatieve zakelijke dienstverlening	56	42	43
Energie	49	44	39
w.v. Aardgas	73	58	58
Duurzame energie: pre-exploitatiefase	34	32	25
Gerelateerde activiteiten	83	76	75
High tech systemen en materialen	64	58	41
w.v. Metaalindustrie	56	48	34
Vervaardiging van machines en apparaten	64	59	39
Vervaardiging van transportmiddelen	63	60	39
Overig	68	61	47
Life sciences & health ⁴⁾	52	45	30
w.v. Farmacie	93	76	55
Medische instrumenten	40	36	22
Onderzoek en ontwikkeling	.	.	.
Transport en opslag	35	25	24
w.v. Transport en overslag	34	25	21
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	36	25	29
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal	50	45	27
w.v. Primaire productie	51	46	24
Overig	48	42	32
Water	46	42	26
w.v. Maritieme maakindustrie	44	42	26
Watertechnologie	61	57	39
Deltatechnologie	46	32	22
Kennis en advies	36	36	25

1) Totaal van Nederlandse bedrijvensector (SBI 01 t/m 82 exclusief SBI 72) met minimaal 10 werkzame personen per bedrijf.

2) Exclusief de subsectoren 'Groot- en detailhandel' en 'Overig' van de Agro&food keten.

3) Exclusief de subsectoren 'Kunst' en 'Cultureel erfgoed'.

4) Exclusief de subsector 'Onderzoek en ontwikkeling'.

Tabel 17

Innoverende midden- en kleinbedrijven naar topsector, 2010

	Totaal
	<u>% van totaal MKB ¹⁾</u>
Totaal Nederland ¹⁾	48
Totaal topsectoren ²⁾	53
<i>Topsector</i>	
Agro&food	44
w.v. Primaire productie	36
Voedingsmiddelenindustrie	52
Agro&food keten	39
w.v. Primaire productie	36
Voedingsmiddelenindustrie	52
Groot- en detailhandel	35
Overig	86
Chemie	71
w.v. Aardolieverwerking	82
Chemische industrie	75
Rubber- en kunststofindustrie	67
Creatieve industrie ³⁾	61
w.v. Kunst	.
Cultureel erfgoed	.
Media en entertainmentindustrie	73
Creatieve zakelijke dienstverlening	56
Energie	43
w.v. Aardgas	72
Duurzame energie: pre-exploitatiefase	27
Gerelateerde activiteiten	80
High tech systemen en materialen	63
w.v. Metaalindustrie	56
Vervaardiging van machines en apparaten	63
Vervaardiging van transportmiddelen	62
Overig	67
Life sciences & health ⁴⁾	49
w.v. Farmacie	91
Medische instrumenten	39
Onderzoek en ontwikkeling	.
Transport en opslag	34
w.v. Transport en overslag	33
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	34
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal	50
w.v. Primaire productie	51
Overig	47
Water	42
w.v. Maritieme maakindustrie	43
Watertechnologie	49
Deltatechnologie	45
Kennis en advies	29

1) Totaal van Nederlandse midden- en kleinbedrijven (SBI 01 t/m 82 exclusief SBI 72) met minimaal 10 werkzame personen per bedrijf.

2) Exclusief de subsectoren 'Groot- en detailhandel' en 'Overig' van de Agro&food keten.

3) Exclusief de subsectoren 'Kunst' en 'Cultureel erfgoed'.

4) Exclusief de subsector 'Onderzoek en ontwikkeling'.

Tabel 18

Omzetaandeel vernieuwd product of dienst naar topsector, 2010

	Technologische innovatoren	Omzetaandeel vernieuwd product of dienst
	% van totaal bedrijven ¹⁾	
Totaal Nederland ¹⁾	38	18
Totaal topsectoren ²⁾	46	20
<i>Topsector</i>		
Agro&food	39	15
w.v. Primaire productie	32	36
Voedingsmiddelenindustrie	46	14
Agro&food keten	32	15
w.v. Primaire productie	32	36
Voedingsmiddelenindustrie	46	14
Groot- en detailhandel	27	13
Overig	73	25
Chemie	66	10
w.v. Aardolieverwerking	76	11
Chemische industrie	65	9
Rubber- en kunststofindustrie	66	18
Creatieve industrie ³⁾	49	23
w.v. Kunst	.	.
Cultureel erfgoed	.	.
Media en entertainmentindustrie	62	20
Creatieve zakelijke dienstverlening	42	35
Energie	44	8
w.v. Aardgas	58	1
Duurzame energie: pre-exploitatiefase	32	21
Gerelateerde activiteiten	76	10
High tech systemen en materialen	58	36
w.v. Metaalindustrie	48	24
Vervaardiging van machines en apparaten	59	40
Vervaardiging van transportmiddelen	60	49
Overig	61	25
Life sciences & health ⁴⁾	45	33
w.v. Farmacie	76	10
Medische instrumenten	36	63
Onderzoek en ontwikkeling	.	.
Transport en opslag	25	23
w.v. Transport en overslag	25	22
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	25	23
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal	45	24
w.v. Primaire productie	46	35
Overig	42	19
Water	42	14
w.v. Maritieme maakindustrie	42	20
Wartertechnologie	57	13
Deltatechnologie	32	5
Kennis en advies	36	10

1) Totaal van Nederlandse bedrijvensector (SBI 01 t/m 82 exclusief SBI 72) met minimaal 10 werkzame personen per bedrijf.

2) Exclusief de subsectoren 'Groot- en detailhandel' en 'Overig' van de Agro&food keten.

3) Exclusief de subsectoren 'Kunst' en 'Cultureel erfgoed'.

4) Exclusief de subsector 'Onderzoek en ontwikkeling'.

Tabel 19

Private uitgaven aan zachte R&D¹⁾ naar topsector, 2010

	Eigen onderzoek	Uitbesteed onderzoek	Eigen onderzoek	Uitbesteed onderzoek
	<i>mln euro</i>		<i>% van totaal Nederland</i>	
Totaal Nederland ²⁾	5 297	1 789	100	100
Totaal topsectoren ³⁾	4 559	1 469	86,1	82,1
<i>Topsector</i>				
Agro&food	426	131	8,0	7,3
w.v. Primaire productie	90	85	1,7	4,8
Voedingsmiddelenindustrie	336	45	6,3	2,5
Agro&food keten	580	186	11,0	10,4
w.v. Primaire productie	90	85	1,7	4,8
Voedingsmiddelenindustrie	336	45	6,3	2,5
Groot- en detailhandel	100	50	1,9	2,8
Overig	54	5	1,0	0,3
Chemie	746	220	14,1	12,3
w.v. Aardolieverwerking	14	.	0,3	.
Chemische industrie	687	212	13,0	11,9
Rubber- en kunststofindustrie	45	x	0,9	x
Creatieve industrie ⁴⁾	39	6	0,7	0,3
w.v. Kunst
Cultureel erfgoed
Media en entertainmentindustrie	25	3	0,5	0,2
Creatieve zakelijke dienstverlening	13	3	0,2	0,1
Energie	483	125	9,1	7,0
w.v. Aardgas	x	x	x	x
Duurzame energie: pre-exploitatiefase	175	29	3,3	1,6
Gerelateerde activiteiten	x	x	x	x
High tech systemen en materialen	2 566	712	48,4	39,8
w.v. Metaalindustrie	127	11	2,4	0,6
Vervaardiging van machines en apparaten	1 780	452	33,6	25,3
Vervaardiging van transportmiddelen	124	48	2,3	2,7
Overig	536	201	10,1	11,2
Life sciences & health ⁵⁾	526	301	9,9	16,8
w.v. Farmacie	382	x	7,2	x
Medische instrumenten	144	x	2,7	x
Onderzoek en ontwikkeling
Transport en opslag	129	64	2,4	3,6
w.v. Transport en overslag	7	2	0,1	0,1
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	121	62	2,3	3,5
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal	175	85	3,3	4,8
w.v. Primaire productie	45	4	0,8	0,2
Overig	130	81	2,5	4,5
Water	239	60	4,5	3,3
w.v. Maritieme maakindustrie	45	19	0,8	1,1
Watertechnologie	155	24	2,9	1,3
Deltatechnologie	4	1	0,1	0,0
Kennis en advies	36	16	0,7	0,9

1) Bron: CIS. Data uit innovatie-enquête zijn beschikbaar voor SBI codes 01 t/m 82 exclusief SBI 72. Er is een verschil tussen harde en zachte R&D. Zachte R&D-uitgaven worden gedaan door innoverende bedrijven. Een innoverend bedrijf wordt echter niet altijd aangemerkt als R&D-bedrijf.

2) Totaal van Nederlandse bedrijvensector (SBI 01 t/m 82 exclusief SBI 72) met minimaal 10 werkzame personen per bedrijf.

3) Exclusief de subsectoren 'Groot- en detailhandel' en 'Overig' van de Agro&food keten.

4) Exclusief de subsectoren 'Kunst' en 'Cultureel erfgoed'.

5) Exclusief de subsector 'Onderzoek en ontwikkeling'.

Tabel 20

Partnership bij bedrijven met technologische innovatie naar topsector, 2010

Totaal	
	%
Totaal Nederland ¹⁾	30
Totaal topsectoren ²⁾	38
<i>Topsector</i>	
Agro&food	36
w.v. Primaire productie	40
Voedingsmiddelenindustrie	33
Agro&food keten	27
w.v. Primaire productie	40
Voedingsmiddelenindustrie	33
Groot- en detailhandel	20
Overig	40
Chemie	44
w.v. Aardolieverwerking	46
Chemische industrie	43
Rubber- en kunststofindustrie	46
Creatieve industrie ³⁾	35
w.v. Kunst	.
Cultureel erfgoed	.
Media en entertainmentindustrie	30
Creatieve zakelijke dienstverlening	38
Energie	55
w.v. Aardgas	57
Duurzame energie: pre-exploitatiefase	52
Gerelateerde activiteiten	60
High tech systemen en materialen	41
w.v. Metaalindustrie	35
Vervaardiging van machines en apparaten	41
Vervaardiging van transportmiddelen	50
Overig	42
Life sciences & health ⁴⁾	48
w.v. Farmacie	49
Medische instrumenten	47
Onderzoek en ontwikkeling	.
Transport en opslag	25
w.v. Transport en overslag	23
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	30
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal	38
w.v. Primaire productie	37
Overig	41
Water	60
w.v. Maritieme maakindustrie	53
Wartertechnologie	77
Deltatechnologie	82
Kennis en advies	60

1) Totaal van Nederlandse bedrijvensector (SBI 01 t/m 82 exclusief SBI 72) met technologische innovatie en minimaal 10 werkzame personen per bedrijf.

2) Exclusief de subsectoren 'Groot- en detailhandel' en 'Overig' van de Agro&food keten.

3) Exclusief de subsectoren 'Kunst' en 'Cultureel erfgoed'.

4) Exclusief de subsector 'Onderzoek en ontwikkeling'.

Tabel 21

Partners bij bedrijven met technologische innovatie in partnership naar topsector, 2010

	Universiteiten	Buitenland	Overheid of openbare researchinstelling
	% ¹⁾		
Totaal Nederland ¹⁾	24	14	18
Totaal topsectoren ²⁾	29	19	20
<i>Topsector</i>			
Agro&food	36	23	19
w.v. Primaire productie	46	26	13
Voedingsmiddelenindustrie	28	21	24
Agro&food keten	30	19	17
w.v. Primaire productie	46	26	13
Voedingsmiddelenindustrie	28	21	24
Groot- en detailhandel	21	12	15
Overig	40	24	21
Chemie	47	44	26
w.v. Aardolieverwerking	33	33	33
Chemische industrie	55	59	34
Rubber- en kunststofindustrie	42	34	21
Creative industrie ³⁾	3	8	2
w.v. Kunst	.	.	.
Cultureel erfgoed	.	.	.
Media en entertainmentindustrie	4	0	1
Creative zakelijke dienstverlening	3	12	2
Energie	52	20	26
w.v. Aardgas	56	0	56
Duurzame energie: pre-exploitatiefase	65	42	26
Gerelateerde activiteiten	33	0	12
High tech systemen en materialen	31	20	24
w.v. Metaalindustrie	23	23	21
Vervaardiging van machines en apparaten	35	27	24
Vervaardiging van transportmiddelen	40	32	26
Overig	28	10	25
Life sciences & health ⁴⁾	62	43	30
w.v. Farmacie	52	56	40
Medische instrumenten	71	34	24
Onderzoek en ontwikkeling	.	.	.
Transport en opslag	21	12	18
w.v. Transport en overslag	12	7	13
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	34	20	27
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal	22	11	12
w.v. Primaire productie	29	12	14
Overig	11	10	7
Water	39	22	22
w.v. Maritieme maakindustrie	21	15	7
Watertechnologie	83	50	38
Deltatechnologie	33	6	33
Kennis en advies	83	50	83

1) Totaal van Nederlandse bedrijvensector (SBI 01 t/m 82 exclusief SBI 72) met technologische innovatie en minimaal 10 werkzame personen per bedrijf.

2) Exclusief de subsectoren 'Groot- en detailhandel' en 'Overig' van de Agro&food keten.

3) Exclusief de subsectoren 'Kunst' en 'Cultureel erfgoed'.

4) Exclusief de subsector 'Onderzoek en ontwikkeling'.

Tabel 22

Partnership bij MKB-bedrijven met technologische innovatie naar topsector, 2010

	Totaal
	% ¹⁾
Totaal Nederland ¹⁾	29
Totaal topsectoren ²⁾	37
<i>Topsector</i>	
Agro&food	34
w.v. Primaire productie	39
Voedingsmiddelenindustrie	30
Agro&food keten	26
w.v. Primaire productie	39
Voedingsmiddelenindustrie	30
Groot- en detailhandel	19
Overig	37
Chemie	42
w.v. Aardolieverwerking	57
Chemische industrie	35
Rubber- en kunststofindustrie	46
Creatieve industrie ³⁾	35
w.v. Kunst	.
Cultureel erfgoed	.
Media en entertainmentindustrie	30
Creatieve zakelijke dienstverlening	38
Energie	51
w.v. Aardgas	59
Duurzame energie: pre-exploitatiefase	38
Gerelateerde activiteiten	58
High tech systemen en materialen	40
w.v. Metaalindustrie	33
Vervaardiging van machines en apparaten	39
Vervaardiging van transportmiddelen	50
Overig	42
Life sciences & health ⁴⁾	48
w.v. Farmacie	49
Medische instrumenten	48
Onderzoek en ontwikkeling	.
Transport en opslag	22
w.v. Transport en overslag	21
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	26
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal	38
w.v. Primaire productie	36
Overig	41
Water	57
w.v. Maritieme maakindustrie	50
Watertechnologie	69
Deltatechnologie	79
Kennis en advies	71

1) Totaal van Nederlandse midden- en kleinbedrijven (SBI 01 t/m 82 exclusief SBI 72) met technologische innovatie en minimaal 10 werkzame personen per bedrijf.

2) Exclusief de subsectoren 'Groot- en detailhandel' en 'Overig' van de Agro&food keten.

3) Exclusief de subsectoren 'Kunst' en 'Cultureel erfgoed'.

4) Exclusief de subsector 'Onderzoek en ontwikkeling'.

Tabel 23

Onderzoekspopulatie¹⁾ Innovatie Enquête naar topsector, 2010

	Totaal	w.o. door MKB
	<i>aantal</i>	
Totaal Nederland	53 840	52 210
Totaal topsectoren ²⁾	15 670	15 110
<i>Topsector</i>		
Agro&food	2 670	2 580
w.v. Primaire productie	1 330	1 320
Voedingsmiddelenindustrie	1 340	1 270
Agro&food keten	8 620	8 450
w.v. Primaire productie	1 330	1 320
Voedingsmiddelenindustrie	1 340	1 270
Groot- en detailhandel	5 710	5 640
Overig	240	230
Chemie	780	710
w.v. Aardolieverwerking	20	10
Chemische industrie	330	280
Rubber- en kunststofindustrie	430	420
Creatieve industrie ³⁾	1 410	1 380
w.v. Kunst	.	.
Cultureel erfgoed	.	.
Media en entertainmentindustrie	500	480
Creatieve zakelijke dienstverlening	900	900
Energie	380	320
w.v. Aardgas	50	40
Duurzame energie: pre-exploitatiefase	260	220
Gerelateerde activiteiten	70	60
High tech systemen en materialen	5 740	5 560
w.v. Metaalindustrie	1 040	1 020
Vervaardiging van machines en apparaten	2 150	2 080
Vervaardiging van transportmiddelen	380	350
Overig	2 180	2 120
Life sciences & health ⁴⁾	290	280
w.v. Farmacie	70	60
Medische instrumenten	220	220
Onderzoek en ontwikkeling	.	.
Transport en opslag	3 260	3 120
w.v. Transport en overslag	2 200	2 140
Opslag, dienstverlening en supportactiviteiten	1 060	980
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal	1 910	1 900
w.v. Primaire productie	1 260	1 250
Overig	650	640
Water	450	400
w.v. Maritieme maakindustrie	300	280
Watertechnologie	50	40
Deltatechnologie	70	70
Kennis en advies	30	20

1) Totaal van Nederlandse bedrijvensector (SBI 01 t/m 82 exclusief SBI 72) met minimaal 10 werkzame personen per bedrijf.

2) Exclusief de subsectoren 'Groot- en detailhandel' en 'Overig' van de Agro&food keten.

3) Exclusief de subsectoren 'Kunst' en 'Cultureel erfgoed'.

4) Exclusief de subsector 'Onderzoek en ontwikkeling'.

Tabel 24

Hoofdin-schrijvingen in het middelbaar, hoger en wetenschappelijk (beroeps-)onderwijs naar bèta-technisch onderwijs en gerelateerde topsectoren, 1 oktober 2009-2011*

	Totaal			Middelbaar beroepsonderwijs			Hoger beroepsonderwijs			Wetenschappelijk onderwijs		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Totaal Nederland	1 172 170	1 204 610	1 207 880	535 760	545 640	538 840	403 280	416 630	423 720	233 130	242 350	245 320
w.o. bèta-technisch onderwijs ¹⁾	396 180	408 190	403 730	220 190	223 830	214 310	95 830	99 330	101 700	80 160	85 030	87 720
	% t.o.v. 2009			% t.o.v. 2009			% t.o.v. 2009			% t.o.v. 2009		
Totaal Nederland	100	103	103	100	102	101	100	103	105	100	104	105
w.o. bèta-technisch onderwijs ¹⁾	100	103	102	100	102	97	100	104	106	100	106	109
Totaal topsectoren ²⁾	100	103	104	100	102	101	100	104	106	100	106	110
<i>Topsector</i>												
Agro&food	100	105	105	100	104	102	100	104	107	100	115	125
Agro&food keten	100	104	101	100	103	99	100	104	107	100	115	125
Chemie	100	100	99	100	97	95	100	105	109	100	102	100
Creatieve industrie	100	108	111	100	115	123	100	103	106	100	104	101
Energie	100	82	68	100	70	46	100	97	93	100	107	113
High tech systemen en materialen	100	100	100	100	97	94	100	104	107	100	103	108
Life sciences & health	100	106	111	100	97	98	100	108	116	100	106	112
Logistiek	100	107	112	100	108	110	100	97	101	100	243	370
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal	100	102	107	100	101	108	100	100	101	100	121	125
Water	100	107	105	100	91	73	100	132	136	100	108	114

* Cijfers van 2011 zijn voorlopig.

1) Indeling bèta-technisch onderwijs zoals opgesteld door het Platform bèta & Techniek.

2) Exclusief de subsectoren 'Groot- en detailhandel' en 'Overig' van de Agro&food keten.

Tabel 25

Behaalde hoofddiploma's in het middelbaar, hoger en wetenschappelijk (beroeps-)onderwijs naar bèta-technisch onderwijs en gerelateerde topsectoren, schooljaren 2008-2010

	Totaal			Middelbaar beroepsonderwijs			Hoger beroepsonderwijs			Wetenschappelijk onderwijs		
	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2008/2009	2009/2010	2010/2011
Totaal Nederland	286 400	328 770	310 150	161 750	200 380	175 390	66 550	67 230	67 270	58 100	61 160	67 500
w.o. bèta-technisch onderwijs ¹⁾	97 080	101 420	105 830	60 820	64 140	65 850	14 940	14 990	14 790	21 320	22 290	25 190
	% t.o.v. 2008/2009			% t.o.v. 2008/2009			% t.o.v. 2008/2009			% t.o.v. 2008/2009		
Totaal Nederland	100	115	108	100	124	108	100	101	101	100	105	116
w.o. bèta-technisch onderwijs ¹⁾	100	104	109	100	105	108	100	100	99	100	105	118
Totaal topsectoren ²⁾	100	108	112	100	112	113	100	103	102	100	103	117
<i>Topsector</i>												
Agro&food	100	109	114	100	111	119	100	100	92	100	105	111
Agro&food keten	100	108	109	100	109	110	100	100	92	100	105	111
Chemie	100	143	149	100	157	161	100	122	122	100	107	124
Creatieve industrie	100	112	125	100	120	137	100	106	111	100	110	133
Energie	100	86	74	100	82	64	100	93	96	100	108	126
High tech systemen en materialen	100	104	106	100	108	108	100	97	92	100	101	112
Life sciences & health	100	102	110	100	98	93	100	105	114	100	103	114
Logistiek	100	118	114	100	119	114	100	110	109	100	110	171
Tuinbouw en uitgangsmaterialen sectoraal	100	111	127	100	114	134	100	102	89	100	103	130
Water	100	116	106	100	155	98	100	75	107	100	93	111

1) Indeling bèta-technisch onderwijs zoals opgesteld door het Platform bèta & Techniek.

2) Exclusief de subsectoren 'Groot- en detailhandel' en 'Overig' van de Agro&food keten.

Tabel 26**Productie, toegevoegde waarde en werkgelegenheid in Logistiek functioneel¹⁾, 2010**

	Productie basisprijzen	Toegevoegde waarde basisprijzen	Werkzame personen	Werkzame personen (fte)
	<i>mln euro</i>		<i>x 1 000</i>	
Logistiek functioneel ¹⁾	125 836	55 028	1 002	813

1) Bron: aanvullend onderzoek CBS Monitor Logistiek en Supply Chain Management (BCI/TNO, september 2012).

Tabel 27

Productie, toegevoegde waarde, uitvoerwaarde en werkgelegenheid in Tuinbouwcomplex¹⁾, 2010

	Productie basisprijzen	Toegevoegde waarde basisprijzen	Uitvoerwaarde goederen	Werkzame personen (fte)
	<i>mln euro</i>			<i>x 1 000</i>
Tuinbouwcomplex ¹⁾	21 100	8 773	14 149	118

1) Bron: kengetallen Tuinbouw en Uitgangsmaterialen voor 2009 en 2010 (WUR-LEI, augustus 2012).

Centrum voor Beleidsstatistiek

Het CBS verzamelt gegevens bij personen, bedrijven en instellingen om deze daarna te verwerken tot statistische informatie over groepen mensen, bedrijven en hun omgeving. De resultaten stelt het CBS voor iedereen beschikbaar. Voor sommige vragen is deze informatie, die beschikbaar wordt gesteld via de CBS-website www.cbs.nl, echter niet toereikend. In dat geval kunnen externe partijen zich wenden tot het Centrum voor Beleidsstatistiek (CBS-CvB).

Het CBS-CvB bepaalt in nauw overleg met de klant welke informatie in welke vorm beschikbaar en nuttig is voor het beantwoorden van de vraag. Daarna voert het CBS-CvB het onderzoek uit en beschrijft de resultaten in een rapport of maatwerkpublicatie. Alle uitkomsten en publicaties worden openbaar gemaakt en zijn te vinden op de website van het CBS-CvB (www.cbs.nl/cvb).